

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ-CERRAHPAŞA
ADLİ TIP VE ADLİ BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Danışman
Doç. Dr. Neylan ZİYALAR

VELAYETE İLİŞKİN ŞAHSİ MÜNASEBET KURULMASI DAVALARINDA DİJİTAL
İLETİŞİM YÖNTEMLERİNİN KULLANILMASI

SOSYAL BİLİMLER ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

PSİKOLOG FATMA DURMUŞ

İSTANBUL, 2020

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ-CERRAHPAŞA
ADLİ TIP VE ADLİ BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Danışman
Doç. Dr. Neylan ZİYALAR

VELAYETE İLİŞKİN ŞAHSİ MÜNASEBET KURULMASI DAVALARINDA
DİJİTAL İLETİŞİM YÖNTEMLERİNİN KULLANILMASI

SOSYAL BİLİMLER ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

PSİKOLOG FATMA DURMUŞ

İSTANBUL, 2020

ÖZET

Ülkemizde boşanma oranlarının son yıllarda artmasına bağlı olarak, boşanma ve velayet davalarında en büyük sorunlardan biri de şahsi münasebetin kurulmasıdır. Bu tez çalışmasının amacı da boşanma ve velayet davalarında çocukların örselenmeden şahsi münasebet kurmalarında çağın gereklerine uygun olarak güncel teknolojik imkânların kullanılmasıdır. ABD’de Utah eyaletinde 2004 yılında ebeveynlerin çocukları ile iletişim ve ilişkilerini düzenleyen uygulama yargıçlar tarafından başlamıştır. Aynı şekilde Kanada’da ebeveynlerin çocukları ile iletişim kurabilmesi için hâkimlerce dijital iletişim yöntemleri kullanılmaktadır. Çalışmada şahsi münasebetin sadece yüz yüze olarak değil, dijital iletişim yöntemleri kullanarak sağlanmasının olası olumlu ve olumsuz yönleri de ortaya konmaya çalışılmıştır.

Çalışmada İstanbul Büyükçekmece Adliyesi 1. Aile Mahkemesi, 3. Aile Mahkemesi, 4. Aile Mahkemesi ve 5. Aile Mahkemesi’nin 2016-2019 yılları arasında boşanma hususunda karar bağlanmış 300 adet dosya incelemesi yapılmıştır. Ayrıca boşanmak üzere mahkemeye başvuran 15 ebeveyn ve 21 çocuk ile de gönüllü olarak anket çalışması yapılmıştır. Katılımcılara onam formu imzalatıldıktan sonra bireysel bilgi formunu da içeren dijital iletişim yöntemlerinin velayet ve şahsi münasebet davalarında kullanılmasına ilişkin soruları içeren anket uygulaması basit istatistiksel yöntemlerle değerlendirilmiştir. Ankette katılımcıların internet kullanım ve internete erişim durumları, dijital platformda kullandıkları uygulamalar ve dijital iletişim yöntemleri ile sağlanacak görüntülü iletişimi avantajlı olarak görüp görmedikleri gibi hususlar ele alınmıştır.

Geçmişte verilen kararlara yönelik yapılan dosya incelemesi sonuçları ise SPSS (Sosyal Bilimler İçin İstatistik Paket Programı) ile analiz edilmiştir. Araştırmada elde edilen verilerin frekans ve yüzdelik dağılımlarının değerlendirilmesi için parametrik olmayan testlerden Mann-Whitney U, Kruskal-Wallis ve Ki-Kare Bağımsızlık testleri kullanılmıştır.

Çalışmada, şahsi ilişki türünün %82,7'sinin Cumartesi gününden Pazar gününe kadar yatılı olacak şekilde ve %90,7 oranla bu ilişkinin 15 günde bir kurulduğu görülmüştür. Yapılan anket çalışmasında da kurulan şahsi ilişki ve süresinin benzer olduğu anlaşılmıştır. Velayetin annede olduğu durumlarda babaların %80'inin, babada olduğu durumlarda ise annelerin %100'ünün kurulan şahsi ilişkiden memnun olmadıkları görülmüştür. Ankette ebeveynlerin %100'ünün, çocukların ise %95,2'sinin internet kullanımı olduğu anlaşılmıştır. Dijital iletişim yöntemleri ile sağlanacak görüntülü iletişimi annelerin %93'ü, babaların da %60'ı avantajlı görmektedir. Çocukların %90,5'inin velayeti elinde bulundurmeyen ebeveyni ile görüştüğü, bu görüşmelerin %38,1 oranla haftada bir gün ve görüşme tipinin de %52,4 oranla yüz yüze yatılı şekilde olduğu, çocukların %52,4'ünün bu görüşme tipi ve sıklığından memnun iken %47,6'sının memnun olmadığı görülmüştür. Yapılan anket sonucunda çocukların %95'inin dijital iletişim yöntemleri ile sağlanacak olan görüntülü iletişimi avantajlı olarak gördükleri anlaşılmıştır. Yapılan çalışma sonucunda; teknolojinin hayatımızın her alanında her yaşta kişiyi etkisi altına aldığı ve bu kapsamda dijital iletişim yöntemleri ile sağlanacak olan görüntülü iletişimin de şahsi ilişki kurulmasında uygulanmasının şahsi ilişkinin yeni bir boyutta hayat kazanmasına yol açacağı anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Velayet, Boşanma, Şahsi Münasebet, İnternet, Dijital İletişim Yöntemleri

ABSTRACT

One of the biggest problems in divorce and custody cases is the establishment of personal relations due to the increase in divorce rates in our country in recent years. The aim of this thesis is to use the current technological facilities in accordance with the requirements of the age in establishing personal relations of children in the cases of divorce and custody. In the US state of Utah in 2004, the practice of regulating the communication and relationships of parents with their children began by judges. Likewise, digital communication methods are used by judges in Canada to enable parents to communicate with their children. In this study, it is tried to reveal the positive and negative aspects of personal communication not only face to face but also using digital communication methods.

In this study, 300 case studies were conducted on the divorce of Istanbul Büyükçekmece Courthouse 1st Family Court, 3rd Family Court, 4th Family Court and 5th Family Court between 2016-2019. A voluntary questionnaire was also conducted with 15 parents and 21 children who applied to the court for divorce. After the consent form of the participants was signed, a questionnaire including questions about the use of digital communication methods including personal information form in custody and personal relationship cases was evaluated with simple statistical methods. In the questionnaire, the subjects such as internet usage and access to internet, applications they use on digital platform and whether they perceive video communication to be provided with digital communication methods are discussed.

SPSS (Statistical Package for Social Sciences) program was used to analyze the results of file review of past decisions. Mann-Whitney U, Kruskal-Wallis and Chi-Square Independence tests were used to evaluate the frequency and percentage distributions of the data obtained from the study.

In the study, it was seen that 82,7% of the type of personal relationship was boarding from Saturday to Sunday and this relationship was established every 15 days with a rate of 90,7%. In the survey, personal relationship and duration were found to be similar. In cases where custody was in the mother, 80% of the fathers and 100% of the mothers were not satisfied with the personal relationship. The survey revealed that 100% of the parents and 95,2% of the children were using the internet. 93% of mothers and 60% of fathers consider video communication to be provided by digital communication methods advantageous. 90,5% of the children met with their parents who did not have custody, 38,1% of these interviews were once a week and 52,4% of the interviews were face to face boarding, 52,4% of the children were satisfied with this interview type and frequency and 47,6% were satisfied was not found. As a result of the survey, it was understood that 95% of the children considered video communication to be provided by digital communication methods advantageously. As a result of the study, it has been understood that technology affects people of all ages in all areas of our lives and the application of video communication which will be provided by digital communication methods in establishing personal relationship will lead to a new dimension of personal relationship.

Keywords: Custody, Divorce, Personal Relationship, Internet, Digital Communication Methods.

TEŞEKKÜR

Bu çalışma Adli Tıp Enstitüsü Sosyal Bilimler Ana Bilim Dalı'nda yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır.

Yüksek lisansa başlamama neden olan, her daim örnek aldığım ve hep onun yolunu takip etmekten onur duyduğum, tüm sabrı ve bilgi birikimi ile bana yol gösteren, tezin her aşamasında tüm ilgisi ve titizliği ile bana destek veren, her daim kulağıma başaracağımı fısıldayan kıymetli hocam Doç. Dr. Neylan ZİYALAR'A

Çalışma hayatına devam ederken eğitimime destek veren ve yüksek lisansa hem başlamamda hem de bitirmemde beni cesaretlendiren, her daim yanımda olan, benim için ilk amirim olması haricinde anne ilgisi ve sevgisi ile yaklaşan değerli hâkimim Hâkim Nermin SÜRÜCÜ'ye

Kalem tuttuğum ilk günden bugüne kadar daima yanımda olan, canından canıma can katan, hep örnek aldığım kadın olan annem Sakine DURMUŞ'a,

Tezimin yazım aşamasındaki tüm huysuzluklarıma, yorgunluklarıma ve sevincime ortak olan, sabırla her koşulda yanımda duran ikinci annem olan teyzem Aysel ÖZYILMAZ'a,

Tezimin ilk hazırlık aşamasından itibaren bilgisi, sabrı ve titizliği ile desteğini aramızda okyanus olsa dahi esirgemeyen hocam Arş. Gör. Dr. Can ÇALICI'ya,

Bu tezin bitirilmesinde büyük bir katkısı olan, her başım sıkıştığında gece gündüz demeden imdadıma koşan, her pes edişimde elimden tutan, tüm bilgisini ve ilgisini benden esirgemeyen, bu süreçte sabrını sıkça sınıdığım canım arkadaşım Dr. Öğr. Üyesi Nurdan SEZGİN'e,

Tezimin araştırma kısmında dosyalara ve bilgilere ulaşmamda desteklerini esirgemeyen ve her türlü imkânlardan yararlanmamda bana olanak sağlayan Büyükçekmece Adliyesi 1., 3., 4. Ve 5. Aile Mahkemeleri değerli hâkimleri ve kalem personellerine,

Ayrıca çalışma arkadaşlarım olan ve tüm bu eğitim sürecimde beni destekleyen, mesai saatlerinde yokluğumu hissettirmeyen Büyükçekmece Adliyesi 1. Aile Mahkemesi Kalemi arkadaşlarıma,

Varlıkları ile hayatıma anlam katan kardeşlerim ve sevgileri ile beni sürekli şımartan yeğenlerime çok teşekkür ederim.

Fatma DURMUŞ

İÇİNDEKİLER TABLOSU

ÖZET.....	i
ABSTRACT	iii
TEŞEKKÜR	v
İÇİNDEKİLER TABLOSU	vi
TABLO LİSTESİ	viii
1. GİRİŞ ve AMAÇ	1
2. GENEL BİLGİLER.....	4
2.1.Velayet Kavramı.....	4
2.1.1.Türk Hukuk Sisteminde Velayet.....	9
2.1.2.Velayet Kavramına Etki Eden Faktörler	23
2.1.3.Velayet Kararlarında Mahkeme Uzmanlarının Görüşü	47
2.2.Şahsi Münasebet Kavramı	59
2.2.1.Hukuk Sistemimizde Şahsi Münasebetin Belirlenmesi	60
2.2.2.Şahsi Münasebetin Belirlenmesinde Etki Eden Faktörler.....	67
2.2.3.Şahsi Münasebetin Belirlenmesinde Mahkeme Uzmanlarının Görüşü	83
2.3.Dijital İletişim Yöntemleri.....	92
2.3.1.Var Olan İnternet ve İletişim Platformları	93
2.3.2.Başlıca Kullanılan İnternet Uygulamaları	99
2.4.Dijital iletişim Yöntemlerinin Şahsi Münasebet Düzenlenmesinde Kullanılması	106
2.4.1.Dünya Örnekleri.....	107
2.4.2.Ebeveyn Çocuk İletişimine Çevrimiçi (Bağlantılı) Olarak Olanak Sağlayan Çoklu Aktiviteler	117
3. GEREÇ VE YÖNTEM.....	122
3.1.Örnekleme	122
3.2.Araç ve Gereçler	123
4. BULGULAR	125
5. TARTIŞMA VE SONUÇ.....	147
KAYNAKÇA	157
EK 1: ÇOCUKLAR İÇİN BİLGİLENDİRİLMİŞ GÖNÜLLÜ OLUR FORMU.....	169
EK 2: Çocuklar İçin Bireysel Bilgi Formu.....	170
EK 3: Velayete İlişkin Şahsi Münasebet Kurulması Davalarında Dijital İletişim Yöntemlerin Kullanılmasına İlişkin Çocuk Görüş Formu	171
EK 4: BİLGİLENDİRİLMİŞ GÖNÜLLÜ OLUR FORMU	172
EK 5: Ebeveynler İçin Bireysel Bilgi Formu	173

EK 6: Velayete İlişkin Şahsi Münasebet Kurulması Davalarında Dijital İletişim Yöntemlerin Kullanılmasına İlişkin Ebeveyn Görüş Formu	174
ÖZGEÇMİŞ	175

TABLO LİSTESİ

Tablo 1. Ebeveyn Çocuk İletişiminde Gelişimsel ve Yetisel Evrelere Göre Sanal Ağların Kullanımı.....	120
Tablo 2. Boşanmanın Türüne Göre Dosyaların Dağılımları	125
Tablo 3. Dosyaların Evlilik Süresine Göre Dağılımları	126
Tablo 4. Tarafların Müşterek Çocuk Sayısına Göre Dağılımları	126
Tablo 5. Kız ve Erkek Çocuklarının Yaş Aralıklarının Dağılımları	127
Tablo 6. Kız ve Erkek Çocuklarının Velayet Durumlarının Dağılımı	127
Tablo 7. Dosyaların Şahsi İlişkinin Türüne Göre Dağılımları	128
Tablo 8. Dosyaların Şahsi İlişkinin Süresine Göre Dağılımları	128
Tablo 9. Erkek ve Kız Çocuklarıyla Dijital Yöntemlerle Kurulan İlişkinin Dağılımları.....	129
Tablo 10. Kız Çocuklarının Yaşlarına Göre Velayet Durumlarının Dağılımları	129
Tablo 11. Erkek Çocuklarının Yaşlarına Göre Velayet Durumlarının Dağılımları	130
Tablo 12. Çocukların Cinsiyetine Göre Yaş Aralıkları ile Velayet Durumları Arasındaki İlişkiye Dair Kruskal-Wallis Test Sonuçları	130
Tablo 13. Erkek Çocukların Yaş Aralığına Göre Şahsi İlişkinin Türünün Dağılımı	131
Tablo 14. Kız Çocukların Yaş Aralığına Göre Şahsi İlişkinin Türünün Dağılımı.....	132
Tablo 15. Çocukların Cinsiyetine Göre Şahsi İlişkinin Türü Arasındaki İlişkiye Dair Mann-Whitney U Testi Sonuçları.....	132
Tablo 16. Kız Çocukların Yaş Aralığına Göre Şahsi İlişkinin Süresinin Dağılımı	133
Tablo 17. Erkek Çocukların Yaş Aralığına Göre Şahsi İlişkinin Süresinin Dağılımı.....	133
Tablo 18. Çocukların Cinsiyetine Göre Şahsi İlişkinin Süresi Arasındaki İlişkiye Dair Mann-Whitney U Testi Sonuçları.....	134
Tablo 19. Boşanmanın Türüne Göre Şahsi İlişkinin Türünün Dağılımı	134
Tablo 20. Boşanmanın Türüne Göre Şahsi İlişkinin Türü Arasındaki İlişkiye Dair Mann-Whitney U Testi Sonuçları.....	135
Tablo 21. Boşanmanın Türüne Göre Şahsi İlişkinin Süresinin Dağılımı.....	135
Tablo 22.Boşanmanın Türüne Göre Şahsi İlişkinin Türü Arasındaki İlişkiye Dair Mann-Whitney U Testi Sonuçları.....	136
Tablo 23. Kız Çocuklarının Velayet Durumuna Göre Şahsi İlişkinin Türünün Dağılımı	136
Tablo 24. Erkek Çocuklarının Velayet Durumuna Göre Şahsi İlişkinin Türünün Dağılımı..	137
Tablo 25. Çocukların Cinsiyetine Göre Velayet Durumları ile Şahsi İlişkinin Türü Arasındaki İlişkiye Dair Kruskal-Wallis Test Sonuçları	137
Tablo 26. Şahsi İlişkinin Süresine Göre Şahsi İlişkinin Türünün Dağılımı	138
Tablo 27. Şahsi İlişkinin Süresine Göre Şahsi İlişkinin Türü Arasındaki İlişkiye Dair Kruskal-Wallis Test Sonuçları	139
Tablo 28. Çocuklara Ait Çeşitli Değişkenler ile Dijital Yöntemlerle İletişim Arasındaki İlişkiye Dair Ki-Kare Bağımsızlık Testi Sonuçları	139
Tablo 29. Ebeveynlerin dijital platformda kullandıkları uygulamaların oranları	141
Tablo 30. Ebeveynlerin görüntülü iletişimin sıklığının ne kadar olması gerektiğine ilişkin görüşlerinin analizi	142
Tablo 31. Ebeveynlerin dijital iletişim yöntemleri ile sağlanacak görüntülü iletişimin kuralı olup olmamasına dair görüşlerin analizi	142
Tablo 32. Ebeveynlerin, velayeti elinde olması halinde kullanılacak dijital iletişim yöntemlerinin olumsuz yönü olup olmadığına ilişkin görüşlerinin analizi.....	143
Tablo 33. Ebeveynlerin velayetin kendilerinde olması halinde dijital iletişim yöntemlerinin olumsuz yönü olup olmayacağına ilişkin görüşlerinin analizi	143
Tablo 34. Çocukların dijital platformda kullandıkları uygulamaların oranları	144

Tablo 35. Çocukların görüntülü iletişimin sıklığının ne kadar olması gerektiğine ilişkin görüşlerinin analizi.....	145
Tablo 36. Çocukların dijital iletişim yöntemleri ile sağlanacak görüntülü iletişimin kuralı olup olmamasına dair görüşlerin analizi.....	145
Tablo 37. Çocukların ebeveynleri ile görüşmesinde kullanılacak dijital iletişim yöntemlerinin olumsuz yönü olup olmadığına ilişkin analiz.....	146
Tablo 38. Velayeti elinde olan ebeveynin velayetinin elinde olmaması halinde, diğer ebeveynin dijital iletişim yöntemleriyle iletişime geçmesinin olumsuz yönü olup olmadığına ilişkin analiz	146

1. GİRİŞ ve AMAÇ

Adli sistem içerisinde çocukların sisteme dahil olduğu ya da olmak zorunda kaldığı bazı durumlar bulunmaktadır. Bunların başında da boşanma, velayet ve şahsi ilişki kurulması davaları gelmektedir. Evli çiftlerin ayrılmasının yasallaşması olan boşanma ve var olan bu boşanma sonrasında evlilik içerisinde dünyaya gelmiş olan 18 yaşından küçük olan çocukların bakım, eğitim ve barınma gibi konularında hak elde eden, çocuğun temsilcisi olacak ebeveyne verilen velayet, son olarak da velayetin bırakıldığı ebeveynin haricindeki diğer ebeveynle müşterek çocuk ya da çocuklar arasında kurulacak olan şahsi münasebet tesisi gibi hususlarda çocuklar adli sisteme girmektedir (T.C.Adalet Bakanlığı, 2014).

Kişisel ilişki kurma hakkına sahip olan tarafın çocuk ile buluşup görüşerek, belli bir süre geçirmesi (ziyaret etme hakkı) çocuk ile kişisel ilişki kurulmasının en yaygın şeklini oluşturur. Çocukla buluşup görüşme, kural olarak kişisel kurma hakkına sahip tarafın çevresinde gerçekleşir. Ancak; özellikle çocuk küçük yaşta ise ya da yaşı büyük olmasına rağmen sağlık sorunları çocuğun seyahat etmesine engel oluşturuyorsa, kişisel ilişki kurma hakkına sahip olan tarafın, çocuğun bulunduğu yerde ziyaret etmesi gerekir. Çocukla kişisel ilişkinin kurulması çoğunlukla çocukla buluşup görüşme, belli zamanları birlikte geçirme şeklinde gerçekleşiyorsa da; görüntülü görüşme, e-posta, kısa mesaj gibi diğer iletişim araçları ile de kişisel ilişkinin kurulması mümkündür. Özellikle çocuk ile velayeti elinde bulundurmayan tarafın uzak bir şehirde bulunması ya da ilişki kurma hakkına sahip tarafın seyahate engel sağlık sorunlarının bulunması durumunda bu tür iletişim araçları ile kişisel ilişki kurulması daha da büyük önem kazanır. İletişim araçları ile kurulan kişisel ilişkinin de uygun nitelikte olması, dolayısıyla en başta çocuğun yararını zedelememesi gerekir. Bu

nedenle velayeti elinde bulundurmayan taraf görüntülü konuşma ve dijital görüşme yöntemleri ile iletişim kurarken çocuğun huzurunu bozmamalı, velayeti elinde bulunduran taraf da çocuğun dijital yöntemlerle sağlayacağı görüntülü görüşme araçları ile oluşturacağı kişisel ilişki tesisine müsaade etmeli ve katlanmalıdır (Erlüle, 2010).

Dijital iletişim yöntemlerinin şahsi ilişki kurulmasında kullanılmasının sağlayabileceği bir diğer önemli katkı da; müşterek çocuk/çocuklar ile velayet hakkını elinde bulundurmayan ebeveynin arasında oluşabilecek ebeveyne yabancılaşma sendromu oluşumunu azaltması ya da oluşumun engellenebilmesidir. Altuntaş Üner'in 2018 yılı ebeveyne yabancılaşmayı ele aldığı çalışmasında da boşanma sonrası yaşanan bu soruna değinilmiştir. Çocukların boşanma sonrası özellikle birlikte yaşamadıkları ebeveyne karşı öfke, uzaklaşma ve reddetme yaşayarak, görüşmeyi reddetmeleri, mahkemece düzenlenen kişisel ilişki kurallarına uymamaları, icra marifeti ile çocuk ile görüş sağlanması sırasında da direnç göstermeleri, birlikte yaşadığı ebeveyne ittifak gösterirken diğer ebeveyne karşı kötöleme, aşağılama ve düşmanlık göstermeleri sıklıkla görülmektedir. Ebeveyne Yabancılaşma olarak adlandırılan bu sorunun çözümünde tarafların mahkeme tarafından yönlendirilen terapilerin alınması önem arz etmekle birlikte; ülkemizde de bu sorunu yaşayan ve velayeti elinde bulundurmayan ebeveynlerin ne tür yardım alabileceği, hukuki ve psikolojik desteğin nasıl sağlanacağı, kişisel ilişki kararlarının uygulanmasını sağlamak için ne gibi önlemler alınabileceği konusunda bilgi sahibi değildirler (Altuntaş Üner, 2018).

Günümüzde bireyselleştirilmiş şahsi münasebet yerine hali hazırda bilinen şahsi münasebet kararlarında standart bir uygulama gerçekleştirilmektedir. Aile mahkemeleri çoğunlukla velayete ilişkin; her ayın 1. ve 3. haftası ya da 2. ve 4. haftalarında müşterek

çocuğun yaşına göre yatılı ya da saatlik olarak kişisel ilişki tesisi kurmaktadır. Çağın getirileri ile birlikte iletişim teknolojileri sonsuz derecede gelişmiş, iletişim son derece açık hale gelmiştir. TUIK'in 2016 yılında yapmış olduğu "Hane Halkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması"nda; 16-74 yaş grubundaki bireylerde bilgisayar ve internet kullanım oranının sırası ile %54,9 ve %61,2 olduğu, geniş bant internet erişim imkânına sahip hanelerin oranının %73,1 olduğu, düzenli internet kullanıcı oranı 2016 yılının ilk üç ayında %94,9 olduğu belirtilmiştir. TUIK verilerinden de anlaşılabileceği üzere her yaştan çocuk ve yetişkin de bu yöntemleri kullanabilmektedir (TUIK, 2016). Bu çalışmada;

i) Boşanma davalarında verilen kararlarda velayeti elinde bulundurmayan taraf ile müşterek çocuk arasında şahsi ilişkiye hükmedilirken güncel teknolojilerden yararlanılıp yararlanılmadığına bakılması, irdelenmesi,

ii) Boşanmak üzere müracaat eden kişilerin ve müşterek çocukların dijital şahsi ilişki hususunda düşüncelerinin öğrenilmesi,

iii) Dijital şahsi ilişki kararı verilmesi durumunda kararın infazının nasıl uygulanacağı ve karşılaşılabilecek güçlüklerin neler olacağının araştırılması amaçlanmaktadır.

2. GENEL BİLGİLER

2.1.Velayet Kavramı

Türk Dil Kurumu “velayet” kelimesini; velilik, otorite, yetke olarak tanımlamaktadır (Türk Dil Kurumu İnternet Sözlüğü). Nişanyan etimolojik sözlüğünde de kökeni Arapça olan “velayet” kelimesi; “yakın olma, gözetme, dostluk, yoldaşlık, velilik, yönetim” anlamına gelmektedir. 1400 yılından önce bir tarihte yazılmış olan Dede Korkut Kitabı'nda da “.... zira Dede Korkut velayet ıssi (sahibi) idi, dileği kabul oldu” velayet kelimesinin ilk kullanımlarından birine yer verilmiş, burada da velayetin daha çok yönetimi, velilik durumunu belirttiği görülmüştür (Nişanyan İnternet Sözlüğü).

Velayet kelimesinin İngilizce karşılığı olan “custody” ise velayet terimi dışında; sorumluluk, gözetim, muhafaza, koruma, himaye ve gözaltı gibi genel, hukuksal, siyasi, ticari ya da ekonomik diyebileceğimiz pek çok alandaki kavramları da içermektedir (Tureng İngilizce Türkçe İnternet Sözlüğü).

Almanca “Sorgerecht” sözcüğünün Türkçede karşılığı ise; velayet hakkı, bakım hakkı olarak belirtilmekte ve velayetin bir hak ve görev olma konusunda genel olarak pek çok dil ve kültürde ortak bir zemin olduğu anlaşılmaktadır (Almanca Türkçe İnternet Sözlüğü).

Günümüz toplumunda, aile kurumu kapsamında velayet; bir kişinin veya kurumun başkalarını temsil edebilmesi ve onlar adına yetki kullanmasına hukuken de imkân verilmesidir (Kelebek, 1996). Ancak; bu kavramın ve yetkinin kullanılması günümüzdeki tanımına ulaşana kadar pek çok kültür ve çağa göre farklılık göstermiştir. Örneğin; Roma Hukukunda “Patria Potestas” olarak adlandırılan velayet; bir güç olarak ev içerisinde yaşayan

ailenin reisinin gücünü simgelemektedir. Aile reisinin bu velayet gücü sadece çocukları değil; kadınları da kapsamaktadır. Roma Hukukunda velayetin anne ve babanın eşit olarak kullanamadığı, sadece; babanın velayetinden bahsedildiği görülmektedir. Babanın bu velayet hakkının da ömrü boyunca devam edebildiği, babaya çocuğun kolunu ya da bacağına kesip alabilmesi gibi sınırsız imkânları tanıdığı ve babanın velayete ilişkin bu haklarından dolayı da devlete karşı sorumluluğunun bulunmadığı bilinmektedir (Çetiner, 2007).

Germen Hukukunda ise; “Munt” olarak belirtilen velayet kavramı Roma’daki kavramdan daha kapsamlı olarak, aile reisi olan baba; çocukları, hatta torunlarının üzerinde tasarruflara sahipti (Çetiner, 2007). Ancak; bu haklar çocuğu korumanın dışında çocuğun mallarının idaresini de kapsamaktaydı. Baba çocuğun mallarına gelen zarardan da sorumlu idi ve babanın bu tasarruf yetkisi çocuğun kendi başına birey olması, ekonomik özgürlüğe kavuşması ile son bulmaktaydı. Germen Hukukuna göre annenin velayet hakkına sahip olması ise; ancak; babanın ölmesi ile gündeme gelebildiği görülmektedir (Çetinkaya, 2009).

Fransa’da da 1789 öncesinde kuzey ve güney eyaletlerinde farklı uygulamaların olduğu, kuzey eyaletlerinde; velayet; töre hukukuna göre belirlenirken, güney eyaletlerinde Roma Hukukundaki “Patria Potestas” ilkelerine göre belirlenmekteydi. Napolyon Yasaları; velayetin bırakılmasında anneye de hak tanımış ve 1804 tarihli Medeni Kanun ile birlikte; çocuğun velayetinin çocuk 21 yaşına gelene kadar anne ve babanın birlikte kullanabilmesine ilişkin düzenlemeler yapılmıştır (Çetinkaya, 2009).

Amerika Birleşik Devletleri’nde başlangıçta çocuk; sadece ucuz iş kaynağı olarak görülüyordu ve ailelerinden uzağa çalışmak için gönderiliyordu. Burada da çocuğun velayet hakkı; sadece babadaydı. Ayrıca, Amerika’ya çalışmak için gelen köle çocuklar da

bulunmaktaydı ve bunlar da çalışabilecekleri yerde bir “master”ın yanına yerleştiriliyordu. Gayri meşru çocukların velayeti ise ne babada ne de annede idi. Bunların dışındaki tüm çocuklar hakkındaki tasarruf yetkisi babadaydı ve babanın ölmesi durumunda da yerine yine erkek bir vasi atanıyordu (Çetiner, 2007).

Orta Çağ’daki ekonomik gelişmeler ile sıkı olan aile bağları da çözülmeye başladı ve aile reisinin elinde olan mutlak gücün yerini reisin tasarrufunda bulunan kişilerin çıkar ve korumasını gözetmeye başlaması almıştır (Çetiner, 2007).

İslamiyet’ten önceki dönemde, Türklerde de “babaerki” aile düzeni vardı ve velayet hakkı da babada idi. Anne ise ancak; babanın olmadığı durumda velayete sahip olabiliyordu. Eski Türklerde çocuk sahibi olmanın önemli olması nedeni ile çocuk sahibi olamayanlara da evlat edinme hakkı tanındığı, evlat edinen kişinin de çocuğu korumak, yetiştirmek ve topluma kazandırmak zorunda olduğu görülmektedir (Çetinkaya, 2009).

Türklerin İslamiyet’i kabulü ile Türk İslam Hukuku’nda velayet babaya ait olarak belirlenmiştir. Annenin ise, velayet hakkı bulunmamaktadır. Babanın velayeti kullanamayacak hale gelmesi durumunda ise; çocuğa bir vasi atanmaktadır. Annenin; hür, akli melekelerinin yerinde, sözüne itimat edilebilir ve onurlu birisi olması durumunda çocuğa vasi olarak atanabildiği, annenin bu nitelikleri taşıması durumunda çocuğa başka birinin vasi olarak atanması mümkün değildi. Annenin çocuğun velisi değil de vasisi olması kuralı da Kur’an ya da hadislerle belirlenmemekte; içtihadi olduğu anlaşılmıştır (Çetiner, 2007).

İslam Hukukunda çocuğun şahsi velayetinin üzerinde; çocuğun gözetimi, eğitimi, terbiyesi, dini eğitimi, hem şahıslar hem de topluma karşı kusurlu hareketlerinin önlenmesi

gibi hususlarda sorumluluğun babaya ait olduğu, babanın olmadığı durumlarda da çocuğa bakmakta yükümlü olan diğer velilerin, onların da bulunmaması durumunda resmi otorite ve kadı, sonra Müslümanlar, en son olarak da adil bir kişinin çocuğun himayesini üstleneceğini belirlemiştir (Kelebek, 1996).

Osmanlı Devleti'nde de 1869 yılında işlerlik kazanan Mecelle'de aile hukuku ve velayete ilişkin açık terimler olmamakla birlikte; yukarıda da belirtilen İslam Hukuku çerçevesinde çocuğun velisinin kim ya da kimler olabileceğinden bahsedildiği, 1917 tarihli Hukuk-i Aile Kararnamesi'nde de çocuğun bakımı, gözetimi ve eğitim hakkına yer verilirken; velayet hakkı ile ilgili kapsamlı düzenlemeler bulunmamaktadır (Çetinkaya, 2009).

19. yüzyıl ile birlikte ekonomik gelişmeler ve değişen modern dünyanın getirimleri ile birlikte aile yapısı da tamamen değişim göstermiş, velayet hakkı da bu değişimden nasibini alarak velayet hakkının hukuki ve sosyal tanımı da değişerek; anne de baba da çocuk üzerinde söz sahibi olmaya başlamıştır (Çetiner, 2007).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında da çalışma hayatında kadının dahil olması, yeni bir düzene geçilmesi ile birlikte; öncesinde babanın ve babanın temsil gücüne dayanan kişilerin tek elinde bulunan velayet hakkının anne ve baba tarafından ortak olarak kullanılmasına başlanmış, kadının da velayet hakkına sahip olması sağlanmıştır (Çetinkaya, 2009).

İsviçre Medeni Kanunu'nun Almanca metninde velayetin hem anneye hem de babaya ait olduğunu belirten "Elterliche Gewalt" terimini kullanmış, Alman Medeni Kanunu'nda da velayetin çocuğun reşit olmasına kadar devam eden bir süreç olduğu belirtilmiştir (Çetiner,2017).

Velayet kavramının modern hukuk sistemine evrimleşmesi ve günümüzdeki kanunlarca belirlenmesi için yukarıda da betimlemeye çalışılan dönemlerden geçmiştir. Velayet başlangıçta her ne kadar önceleri sadece babaya, sonrasında da hem babaya hem de anneye tanınan doğal bir hak olarak görülse de geline son aşamada velayetin daha çok bir kişilik hakkı olarak görüldüğü anlaşılmaktadır. Bu hak kanunlarca belirlenen, çocuğun reşit olana kadarki süreçte çocuğun kişisel değerlerinin de üzerinde olan her türlü bakım, korunma, eğitim, sağlık ve mal varlığı gibi pek çok alanda haklarının gözetilmesinde anne ve babaya, onların olmadığı durumlarda da vasisi olan kişilere ve son olarak da devlete düşen ödev ve görev olarak yerini almıştır. Bu nedenle Alman Hukuku “velayet” terimini kaldırarak “bakmak” terimini getirmiş, yine bu doğrultuda İngiltere’de de; 1975 tarihinde oluşturulan çocuk yasasında “Parental Rights and Duties” yani anne ve babanın çocuklar üzerindeki hakları ve ödevleri deyimini kullanmıştır. 1989 tarihinde ise var olan bu deyimden “haklar” kavramına da yer vermeyerek “Responsibility for Children” yani çocuklar için sorumluluk terimini kullandığı görülmüştür (Çetinkaya, 2009).

Serozan’a göre de velayet; anne ve babanın koruması gereken evlilik içinde ya da evlilik dışı doğmuş çocuklarının bakım ve tüm gereksinimlerini karşılaması, çıkarlarını koruması, çocuklara ait olan malların da yönetimini ve kullanımını içeren, çocuğun temsiline ilişkin hak ve yükümlülüklerdir (Serozan, 2005).

Genel olarak var olan bilimsel ve hukuki görüşler doğrultusunda velayeti; çocuğun şahsi varlıklarının korunması, geliştirilmesi, mallarına da özen gösterilmesi ve çocuğun temsil edilmesi gereken konularda anne ve babalara verilen yetki, hak ve yükümlülüklerin toplamı olarak tanımlayabiliriz (Karaca, 2014).

2.1.1.Türk Hukuk Sisteminde Velayet

Türk Medeni Kanunu'nda velayet ve kapsamı ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Türk Medeni Kanunu Madde 335'e göre; ergin olmayan her çocuk anne ve babasının velayeti altındadır ve yasal sebep olmadan velayetin anne ve babadan alınamayacağı belirtilmiştir (TMK#335).

Türk Hukuku'nda çocuğun öz anne ve babası kendisinin yasal temsilcileridirler ve müşterek çocuklarının doğumu ile de “veli” sıfatını kazanırlar (Elçin Grassinger, 2009). Velayet; anne ve babaya çocuğun sadece; kişilik ve malları üzerinde olan hakları değil, bu haklar üzerinde kendilerine yüklenen sorumlulukları bakımından çift yönlü bir kavramdır (Birinci Uzun, 2016).

Velayet kelimesinin hem kelime kökeni hem de hukuki düzlemdeki açıklamaları çerçevesinde; müşterek çocuğun kanunlarca yetişkin kabul edilen 18 yaşını doldurana kadarki sürecinde velayete haiz olan kişinin çocuğun gözetimi, bakımı, korunması ve ihtiyaçlarını karşılaması dışında çocuğun bir birey olarak topluma hazırlanması ve bu süreçte çocuğun da karar ve seçimlerine saygı göstererek bu sürecin tamamlanmasının gerektiği anlaşılmaktadır. Velayet; çocuğun korunması, barınması, bakımı, eğitim hayatı ve geleceğinin hazırlanması gibi tüm haklarının temsil edilmesi için öngörülmüş haklar anlamına gelmektedir. Hukuk Genel Kurulu'nun 16.10.1991 gün ve 360-502 sayılı kararında da; çocukların bakım, koruma ve çeşitli yönlerden yetiştirilmesini sağlamak amacı ile anne ve babanın çocukların şahısları ve malları üzerinde haiz oldukları hak, yetki ve ödevler olarak tanımlanmıştır (Hukuk Genel Kurulu 360-502 Sayılı Karar).

Velayetin kapsamı ise Türk Medeni Kanunu'nun 339. Maddesinde; anne ve babanın müşterek çocuğun bakımı ve eğitimi konusunda çocuğun menfaatini göz önünde bulundurarak gerekli kararları alıp uygulayabileceğini, müşterek çocuğun da anne ve babasının sözünü dinlemekle yükümlü olduğunu, anne ve babanın müşterek çocuğun olgunluğu ölçüsünde; çocuğa hayatını düzenleme olanağı tanımalarını, önemli konularda olabildiğince çocuğun düşüncesini göz önünde tutmalarını, ayrıca; çocuğun da anne ve babasının rızası dışında evi terk edemeyeceğini, yasal bir sebep ortada olmadığı müddetçe çocuğun anne ve babasından alınamayacağını belirtmiştir (TMK #339).

Madde 336'da da; anne ve baba evli ise velayeti ortak kullanabilecekleri, ancak; ortak hayatlarına son vermeleri durumunda da; hâkimin müşterek çocuk ya da çocukların velayetini eşlerden birine verebileceğini, anne ve babadan birinin ölümü durumunda ise sağ kalana velayetin bırakılacağı belirtilmiştir (TMK#336). Velayet hakkına sahip olan tarafın kısıtlanması, velayet hakkını herhangi bir nedenden dolayı kaybetmesi ya da ölmesi durumunda; velayet kendiliğinden diğer ebeveyne geçmez ve bu hususta hâkim takdir yetkisi ile bu hakkı diğer ebeveyne verebileceği gibi üçüncü bir kişiyi de vasi olarak atayabilmektedir (Elçin Grassinger, 2009).

Anne ve babanın evli olmadığı durumlarda velayet anneye aittir; ancak; anne küçük, kısıtlı ya da ölmüşse veya çeşitli nedenlerden dolayı mahkeme tarafından velayet anneden alınmışsa; çocuğa vasi atanabilir ya da velayet babaya verilebilir (TMK#337). Türk Medeni Kanunu'nun madde337/II hükmüne göre de; annenin yaşça küçük olması ya da kısıtlı olması durumunda çocuğa vasi atanmışsa; annenin ergin olması ya da kısıtlılık halinin ortadan kalkması ile velayet doğrudan anneye geçer. Ancak; velayet babaya verilmişse; annenin yukarıda belirtilen şartları taşısa dahi velayet kendiliğinden anneye geçmeyecek ve velayet

hakkının babadan alınmasına gerek olup olmadığına da hâkim tarafından karar verilecektir (Üner Altıntaş, 2010). Türk Hukuk Sistemi'nde evli eşler arasında taraflardan birinin kısıtlanması durumu velayet hakkına sahip olmaları bakımından engel oluşturmazken; evli olmama durumunda; TMK 337 maddesi uyarınca kısıtlanmış olan annenin velayet hakkına engel teşkil etmektedir (Elçin Grassinger, 2009).

Hem annenin hem de babanın yeterli ebeveynlik becerilerine sahip olmamaları, çocuğa gereken ilgiyi göstermemeleri, ağır ihmal ve istismarın söz konusu olması, çocuk ile farklı yerlerde yaşamaları ya da çeşitli nedenlerden dolayı çocuğa ya da velayete ilişkin sorumluluklarını ve yükümlülüklerini yerine getirememeleri, alınan tüm önlemlere karşın çocuğun korunamaması ve alınana önlemlerin yetersiz kalacağının belirlenmesi durumunda da çocuğun velayeti tamamen kaldırılabilir (TMK#348/ I-II).

Velayetin kaldırılmasına neden olan bir başka durum da; anne ve babanın velayet yükümlülüğünü yerine getirememesidir. Çocuğun yararının korunmaması ya da çocuğa zarar verici durumlarda çocuğun korunmaması ve çocukla ilgili kararlar alınırken çocuğun fikri sorulmaması durumlarında devlet çocuğun haklarını korumak üzere aile ilişkilerine müdahale etme yetkisine sahiptir. Bu gibi durumlarda anne ve babanın velayet ilişkisi ile alakalı yetkileri devletin müdahale ve yetkisi ile kısıtlandırılmıştır (TMK#346). Bu gibi velayet ilişkisine müdahale edilen durumlarda hâkim görevi gereği kendiliğinden (resen) harekete geçebilir, çocuk ya da yakınları talepte bulunabilir, üçüncü kişiler var olan durumu savcılık, mahkeme, kolluk ya da çocuğun korunmasından sorumlu kurumlara bildirebilirler (ÇKK#6). Çocuk; boşanma davası, mağdur, suça sürüklenen çocuk gibi farklı statülerde adalet sistemine dahil olduğunda, çocuğun hakları ve güvenliğinin tehlikede olduğu fark edildiğinde devlet müdahale edebilir (T.C. Adalet Bakanlığı, 2014).

Velayet hakkına sahip olmayan anne babanın; çocuğun bakım ve eğitim giderlerini karşılama (TMK#350), çocukla kişisel ilişki kurma (TMK #323/I), hukuki işlemlerde izninin sorulması gibi hak ve sorumlulukları bulunmaktadır ve devam etmektedir. Çocuğun velayeti kendisine verilmemiş anne ya da baba ile çocuk arasında sağlıklı bir ilişki ve iletişimin devamı için mahkemece velayeti elinde bulundurmeyen anne ya da baba ile çocuk arasında kişisel ilişki düzenlenir, düzenlenen bu kişisel ilişkinin ne sıklıkta, hangi gün ve saatte başlayıp biteceği de mahkemece belirlenir (TMK#323/I).

Çocuğun yüksek menfaatine ters düşmemesi için farklı bir karar verilmediği sürece, kişisel ilişki kurulurken çocuğun; velayet hakkına sahip olan anne ya da babanın evinden alınması ve kişisel ilişkinin bitiminde de aynı eve bırakılması velayeti elinde bulundurmeyen anne ya da babanın sorumluluğundadır (Stahl, 2014). Kişisel ilişkinin düzenlenmesine yönelik mahkemece verilen kararların yerine getirilebilmesi için çocuğun; velayet hakkını elinde bulunduran anne ya da babasının yanından velayet hakkını elinde bulundurmeyen ebeveyninin yanına gönderilmesine ve bu durumun mahkemece belirlenmiş olan kişisel ilişki düzenleme takvimine uygun olarak kişisel ilişkinin bitimine kadar çocuğun geri götürülmesine kadar geçen sürece “çocuk teslimi” denmektedir (Stahl, 2014).

Günümüzdeki en çok karşılaşılan sorunlardan biri olan “çocuk teslimi” süreci genellikle var olan boşanma davası ve velayetin belirlenmesi kararları sonrasında anne ve babanın çocukları üzerinden yürüttükleri ilişkilerinin çocuğun velayetini elinde bulundurmeyen ebeveyne karşı bir koz olarak kullanılması, velayeti elinde bulundurmeyen ebeveynin müşterek çocuk ile başkaca görüşebilme olanağının olmadığı ve bu gibi olanakların sağlanmaması nedeni ile çocuğun icra kanalı ile alınması gibi çocuğun psikolojik gelişimini

oldukça zedeleyen ve kimi zaman da çocuk ile velayeti elinde bulunmayan ebeveyni arasında yabancılaşmaya kadar giden olumsuz sonuçlara yol açabilmektedir (Üner Altuntaş,2010).

TMK 326/III'e göre de; mahkemece karar verilen bir kişisel ilişki düzenlemesi yoksa velayet hakkını elinde bulunduran ya da çocuğun velayetinin kendisinde bulunan kişinin izni olmadan çocuk ile kişisel ilişki kurulamayacağı belirlenmiştir (TMK#326).

Anne ya da babanın, kurulan kişisel ilişki nedeni ile çocuğun fiziksel ve psikososyal gelişimini olumsuz yönde etkilemesi, eğitim hayatı, duygusal gelişimi, sosyal ve fiziksel gereksinimlerini göz ardı ederek çocuğu ihmal ve istismar etmesi durumunda da kişisel ilişki hakkı verilmeyebilir ya da daha önceden verilmiş olan kişisel ilişki hakkı ile ilgili düzenleme değiştirilerek kısıtlanabilir ya da tamamen ortadan kaldırılabilir (TMK#324).

Çocuğun güvenliği, sağlık durumu ya da gelişiminin risk altında olduğu, anne babanın da çocuğu bu tip risk faktörlerinden korumakta yetersiz kalması durumunda çocuğun Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'na bağlı kurum ve kuruluşlara yerleştirilmesi de söz konusu olabilmektedir (Stahl, 2012). Velayetin ortadan kaldırılması durumunda ve sonrasında anne, baba, çocuk ya da mevcut koşullarla ilgili bir değişiklik olursa; çocuk 18 yaşına gelene kadar yukarıda bahsi geçen tüm konularla ilgili önceden verilmiş karar ya da kararların değiştirilmesi için anne ve babanın mahkemeye başvurma hakkı bulunmaktadır. Mahkemeye başvurulması durumunda mahkeme kararınca velayet hakkı; anne ya da babadan birine geçebilecek şekilde değişebilir, kişisel ilişki düzenlenmesi yapılabilir ya da kişisel ilişki kaldırılabilir veya daha önceden kişisel ilişki kaldırılmışsa yeni açılan mahkeme kararı ile yeniden kişisel ilişki düzenlenebilir, velayet ortadan kaldırılıp vasi atanmışsa; tekrar anne ya

da babaya velayet hakkı verebilir. Tüm bu ihtimallerin haricinde; mahkeme daha önce vermiş olduğu kararın değişmesine gerek olmayacağı kararını da verebilir (Stahl, 2012).

Çocuğun kişilik hakları ve gelişimine saygı bakımından; velayet altında bulunan çocuğun yerleşim yerinin belirlenmesi (TMK#21), yine çocuğun yasal temsilcisi olmaksızın nişanlanamayacağı (TMK#118) ve evlenemeyeceği (TMK#126) gibi maddeleri hem çocuğun özlük haklarının korunması hem de yasal temsilcilerince koruma altına alınması bakımından önem arz etmektedir (T.C. Adalet Bakanlığı, Ulusal Çocuk Mevzuatı, 2014).

Velayet haklarını içeren bütün alanlarda her zaman gözetilmesi gereken iki ilke bulunmaktadır. Bunlardan ilki ölçülülük, ikincisi ise çocuğun mutlak yararının gözetilmesidir. Ölçülülük daha çok kamu hukuk alanında gözlenmekle birlikte; istenilen hedefe ulaşabilmek için alınacak olan tedbirin en az zarar verecek oranda seçilmesini ön görmektedir. Çocuk hukukundaki ölçülülük ilkesi de çocuğun anayasal haklarının hangi ölçülerde sınırlanabileceği, anne ve baba ile çocuğun hakları arasında dengenin sağlanmasını amaçlamaktadır. Çocuğun mutlak yararının korunması ise; kanunlarca belirlenen tedbirlerin çocuk ve ebeveynleri arasındaki ilişkinin zarar görmemesini sağlayacak biçimde düzenlenmelidir (Elçin Grassinger, 2009).

Çocuğun yüksek yararı bakımından bir önemli konu da; çocuğun kendi yaşamı bakımından en fazla önem taşıyan boşanma ve sonrasında da velayetinin belirlenmesi, velayet hakkını elinde bulundurmayan ebeveyni ile kişisel ilişki kurulması konularında çocuğun dinlenmesi ve fikirlerinin alınmasıdır (Oktay Özdemir, 2009).

Anayasanın 25. maddesinde “herkes, düşünce ve kanaat hürriyetine sahiptir” hükmünü içermek olup, 26. madde de “düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti ile sınırları” düzenlenmiştir. Anayasanın bu maddeleri yetişkin ve çocuk ayrımı yapmaksızın düşünme ve düşünceyi açıklama özgürlüğünü getirmektedir. Ancak, çocukların düşüncelerinin dinlenmesi ve bunun kanunlar önünde dikkate alınacağı Çocuk Koruma Kanunu (ÇKK) hariç diğer kanunlarda açıkça belirtilmemektedir. Çocuğun dinlenmesi Çocuk Koruma Kanunu’nda koruma tedbirlerinin alınmasına yönelik düzenlemeleri içermektedir (Elçin Grassinger, 2009).

Türk Medeni Kanunu’nda çocuğun boşanma sonrasında yaşamının düzenlenmesi ve velayetin belirlenmesi ile kişisel ilişkinin tayinine ilişkin çocuğun görüşünün alınmasına yönelik zorunluluğun açık olarak belirtilmesi gerekmektedir. Bu zorunluluk Türk Medeni Kanunu’nda açıkça belirtilmemiş olsa da anayasanın 90. maddesi uyarınca; Türkiye tarafından da 2001 yılında onaylanan Çocuk Hakları Sözleşmesi hükümlerinin ilgili kanun hükmünden önce uygulanması zorunluluğu olduğundan çocukların görüşünün alınması zorunluluğu bulunmaktadır. Var olan sözleşme hükümlerinin amaçlarına uygun olarak hayata geçmesi için çocukla ilgili her konuda çocuğun gerekli bilgiye sahip olması sağlanarak, bizzat çocuğun ya da çocuğun çıkarını koruyacak olan temsilcinin dinlenmesi gerekmektedir. Yargıtay da özellikle velayet belirlenirken çocuğun yüksek yararı doğrultusunda çocuğun dinlenmesine dikkat çekmiştir (Oktay Özdemir, 2009).

TMK 339/III uyarınca da; anne ve baba çocuğun olgunluğu ölçüsünde çocuğun hayatını düzenleme olanağı tanıyacaklarını, önemli konularda olabildiğince çocuğun düşüncesini göz önünde tutacaklarını belirtmiştir. Anne, baba ve çocuk arasında çocuğun yetiştirilmesine yönelik karşılıklı sevgi ve saygı ile kuralların belirlenmesi, çocuğun ileride kendisine de

özgüven duyarak kararlarını alabilmesini ve kendi ayakları üzerinde durmasını sağlayabilmesinde de önem arz edecektir (Üner Altıntaş, 2010).

Velayetin esas görevlerinden biri olan çocuğun kendisine ve topluma faydalı bir birey olmasını sağlamak amacı ile anne ve babaların günümüz teknolojik gelişimlerini de takip ederek çocuğun ileride ekonomik özgürlüğünü kazanmasına ve bağımsız bir birey olmasına yönelik eğitimini ve gelişimini sağlamalıdır (Karaca, 2014). Eğitim hususuna yönelik olarak TMK 340. madde de çocuğun eğitimine dikkat çekilerek; anne ve babanın çocuğu olanakları ölçüsünde eğitmeleri, çocuğu bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaki ve toplumsal gelişimini sağlayıp korumaları gerektiğini, özellikle bedensel ve zihinsel engelli olan çocuklarına yetenek ve eğilimlerine uygun olacak şekilde genel ve mesleki bir eğitim sağlayacaklarını belirtmiştir (TMK#340).

Çocuğun alması gereken genel eğitimden ilk ve orta öğretim eğitim kastedilmekle birlikte; Anayasamızın 42. maddesinde de kimsenin eğitim hakkından yoksun bırakılamayacağı belirtilmiştir. Bu doğrultuda anne ve baba; zihinsel ya da bedensel engelli çocuklarına gereken önemi göstermek ve çocuklarının özelliklerine uygun olacak şekilde eğitim almalarını sağlamalıdır. Anne ve babanın kendi ekonomik ve sosyal destekleri ölçüsünde zihinsel ya da bedensel engelli çocuklarına uygun bir eğitimi sağlamaları, çocukların mesleki edinimleri ile sosyal hayata daha çabuk adapte olmaları ve özgürlüklerini kazanabilmelerini mümkün kılabilir (Elçin Grassinger, 2009).

TMK 341. maddesinde anne ve babanın çocuğun dini eğitimini belirleme hakkına sahip olduğunu belirtir. Bu maddenin de velayet açısından önemine bakacak olursak; çocuğa dini

eğitim verme hakkı velayet ya da bir kurum çatısı altında bulunan çocuk için veliye ait olacaktır. Bu hakkın sadece velayeti elinde bulunduran ve diğer ebeveyn ile farklı bir din ya da mezhep mensubu olan ebeveynde olması durumunda önemli hale gelebilir. Genel olarak velayeti elinde bulunduran ebeveynin dini eğitim verme hakkının olduğu belirtilirken; velayet hakkı elinde olmayan; ancak çocukla kişisel ilişkisine devam eden ebeveynin çocuğun ruhsal gelişimine zarar vermeden dini ya da mezhebi hakkında şartları ve fikirlerini çocuğu ile paylaşmasında da bir sakınca olmadığı düşünülmektedir (Elçin Grassinger, 2009).

Velayet hakkını yürüten anne ve baba çocuğun üçüncü kişilerle olan işlemlerinde onun yasal temsilcisidir (TMK#342). Bu maddeye göre veli; çocuğun temsil hakkını yerine getirirken çocuğun menfaatini ve yararını ön planda tutmalı, çocuk idrak çağında ve kendisini de ifade edebiliyorsa çocuğun fikrini alarak hareket etmelidir (Üner Altıntaş, 2010).

TMK 354. maddesinde; anne ve babanın kusurları nedeni ile velayet hakkını kaybetmedikleri müddetçe çocuğun mallarını kullanabileceği belirtilmiştir. Buradaki en önemli kural ise çocuğun ihtiyaçlarının karşılanması, anne ve babanın kendi ihtiyaçları için mal varlığından yararlanamamasıdır (Üner Altıntaş, 2010).

Pek çok kanuni işlemde çocuğun velisi ya da vasisinin rızasının olması gerekmektedir. Bazı hükümlerde de; anne ve babanın velayet hakkı olmadığı durumlarda veli olmadıkları halde anne ve baba sıfatı taşıyan kişilerin çocukla ilgili işlemlerde onayı gerekmektedir. Bunu en önemli örneği de çocuğun evlat edinilmesidir (Elçin Grassinger, 2009). TMK 314. Madde uyarınca; anne ve babaya ait olan hak ve hükümlülükler evlat edinme kararının kesinleşmesi ile evlat edinene geçer, evlatlık olan çocuk da evlat edinenin velayeti altına girer. Bu nedenle

de çocuğun bakım, eğitim sorumluluğu ile mallarının idaresi de evlat edinene ait olur. Biyolojik anne ve babanın ise velayet hakkı sona ermekle birlikte; evlatlık alınan çocukları ile kişisel ilişki kurma hakları devam edebilmektedir (Karaca, 2014).

Velayet altında bulunmayan her çocuğa yasal temsilci olarak vasi atanır (TMK#404). Vasi; velayeti altındaki çocuğun kişiliği ve mal varlığı ile ilgili bütün menfaatlerini korumak ve hukuki işlemlerde onu temsil etmekle yükümlüdür (TMK#403). Velayetin kaldırılması durumunda çocuğa sulh hukuk mahkemesince bir vasi atanarak çocuğun temsili sağlanmaktadır. Çocuğa vasi atanması için açılan davalarda da tıpkı velayetin belirlenmesindeki gibi çocuğun mahkemece dinlenmesi ve kendisine vasi olarak tayin edilecek kişi hakkında görüşünün alınması gerekmektedir. Korunmaya muhtaç çocukların kurum bakımında olduğu durumlarda da; kurum müdürü ya da başka bir kişi vasi olarak atanmaktadır. Vasi olan kişi velayetine verilen çocuğun bakım, eğitim, kişilik haklarının korunmak, hukuki işlemlerde temsil etmek ve var ise mal varlığını iyi bir şekilde yönetmek zorundadır (T.C. Adalet Bakanlığı, 2014). TMK 16. maddeye göre de; tam ehliyetsiz olan küçüğün ayırt etme gücü olmadığından küçüğün yasal temsilcisi tarafından yapılmayan işlemlerin daha sonradan izin ya da onay ile geçerli olamazken; sınırlı ehliyetli yani; ayırt etme gücüne sahip olan küçüğün yapmış olduğu hukuki işlemlerde velinin işlemlere izni ve onayı geçerli olabilmektedir. Vesayet altına alınmış bir çocuğun eğer ayırtım gücü yoksa fiili ehliyeti bakımından tam ehliyetsiz olduğu değerlendirilirken; eğer çocuğun ayırtım gücü olduğuna mahkemece kanaat getirilirse fiili ehliyeti bakımından sınırlı ehliyetsiz olduğu değerlendirilerek karar verilir (Elçin Grassinger, 2009).

Ayırt etme gücüne sahip olan çocuğun kişilik haklarını ilgilendiren işlemlerde velinin rızasına bakılmak zorunda değildir ve bu hakları çocuk adına velisi tarafından

kullanılamayacaktır. Örnek vermek gerekirse; nişanlanma, evlenme, evlilik dışı çocuğu tanıma, mal rejimine ilişkin sözleşme yapma, herhangi bir derneğe üye olma gibi mutlak kişiye bağlı hakların kullanılmasında karar verme yetkisi bizzat hak sahibine aittir. Ancak kişiliği koruyucu davalar, yaş düzeltme, isim değiştirme ya da düzeltme ve acil olmayan tıbbi müdahalelere izin verme gibi konularda çocuğun kendi hakkını bizzat kullanabileceği gibi velisi ya da vasisi de çocuk adına bu hakkı kullanabilir (Karaca, 2014).

Velayetle ilgili bir diğer önemli durum da; anne ya da babanın ölüm dışında ortadan kaybolması ve çocuğun velayetinin ortada kalmasıdır. Normalde TMK 336. madde uyarınca velayet anne ve babadan birinin ölümü halinde tek başına sağ kalana aittir. Bu geçiş de kendiliğinden olmaktadır ve mahkeme kararı gerekli değildir (Birinci Uzun, 2016).

TMK 31. madde hükmü uyarınca da bir kimsenin ölümüne kesin gözle bakılmayı gerektiren durumlar içinde kaybolursa; cesedi bulunmamış dahi olsa gerçekten ölmüş sayılır, buna “ölüm karinesi” denir. Ölüm karinesi ölümle aynı sonuçları doğru ve buna göre; anne veya babadan biri ölümüne kesin gözle bakılmayı gerektiren durumlar içerisinde kaybolursa velayet tek başına sağ kalana ait olur (TMK#31).

Ölüm tehlikesi içinde kaybolan ya da kendisinden uzun zamandan beri haber alınamayan bir kişinin ölümü hakkında kuvvetli bir olasılık varsa; bu kişinin ölümüne bağlı olanın başvurusu üzerine mahkemece bu kişinin gaipliğine karar verebilir (TMK#32). Mahkemece gaiplik kararı alınabilmesi için ölüm tehlikesinin üzerinden en az bir yıl veya son haber tarihinin üzerinden en az beş yıl geçmiş olması gerekmektedir (TMK#33). Mahkeme gaipliğine karar verilecek kişi için belirli bir sürede bilgi vermesi için usulüne göre ilanla çağırır. İlandan sonuç alınmazsa mahkeme gaipliğe karar verir ve ölüme bağlı haklar aynen

ölümü ispatlanmış gibi kullanılır (TMK#35). Bu kararlara göre de anne veya babadan birinin gaipliğine karar vermesi halinde velayet tek başına sağ kalana ait olur (Birinci Uzun, 2016).

Ülkemizdeki velayete yönelik kanunlarda tam olarak açıklık getirilmemiş ve uygulamada da pek rastlanmayan bir husus da ortak velayettir. Ortak velayette anne ve babanın çocukla ilgili her alanda ve konuda eşit haklara sahip olarak çocuk ilgili konularda birbirlerine danışarak ortak karar alır ve uygularlar. Bu durum anne ve babanın evlilik birliği içerisinde doğal bir hakkı ve kuralken; boşanma durumunda velayetin tekrardan ortak bir hak olup olmadığı tartışılmaktadır (Karaca, 2014).

Boşanmadan sonra anne ve babanın çocuğu ilgilendiren konularda ortak karar alamayacağı, bunun nedeninin de çocuk üzerinden birbirleri ile çekişmeye devam etmeleri olduğu belirtilmektedir. Bunun aksine; anne ve babanın boşanma davası sırasında ve sonrasında velayete hak kazanması ile velayeti elinde bulundurmayan ebeveynin üzerinde çocuk üzerinden daha çok yaptırıma yol açabileceği ihtimali de göz önünde bulundurulmalıdır. Bu kapsamda ortak velayet kavramının ve uygulamada nasıl olmasına ilişkin çalışmaların iç hukukumuzda da yer alması çocuğun yüksek yararı açısından da faydalı olacaktır (Birinci Uzun, 2016).

Evlilik dışı ilişkiden doğan çocuk ya da çocuklar için de duruma bakacak olursak velayetin sadece anneye ya da belirli koşullarda sadece babaya bırakılıp ortak velayet verilmemesi, veli olmayan yana çocuğu ile ilgili hiçbir işlemde hak tanımdan sadece; çocuğunu ziyaret edebilmesi anlamına gelmektedir. Bu tip bir durumda çocuğu ile ilgilenmeyen ebeveynlere göre bir sorun olmazken; çocuğunu benimseyen ve velayet

sorumluluğunu paylaşmak isteyen duyarlı anne ve baba modeline uymayacaktır (Serozan, 2005).

Ortak velayet hususunda da esas amacın yine çocuğun yüksek yararı ve kişilik haklarının en iyi şekilde temsil edilmesi olduğu unutulmamalıdır. Her ne kadar kanunlarca uygulamada bulunmasa da çocuğun velayetinin her iki ebeveyninde olması hususunda da çocuğun fikrinin alınması ve mahkemece tayin edilecek uzman ya da uzmanlarca yapılacak olan kapsamlı araştırmalar sonucunda ebeveynlere bu hakkı tanıyabilecek kararların da hem uluslararası çocuk hakları hem de iç hukuktaki kanunlara uygun şekilde yürürlüğe sokulması gereklidir.

Türk hukuk sisteminde var olan ve yukarıda da bazı örneklerle belirtildiği üzere; hem iç hukukta hem de iç hukukumuzun bir parçası olan Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi'nin 3. maddesi uyarınca; kamusal ya da sosyal yardım kuruluşları, mahkemeler ya da yasama organları tarafından yapılan ve çocukları ilgilendiren bütün faaliyetlerde çocuğun yüksek yararı gözetilir. Bu nedenle de çocuğu ilgilendiren her konuda olduğu gibi velayeti bakımından da karar verilirken yine çocuğun yüksek yararı gözetilmelidir. Ayrıca; velayet hakkı mutlak ve başkasına devredilemeyen haklardan olması nedeni ile bu haktan feragat edilemez. Velayetin doğal bir olgu olması nedeni ile kanun koruyucu tarafından anne ve babaya böyle bir hak sunulamaz; sadece, yukarıda da bahsedilen gerekli durumlarda tanınabilir (Birinci Uzun, 2016).

Velayete ilişkin her alandaki konunun çocuğu ilgilendirmesi nedeni ile çocuğun da kendisi ile ilgili karar verilirken var olan dava konusuna ilişkin ayırt edebilme gücüne sahip olması gerekmektedir. Bu nedenle mahkemece çocuk dinlenirken yaşı ve zihinsel gelişimi

dikkate alınmalı, velayet hakkı, kişisel ilişki gibi kavramları anlayabildiğinden emin olunarak çocuğun kendi isteklerini beyan edebilmesi sağlanmalıdır. Çocuğun psikolojik gelişimi ve kendi iradesini ortaya koyma olgunluğu ile hukuki açıdan iradesini beyan etme olgunluğu aynı düzeyde değildir. Bu nedenle çocuğun kendisi ile alakalı alınacak olan her kararda; çocuğun yüksek yararının düzgün bir şekilde sağlanabilmesi için çocuğun psikolog, pedagog ya da sosyal hizmet uzmanı gibi adli makamlarca görevlendirilen bir sosyal çalışmacı tarafından iradesini ortaya koymasına imkân tanımak gerekmektedir (Oktay Özdemir, 2009).

Velayete ilişkin davalara bakan hâkimler velayet hususunda çocuğun yüksek yararı ilkesi ile karar vermeye çalıştıklarından, aile dinamiğini ve bu dinamiği oluşturan, etkileyen psikolojik etkileri anlayabilmek için tarafsız bir uzmandan velayetin değerlendirilmesine yönelik görüş isterler (Stahl, 2012).

Ülkemizde de bu durum hem var olan boşanma davalarındaki artış hem de ülkemizin de imzalamış olduğu çocuk haklarına ilişkin sözleşmeler doğrultusunda elzem bir ihtiyaç haline gelmiştir. Çocukların; gelişim ve biliş süreçlerine göre hukuki süreci ve kendilerinin de bu süreç içerisindeki durumunu değerlendirebilmeleri, anlayabilmeleri farklılık göstermektedir. Bu nedenle de çocuğun kendisini ifade edemeyeceği ya da yasal süreç ve terimleri anlayabilmesi için adli süreçte çocuğun yanında, çocuğun menfaatlerini koruyabilmek adına çocuk ve ruh sağlığı alanında uzmanlaşmış bir görevlinin olması hem adli sürecin hem de çocuğun sağlıklı biçimde süreci tamamlanmasını sağlanması bakımından önem arz etmektedir.

Çocuğun yüksek yararı doğrultusunda, adaptasyon sorunu yaşamayacağı ve gelişimini rahatlıkla sürdürebileceği koşullar aranmalıdır. Velayet ya da kişisel ilişki düzenlemesinde

çocuğun bulunduğu yaş ve özel ilgi alanları da göz önünde bulundurulmalıdır. Bu nedenle mahkemece verilecek kararlar da hem velayetine ilişkin çocuğun hem de içinde bulunulan çağın gereksinimlerini karşılayacak şekilde belirlenmelidir. Çocuğun gelişimsel ve psikolojik süreçlerine göre ihtiyaçlarının da değiştiği göz önünde bulundurulduğunda boşanma davalarında anne ve babalardan birine çocuk üzerinde tek başına üstünlük sağlayabilecek hakların tanınmaması gerekmektedir (Birinci Uzun, 2016).

Özetle; velayetin anne ve babalar için değil; çocukları için belirlendiği ve bu nedenle de çocuğun velayetinin kullanılmasında çocuğun yüksek yararının gözetilmesi gerekmektedir (Birinci Uzun, 2016). Boşanma süresince ve sonrasında velayete ilişkin verilen karar süreci anne, babalar ve çocuk için önemli olduğu kadar çocuğun içerisinde büyüyeceği toplum için de önem arz etmektedir. Çocuğun refahı ve sağlıklı gelişimi büyük oranda anne ve babanın imkân ve olanaklarına bağlı olduğundan; boşanma sonrasında da çocuğun mümkün olan en iyi imkân ve koşullarda sahip olduğu bilgi ve yeteneği doğrultusunda yaşamını sağlaması toplumun çıkarlarına uygun olacaktır. Bu nedenle; anne ve babanın üstlenmesi gereken hem hukuki hem de toplumsal rol ve görevleri bulunmaktadır (Aydos, 2017).

2.1.2.Velayet Kavramına Etki Eden Faktörler

Daha öncede belirttiğimiz gibi velayet kavramı ebeveynlerden çok çocuklar için önem arz eden bir kavramdır. Hukuk Genel Kurulu'na göre de ayrılık ve boşanma durumunda velayetin belirlenmesindeki esas amaç, çocuğun ileriye dönük çıkarlarını korumak ve geleceğini güvence altına almaktır. Kendisini ilgilendiren konularda çocuğun görüşüne başvurulması, çocuğun da ayrı bir birey olarak değerlendirilmeye başlanması dünyada son yirmi yılda oluşan gelişmelerin bir sonucudur (Özdemir, 2009). İlk kez 20. yüzyılın başında bir hâkim tarafından tanımlanan “Çocuğun Yüksek Yararı” kavramı ile daha önceden var olan

“Hassas Yıllar Doktrini” terk edilerek çocuğu ve çocuğun çıkarlarını korumaya ilişkin konulara odaklanma başlanmıştır. “Tenders Years Doctrine” olarak bilinen Hassas Yıllar Doktrini 1800’lü yılların başından itibaren batı hukuk sisteminde uygulanmıştır ve bu doktrine göre; çocuğun 5 yaşına kadarki süreci hassas olarak kabul edilerek, boşanma durumunda çocuğun velayetinin anneye verilmesini uygun görmektedir. Aynı dönemlerde İngiliz aile hukuk sisteminde ise boşanma durumunda çocuğun velayeti babaya verilmekteydi, kadın hakları savunucularının çabaları ile 1838’de annenin de velayet hakkı ortaya çıkarak Hassas Yıllar Doktrini İngiltere ve ABD’de de kabul görmüş, 1900’lerin sonuna kadar da geçerli olmuştur. Ancak, bu gelişmeler karşısında baba hakları savunucuları da var olan doktrinin taraflılığına karşı çıkarak 20. yüzyılın sonlarına doğru “Çocuğun Yüksek Yararı”nın gözetilmesi gerekliliğini ortaya koymuştur (Stahl, 2012).

Günümüz değişen koşulları, değişen “çocukluk” tanımı ve çocuğa yaklaşım süreçlerini de göz önüne bulduğumuzda; çocuğa yaklaşımın, tercih ve seçimlerinin çocuğun bağımsız bir birey olması, tüm bunların da çocuğun yüksek yararı ilkesi doğrultusunda yapılamaya çalışılması, adli sistem içerisinde çocuğa yaklaşımda da değişimleri getirmektedir. Bu nedenle; geçmişte olduğu gibi çocuğun; anne ve babanın ya da velayeti elinde bulunduran yetişkinin hakkı ya da üzerinde her türlü yaptırıma hakkı olan olarak değil de çocuk üzerinde sorumluluk ve ödevleri olarak görülmeye başlanması, velayetin belirlenmesi gibi çocuğu ilgilendiren pek çok konuda çocuğun görüş ve kanaatine baş vurulmasını sisteme getirmiştir (Altuntaş, Ü., 2010).

Çocuğun görüşünün alınmasına ilişkin önemin artması; çocuğun yetişkin olduğunda kendi başına karar verip kendi ayakları üzerinde durabilen bağımsız bir birey olmasında önemli rol oynayacaktır. Bu sayede çocuğun nerede yaşamak isteyeceği, hangi okula gideceği

ve geleceğini nasıl şekillendirmek isteyeceği gibi istek ve düşünceleri kendisini temsilen yapılan işlemlerde ebeveynleri ve adli mercilerce göz önünde tutulmuştur. Çocuğun iradesine önem verilmesi, anne ve babasının kendisini temsil ederken verecekleri kararlarda da etkili olacaktır (T.C. Adalet Bakanlığı ve Unicef, 2009).

Bu bölümde çocuğun velayetinin belirlenirken karşılaşılabilecek temel sorunlar ve önemli etkileri olan hususlara değinilecektir. Velayete etki eden temel kavramlara sırası ile bakacak olursak bunlar; çocuğun yüksek yararı, velayetine ilişkin hususta çocuğun görüşünün alınması, çocuğun anne, babası ve kardeşleri ile iletişimi, anne ve babanın çocuk yetiştirme becerileri ve çocuklarının gereksinimlerini anlama bakımından güçlü ve zayıf yönleri, ebeveynlerin psikolojik durumları ve psikopatolojileri, eş zamanlı ebeveynlik ilişkisinin doğası, son olarak da ebeveynlerin müşterek çocukları ile geçirecekleri zamanı nasıl paylaşabileceklerine ilişkin çocuk yetiştirme planlarıdır (Stahl, 2012).

a. Çocuğun yüksek yararı

“Çocuğun Yüksek Yararı” ilkesi özellikle velayet düzenlemeleri yapılırken göz önünde bulundurulması gereken temel ilkelerden biridir. Bu ilkenin önemini vurgulayan Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmesi ve Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi ülkemiz tarafından da kabul edilmiştir. Hukuk Genel Kurulu’na göre de; çocuğun üstün yararı belirlenirken; çocuğun bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaki ve toplumsal gelişiminin sağlanması amacının gözetilmesi gerekmektedir.

1989 yılında kabul edilmiş olan Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’de dört genel ilke bulunmaktadır ve bunlar;

- Çocuğu etkileyen tüm eylemlerde çocuğun yüksek yararı temel ilkedir (Madde 3).

- Irk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da başka düşünceler, ulusal, etnik köken, sakatlık ya da diğer statü farkları nedeni ile ayırım yapılamaz (Madde 2).

- Taraf devletler her çocuğun temel yaşama hakkına sahip olduğunu kabul eder ve çocuğun hayatta kalması ve gelişmesi için azami çabayı gösterir (Madde 6).

- Çocuklar kendilerini ilgilendiren her konuda görüşlerini serbestçe ifade etme hakkına sahiptir ve bu görüşlere çocuğun yaşı ve olgunluk derecesine uygun olarak gereken ağırlık verilir (Madde 12).

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'ye göre çocuğun yüksek yararı; çocuğun yaş, olgunlaşma düzeyi, ebeveynlerinin varlığı veya yokluğu, çocuğun çevresi ve deneyimleri gibi pek çok deneyimine bağlı olan esenliğidir (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği, 2008).

Velayet düzenlemelerinde çocuğun yüksek yararını korumak esas amaç olduğundan her ne kadar velayet hakkı anne ve babaya ait olsa da eğer çocuğun sağlığı ve esenliği tehlikede ise; devlet duruma müdahale ederek uygulayacağı tedbirlerle çocuğu korumaya alabilmektedir. Çocuğun yüksek yararı için uygulanacak olan tedbirlerin, var olduğu düşünülen tehlikenin durumuna uygun ölçüde olması gerekmektedir. Ölçülülük ilkesi olarak belirtilen bu ilkeye göre velayet hususunda tedbir uygulanırken TMK 346. maddesindeki; hâkimin ebeveyni uyarması, ebeveyn ve çocuklara talimat vermesi, öğütlerde bulunması gibi durumlar ile belirlenen tehlike giderilemiyorsa o zaman koruma tedbirleri uygulanabilir. Çocuk Koruma Kanunu'nun 5/1. maddesinde de; çocuğa yönelik verilen koruyucu ve destekleyici tedbirlerin öncelikle çocuğun kendi aile ortamında korunmasına yönelik olması belirtilerek tedbirin uygulanmasında ölçülük ilkesi vurgulanmıştır (Çetinkaya, 2009).

Çocuğun yüksek yararı bakımından ülkemizce onaylanan bir diğer sözleşme olan Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi ise; 18 Ocak 2001’de TBMM’de kabul edilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti; sözleşmenin 1. maddesi 4. paragrafı uyarınca sözleşmenin adli bir makam önünde aşağıdaki kategorinin aile hukuku davalarında uygulanacağını beyan etmiştir:

- Boşanma davaları
- Ayrılık davaları
- Çocukların velayetine ilişkin davalar
- Ebeveynle çocuk arasında kişisel ilişki kurulması
- Babalığın mahkeme kararı ile kurulmasına ilişkin davalar.

Var olan Avrupa Sözleşmesi; çocukların ayrı bir birey olarak haklarının korunması, kendilerini ilgilendiren boşanma, velayet ve şahsi ilişki gibi davalarına katılmaları, tercih ve görüşlerini açıklamaları ve adli sürece ilişkin bilgilendirilmeleri, çocukların görüş ve arzularını da dikkate alarak olası çözümlerin bulunması amacına yöneliktir. Bu bağlamda sözleşmenin 6. maddesi şu hükümleri içermektedir:

“Çocuğu ilgilendiren davalarda, adli makamda bulunan kişi karara varmadan önce;

a-) Çocuğun yüksek çıkarına uygun karar almak için yeterli bilgiye sahip olup olmadığını kontrol etmeli ve gerektiğinde özellikle velayet sorumluluğunu elinde bulunduranlardan ek bilgi sağlanmalıdır.

b-) Çocuğun iç hukuk tarafından yeterli idrak gücüne sahip olduğunun kabul edildiği durumlarda; çocuğun gerekli tüm bilgiyi edindiğinden emin olmalıdır. Çocuğun yüksek

çıkarına açıkça ters düşmediği takdirde gerekirse kendine veya diğer şahıs ve kurumlar vasıtasıyla çocuk için elverişli durumlarda ve onun kavrayışına uygun bir tarzda çocuğa danışılmalıdır. Çocuğun görüşünü ifade etmesine müsaade edilmelidir”.

Bu sözleşme uyarınca hâkim; çocuğun dahil olduğu konuda her şekilde inceleme yapabilmektedir. Bu incelemeyi de bizzat hâkim ya da mahkemece çocuk için atanacak uzman sosyal çalışma görevlileri ile yapabilir. Hâkim; çocuğun üstün yararı ilkesi doğrultusunda çocuğu dinlemek ve çocuğun beyanlarını da göz önünde bulundurmak zorundadır (Özdemir, 2009).

Velayete ilişkin davalarda çocuğun yüksek yararının göz önünde bulundurulmasındaki esas amaç; ebeveynlerden hangisinin çocuğun bakımı, sağlığı, eğitimi gibi konularda ve çocuğun iyi koşullarda yetiştirilebilmesi hususunda daha yetkin olabileceğini belirleyebilmektir. Böylece; anne ve babanın çıkarlarından ziyade çocuğun çıkarları gözetilerek çocuğun en iyi koşullar altında fiziksel ve ruhsal gelişimini sağlanabilecektir (Billick & Cirick, 2003).

b. Çocuğun görüşünün alınması

T.C. Anayasası’nda 25. madde; “herkes düşünce ve kanaat hürriyetine sahiptir” hükmü ve 26. madde de “düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti ve sınırları”nı içermektedir. Var olan bu maddeler yetişkinler ve çocuklar arasında ayırım yapmaksızın düşünme ve düşünceyi açıklama özgürlüğünü gerektirmektedir. Ancak, çocukların düşüncelerinin de göz önünde bulundurulacağı Çocuk Koruma Kanunu dışında başka bir yerde belirtilmemiştir. İç hukukta

çocuğun dinlenmesi hususu Çocuk Koruma Kanunu ile koruma tedbirlerinin alınmasına yönelik düzenlemeler belirtilmiştir (Özdemir, 2009).

20 Kasım 1989’da New York’ta kabul edilen ve 1994’te de Türkiye tarafından onaylanan Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi (BMÇHS) 12. maddesinde; taraf devletlerin görüşlerini oluşturma kapasitesine sahip çocuğa kendisini ilgilendiren her konuda görüşünü serbestçe ifade hakkını tanıyacağını ve bu görüşlere çocuğun yaşı ve olgunluk derecesine göre gereken önemi göstereceklerine dair hükmü bulunmaktadır. Bu sözleşmeyi imzalayan her ülke “çocuğun görüşünü açıklama ve kendisini ifade etme” hakkını Medeni Kanunlarına geçirmek zorunda kalmışlardır. Çocuğu doğrudan etkileyen velayeti gibi önemli bir konuda da çocuğun idrak çağında olması durumunda çocuğa danışılarak görüşünün alınması fırsatını da hukuk sistemimize getirmiştir (Özdemir, 2009).

Hukuk Genel Kurulunca da ebeveynlerin yararları, boşanmadaki kusurları, ahlaki değer yargıları, sosyal konumları gibi hususlar çocuğun üstün yararını etkilemediği ölçüde göz önünde tutulmaktadır. Var olan uluslararası sözleşmelerin ilişkili maddeleri uyarınca da; çocukların kendilerini ilgilendiren konularda görüşünün alınmasının ve çocuğun görüşlerine önem verilmesi gerektiğini, sadece; çocuğun üstün yararının gerekliliği neticesinde çocuğun görüşünün aksine karar verilebilmesinin mümkün olabileceği belirtilmiştir.

Çocuk Hakları Sözleşmesi ve Çocuk Haklarının Kullanılmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi, hâkime çocuğun ilgili olduğu konuda bilgi sahibi olup olmadığını anlayabilmesi için inceleme hakkını doğurmuştur. Hâkim bu incelemeyi şahsen yapabileceği gibi eğer varsa mahkemeye bağlı sosyal çalışma görevlisi veya konusunda uzman olan bir bilirkişi tayini ile de yapabilmektedir. Buradaki esas amaç, hem çocuğu ilgilendiren bir konuda çocuğun idrak

gücünün olup olmadığını anlamak, hem de çocuğun üstün yararı ilkesi doğrultusunda çocuğun adli süreçle birlikte ikincil bir örselenmesinin engellenerek çocuk için en doğru karara ulaşmaktır. Çocuk Hakları Sözleşmesi Madde 3'te; yeterli idrake sahip olan ve kendisini ilgilendiren davalarda çocuğun bilgilendirmesi ve adli süreçte görüşünü ifade etme hakkı şu hükümlere bağlanmıştır:

- İlgili tüm bilgileri almak,
- Kendisine danışılmak ve kendi görüşünü ifade etmek,
- Görüşlerinin uygulanmasının olası sonuçlarından ve her tür kararın olası sonuçlarından bilgilendirmek (Özdemir, 2009).

Çocuğun hâkimce bizzat dinlenmesi ya da hâkimin var olan adli süreçten etkilenecek olan çocuğun da ayrı bir birey olduğunu fark ederek; çocuğun adli süreçten daha az etkilenmesi ve örselenmemesi için bir uzman aracılığı ile yaptıracığı sosyal inceleme ve görüşlerinin beyanından oluşan bir rapor ile çocuğu dinlemesi, çocuğun konu hakkındaki duygu ve düşüncelerini anlaması ve çocuğun geleceğine yönelik vereceği kararda çocuğun menfaatini koruması bakımından önem arz edecektir.

TMK 339. madde uyarınca; anne ve babanın çocuğa ilişkin önemli konularda çocuğun olgunluğuna bağlı olarak çocuğun görüşlerinin de göz önünde bulundurulması gerektiği belirtilmiştir. Bu hüküm, hukuki işlemler ya da dışındaki herhangi bir konu ile ilgili olarak çocuğu ilgilendiren her konuda, çocuğun görüşlerini açıklaması imkânı vermesi ve beyanlarının aile ya da hukuki mercilerce de dikkate alınacağının açıkça düzenlenmesi nedeni

ile çok önemlidir. Daha öncede belirttiğimiz gibi Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi madde 12 hükmü uyarınca; çocuğun görüşlerini rahatlıkla ifade edebilme ve kendisini ilgilendiren herhangi bir konu ya da adli bir işlem sırasında görüşlerinin dikkate alınmasını isteyebilme hakkı bulunmaktadır. Yargıtay da çocuklarla ilgili uyuşmazlıklar hususunda vermiş olduğu kararlarda kendi fikir ve görüşlerini açıklayabilecek olgunlukta olan çocukların bizzat dinlenmesinin ve görüşlerinin alınmasının önemine vurgu yapmaktadır (Grassinger, 2009).

İç hukukumuzda çocuğun beyanlarına itibar edilmesi ve çocuğun ayırt etme gücünün varlığı belirli bir yaş sınırına bağlı değildir. Burada daha çok çocuğun adli olayla ilgili durumun sonuçlarını algılama ve sonucuna göre de davranışlarını yönlendirebilme yeteneği bakımından ayırt etme gücünün var olup olmadığı araştırılmaktadır. Çocuğun görüş ve isteklerine itibar edilip edilememesi durumu ilk olarak yaşına bakılarak belirlenir. Bu yaş sınırı da Yargıtay için uyulması gereken elzem durumlardandır ve velayet hususunda örnek verecek olursak; Yargıtay bu hususun belirlenmesinde genel olarak 9 yaşın çocuğun bizzat dinlenmesi ve beyanlarına itibar edilebilecek bir temyiz gücü olduğuna hükmetmektedir (Özdemir, 2009).

Mahkeme ve hâkim huzurunda çocuğun bizzat dinlenebilmesi için; çocuğun herhangi bir zihinsel engelinin olmaması ve hâkim ya da huzurda bulunan avukatlar tarafından sorulan soruları anlayıp kavrama ve anladıklarını da özgürce ifade edebilecek durumda olması gerekmektedir. Fakat burada da karşımıza bazı sorunlar çıkabilmektedir. Öncelikle çocuğun ilk kez adli ortama girmesi ve adli sürece, hukuki kavramlara da uzak olması nedeni ile çocuğun herhangi bir zihinsel engeli olmasa dahi sorulan soruları, kullanılan kavramları çocuğun içinde bulunduğu gelişim süreci bakımından da mahkemece istendiği gibi

anlayamaması sık karşılaşılan durumlardandır. Örnek vermek gerekirse bir boşanma davasında hâkim çocuğa anne, babası ve avukatlar huzurunda velayetinin kime verilmesini isteyeceğini sorduğunda; çocuğun yaşına da bağlı olmakla birlikte çocuktan tam anlamı ile doğru bir yanıt alınamayabilir. Geliştiği sosyal ve kültürel çevrenin etkisi ile birlikte çoğunlukla ergenlik dönemi içerisinde olmayan pek çok çocuk “velayet” kelimesinin anlamını bilmeyebilir. Bu durumu ebeveynlerin etkisi ile de orantılı biçimde birinden birini seçme ya da yanında bulunduğu ya da bulunmak istediği ebeveyninin sözünü dinleme olarak düşündüğünden; tarafsız olmadan ve geleceğine yönelik önemini anlayamadan cevap verebilir. Bu nedenle, çocuğun psikolojik olarak da gelişimini ve özgür iradesini rahatlıkla ortaya koyabilmesi, özellikle de çocuğun yüksek yararını korumak için bu tip durumlarda çocuğun kendisini ilgilendiren konularda görüşü alırken çocuk psikoloğu ya da adli sitemdeki diğer sosyal çalışmacılardan birinin bulunması, çocuğa sorulacak olan adli literatürdeki kavramların anlamının çocuğun gelişmişlik düzeyi doğrultusunda açıklanması ve çocuğun da kavramı anladığından emin olunduktan sonra karar verilmesi göz önünde bulundurulmalıdır (Özdemir, 2009).

Demirci yapmış olduğu çalışmasında; bugüne kadar var olan doktrin ve uygulamalarda çocuğun ne istediğine, velayetine ilişkin görüşüne yönelik gerekli önemin verilmediğini, çocuğun geleceğine ilişkin karar verecek olan mercilerin çocuğun görüşünü alması gerektiğini belirtirken aslında; bağımsız düşünebilecek ve kendi kararlarını verebilecek çocuktan bahsedildiğini belirtmektedir. Fakat bu görüşünde birçok yönden eksiği olduğunu belirtmekte ve bunların da; çocuğun kimde kalacağı hususunda görüşüne başvurulduğunda iki ebeveyni arasında seçim yapmak zorunda kalacağından duygusal yönden yıpranacağını, bu nedenle de çocuğun kendisine özgü ve rasyonel olarak düşünüp karar veremeyeceğini, karar verici olan merciinin de çocuğun gerçek görüşünün tam anlamı ile ne olacağını bilemeyeceği gibi

hususlar olduğunu belirtmiştir. Demirci bu durumda, hâkimin çocuğun üstün yararını koruyabilmek ve çocuğun gerçek düşüncelerine, isteklerine ulaşabilmek için başka bilim dallarından yararlanarak, uzman bilirkişilerden alacağı raporlar ile takdir yetkisini kullanması gerektiğini, bu uzmanların da psikiyatri ya da uzman psikologlardan oluşması gerektiğini, uzmanların çocuk ile görüşerek elde ettikleri cevapları ve çocuğun ebeveynleri ile birlikte iken sergilediği davranışlarını, onlarla ilişkilerini ve ebeveynlerin de çocuğa karşı tutumlarını inceleyerek çocuğun gerçek istek ve düşüncelerine ulaşılacağını belirtmiştir (Demirci, 2010).

Grassinger de ebeveynlerin çocuğun idrak gücü ve geleceği öngörebilme kabiliyetine göre istek ve görüşlerini göz önünde bulunduracaklarını, bu hususta ebeveynlerin çocuğun görüşünü tamamen veya kısmen dikkate alabileceklerini ya da çocuğun yararı doğrultusunda olmaktan uzak olduğunu düşündükleri durumlarda da dikkate almama haklarının da olduğunu belirtmektedir. Burada belirtilen “kısmen” ifadesi ile ebeveynlere bu esnekliğin sağlandığını, ancak; çocuğun istek ve görüşlerini dikkate almadan yapacakları her işlemin sonucunda; çocuğun fiziksel, ruhsal, zihinsel veya sosyal gelişiminin zarar görmesi gibi bir durum olduğunda da çocuğa ilişkin koruma tedbirlerine başvurulacağını belirtmiştir (Grassinger, 2009).

Çocuğun hukuk sistemi içerisinde dinlenmesi aile hukukuna ilişkin davalarda; velayet, vesayet, kişisel ilişki tesisi, ihmal veya istismar gibi konularda karşımıza çıkabilmektedir. Özellikle boşanma davalarında velayetin belirlenmesi ve kişisel ilişki tesisinde çocuğun yüksek yararı önem arz etmektedir. Günümüzde de çocuğun kendisini ifade edebilmesi, temyiz gücünün olduğuna inanıldığı bir bilişsel ve duygusal gelişim döneminde olması durumunda çocuğun var olan davaya yönelik duygu ve düşünceleri uzmanının da eşliği ile birlikte mahkeme huzurunda hâkimce alınmakta ve çocuğun beyanının da mahkeme

hâkimince göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Özellikle boşanma davalarında çocuğun veya çocukların velayetine esas olmak üzere eğer mahkemenin bir uzmanı varsa muhakkak bir uzman görüşünü içeren velayete yönelik rapor ve çocuk ya da çocukların yaşlarına bakılarak da mahkemece bizzat dinlenmesine dikkat edilmektedir. Yargıtay için çocuğun 9 yaşından itibaren dinlenmesi gerekmektedirken, esasa ilişkin uygulamalarda çocuğun yaşça daha küçük olsa dahi konuşabilip kendisini ifade edebilmeye başlaması ile mahkemece ya da mahkemece atanan uzman bilirkişi tarafından çocuğun görüşleri alınabilmektedir. Ayrıca çocuğun yaşam koşulları da incelenerek çocuğun yüksek yararı göz önünde bulundurularak çocuğun menfaatleri korunmaya çalışılmaktadır.

Yargıtay Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 12., Avrupa Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 3. ve 6. maddeleri uyarınca; gerek boşanma davalarında çocukların velayet hakkının ebeveynlerinden birine bırakılması ve kişisel ilişki kurulması, gerekse de kişisel ilişkinin düzenlenmesi ya da düzenlenmiş olan kişisel ilişkinin ve velayet hakkının değiştirilmesi gibi davalarda çocuğun görüşünün alınmasını zorunlu kılmaktadır (Özdemir, 2009).

c. Çocuğun anne, babası ve kardeşleri ile iletişimi

Çocukların boşanma sonrasındaki yaşamlarına adaptasyonları ile ilgili yapılan pek çok çalışmada çocukların boşanma sonrası çatışma içermeyen ve ebeveynlerin çocukları ile kardeşleri arasındaki ilişkiyi destekleyen bir ilişki içinde olmalarının çocuklar için daha faydalı olduğunu göstermiştir (Stahl, 2012).

Lamb ve Kelly'nin yapmış olduğu bir araştırmada da; boşanan çiftlerin bebeklik çağında olan çocuklarının anne ve babalarını beslenirken, altları değiştirilirken,

kundaklanırken ya da yataklarına konulurken daha çok bir arda bulunma ihtiyacı duyduklarını, bunu başarabilen anne ve babaların çocuklarının da ileride daha güçlü iletişim ve bağlar kurabildiklerini göstermiştir. Araştırmalar aynı zamanda; ayrılma ve boşanma sürecinin çocuklar üzerinde sosyal, duygusal, akademik uyumları ve zararlı etkileri ile olası anlaşmazlıkları üzerinde anne ve babaların durumu yönetebilecekleri durumlardan da bahsetmektedir. Boşanma sonrasında etkili ebeveynlikte annelerde genellikle; ılımlılıkla birlikte; otoriter ve disiplinlilik, çocuğu akademik becerilerde cesaretlendirme, çocuğun aktivitelerinde bulunma gözlemlenmiştir. Babalarda ise; daha pozitif uyumların olduğu, çocuğun ödev ve projelerinde yardım, duygusal yakınlık ve destekleme, çocuğun okulu ve kendisi ile alakalı sorunları hakkında konuşma gibi etkili ve işbirlikçi oldukları tanımlanmıştır (Lamb & Kelly, 2009).

Günümüzde de sıklıkla karşılaştığımız boşanma sonucunda ayrı ebeveynler ile büyüyen çocukların karşılaştıkları bir diğer sorun da; kardeşlerin var olan boşanma davası sonucunda velayetlerinin ayrı ebeveynlerde olması ya da ebeveynlerin boşanma sonrasında yeniden evlenerek çocuk sahibi olmaları durumudur. Bu tip durumlarda rastladığımız en büyük sorun ise; çocukların hem kardeş olarak kendileri ile hem de ebeveynleri ile olan ilişkilerinin nasıl düzenleneceğidir. Yukarıda da bahsedilen araştırmalarda olduğu gibi bu tip durumlarda etkili ebeveynlik anlayışı çocuğun var olan boşanma sürecini en az hasarla atlatabilmesinde yardımcı olacaktır. Çocuğun yüksek yararı doğrultusunda kuracağı ebeveyn ve kardeşlik ilişkilerinde hem annenin hem de babanın çocuğun okul hayatı, sosyal çevresi, katıldığı etkinlikleri ve hobileri gibi konularda ilgili ve sürekli katılımları olmalıdır. Ayrı ebeveynlerde büyüyen kardeşlerin de ortak vakit geçirmelerinin ve paylaşımlarda bulunmalarının sağlanması çocuğun boşanma sonrasındaki gelişimini ve aile bağlarına olan düşüncelerini olumlu yönde etkileyecektir (Stahl, 2012).

Etkili ebeveynliğin sağlanabildiği durumlarda, çocuğun anne ve babası ile kesintisiz ve eşit oranda görüşme imkânı sağlandığında; çocuğa iki adet sosyal aile ortamı sağlandığı, çocuğun hem kadın hem de erkek rol modelini görerek deneyimleyebildiği, ebeveynlerden birine karşı da “öncelikli ebeveyn” baskısı yaşamadan, ebeveynleri ile eş zamanlı ve kaliteli zaman geçirmesinin sağlandığı gözlemlenmiştir (Kahraman, 2018).

d. Anne ve babanın çocuk yetiştirme becerileri, güçlü ve zayıf yönleri

Boşanma davası sırasında ve sonrasında müşterek çocuğun velayeti belirlenirken; anne ve babanın çocukları ile sağlıklı ve güvenli bir bağ kurup kuramadıklarına, çocuklarının değişen gelişimsel gereksinimlerini karşılamakta yeterli olup olmadıklarına, ayrıca çocuk yetiştirme tarzlarına ve benimsedikleri tarzın çocuğun gereksinim ve işlev düzeyine uygun olup olmadığına bakılmaktadır (Stahl, 2012).

Anne ve babaların ebeveynlik ile ilgili tutum ve değer yargıları, müşterek çocuk ya da çocuklarının geleceklerini planlama becerileri, çocuğun kendisini güvende ve sevgi dolu hissedebileceği bir aile ortamı sunabilme becerileri, çocuklarını olumsuz yönde etkileyebilecekleri uygunsuz davranışlarının olup olmadığı gibi etmenler de velayeti belirlerken önemle göz önünde bulundurulmalıdır (APA, 1994).

Baumrind’in otoriter aile tutumunun çocuğun davranışları üzerindeki kontrolü hakkında yapmış olduğu araştırmada; çocuğa karşı özgürlükçü ve kontrollü tutumlardan ziyade otoriter kontrollü ebeveyn tutumunun çocuğun gelişiminde, davranışlarının oluşumunda, sosyalleşmesinde hatta kendi özgürlüğünü sağlayabilmesinde ve birey olabilmesinde daha etkili olduğunu savunmuştur (Baumrind, 1966).

Velayete konu olan çocuğun velayetinin kimde olacağı belirlenirken anne ve babanın güçlü ve zayıf yönlerini anlama, ebeveynlerin çocuklarının gereksinimlerini anlama ve karşılama becerilerine bakılmaktadır. Anne ve babada aranan güçlü yönler; çocuğun duygusal gereksinimlerini anlama, fiziksel ve psikolojik gelişimine odaklanabilme, çocuğa yaşam düzeni, bakım, rehberlik sağlama, ebeveynlerin birbirleri ile olumlu ilişki kurabilme ve müşterek çocuk için özendirici, çocuğun gelişimini destekleyici bir yaşam sunabilme becerileridir (Stahl, 2012).

Boşanma sonrası çocuğun psikolojik uyumu bakımından da en olumlu sonucun birlikte hareket eden, çocuğun ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulduğu ve yine çocuğun çıkarlarını korumak anlamında ortak ev kurallarına sahip anne babaların sağladığı belirtilmiştir (Üner Altuntaş, 2010).

Stahl boşanan anne ve babaların şu becerilere sahip olması gerektiğini belirtmiştir;

- Çocukları kendi çatışmaları içinde bırakmamaları ve bununla alakalı mesaj taşımaları için talepte bulunmamaları,
 - Çocuğun yanında bulunmayan ebeveyni hakkında aşağılayıcı sözler söylememeleri,
 - Çocuğun yanında bulunmadığı ebeveyninin neler yaptığı hakkında sorular sormamaları,
 - Çocuğa diğer ebeveyni ile birlikteyken kendisinin ne kadar yalnız kaldığını belirterek çocuğun kendisini suçlu hissetmesini sağlamamaları,
 - Müşterek çocuğu birbirlerinden teslim alırken çocuk üzerinden tartışmamaları.
- Yukarıda belirtilen durumların dışında boşanmış olan çiftlerin yapması beklenenler ise;
- Çocuğun hislerine duyarlı, yol gösterici, yapılandırıcı şekilde yaklaşmaları,

- Çocuk hakkında birbirlerine bilgi akışı sağlamaları,
- Çocuk hakkında plan yaparken birbirlerine ve var olan görüş günlerine yönelik olarak esnek olmaları,
- Çocuğun yanında yaşamadığı diğer ebeveyni ve ailesi ile birlikte vakit geçirmesi hususunda çocuğun keyif almasını desteklemeleri,
- Hem annenin hem de babanın kendilerine iyi bakarak müşterek çocuklarına da iyi bakım vermeleridir (Stahl, 2012).

e. Ebeveynlerin psikolojik durumları ve psikopatolojileri

Velayetin kimde kalacağına değerlendirilmesinde göz önünde bulundurulması gereken etkenlerden biri de müşterek çocuk ya da çocukların ebeveynleri ile olan ilişkisi, çocuğun anne ve babası ile arasında kurmuş olduğu bağda bir fark olup olmadığının belirlenmesidir. Bazı anne ve babaların boşanma esnasında çocuk yetiştirme becerileri zarar görebilmekte, kimi anne babaların ise ayrılmalarına rağmen sağlıklı anne babalık görevlerine devam edebildiği görülmektedir. Evlilik sürecinden kaynaklanan gerilimden oluşan duygusal zorlanma olmadığından bazı anne ve babalar bu rollerinde daha sağlıklı olmakta ve iyi bakım sağlayabilmektedir. Boşanma sonrasında ebeveynlerden beklenen de çocuğun anne ve babası ile olan ilişkisinin doğasını ve ebeveynlerinin psikolojik işlevselliklerini anlayarak ayrılık sonrasındaki süreçte oluşacak ilişkilerinin olumlu yönde gelişmesini sağlamalarıdır (Stahl, 2012).

Akdemir ve Gökler'in bipolar duygu durum bozukluğu olan anne ve babaların çocuklarındaki psikopatolojiyi araştırdıkları çalışmada; anne ya da babada bipolar duygu

durum bozukluğu varlığında çocukların ebeveynlerinden ilgi ve kabul görme, kendi kararlarını alabilmede ebeveynlerinden bağımsızlaşmalarında becerilerinin azaldığını gözlemlenmiştir. Bipolar duygu durum bozukluğu olan anne ve babaların sağlıklı olan anne ve babalara göre çocukları ile daha olumsuz ilişki kurdukları ve güvenli bağlanmayı da gerçekleştiremedikleri, çocuklarını ve çevreleri ile olan ilişkilerini anlamakta becerilerinin zayıf olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca bu tip ebeveynlerin ailelerinde çatışmaların daha fazla olduğu, aile üyelerinin kendilerini ifade edebilme ve birlikte zaman geçirmelerinin daha az olduğu gözlemlenmekle birlikte; bu tip ebeveynlerin çocuklarında ruhsal bir sorun olduğunda ise; anne ve babanın çocuğa karşı olumsuz tutumlarının olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Akdemir ve Gökler, 2008).

Boylu Aydın ve Öztürk'un tek ebeveynli ailelerin sorunları üzerine yaptıkları çalışmada da; sıklıkla boşanma sonrası ya da ölüm, evlat edinme gibi durumlarda karşılaşılan tek ebeveynlik süreçlerinde bu tip ebeveynlerin; çocuk bakımı, ev işleri ile ilgili konuların yürütülmesi, sosyal yaşam ve sosyalleşebilmek adına ayrılacak olan zamanın kullanılması, ekonomik yetersizlik gibi konuların en çok karşılaşılan sorunlar olduğu görülmüştür. Tek ebeveynlik üzerine yapılan araştırmalarda tek ebeveyn olan annelerin genelde; zaman yetersizliği, maddi zorluklar, çoğalan rolleri ve ebeveyn kimliğine ilişkin sıkıntıları belirtilirken, babalarda ise başlangıçta; çocuğu tek başlarına nasıl büyüteceklerine ilişkin kaygı, duygusal bakımdan yetersizlik, iş ve sosyal sınırlılıklar ve fiziksel yorgunluk gibi sıkıntılar olduğu belirtilmiştir. Tek ebeveynliliğe geçişle birlikte ilerleyen süreçlerde ebeveynlerde; başarısızlık, geleceğe yönelik kaygılar ve umutsuzluk gibi duyguların yoğun yaşanmasının psikolojik rahatsızlıklara da yol açabileceği; ayrıca ebeveynlerin sosyal ortamlarda çocuklarının anne ve babaları birlikte yaşayan ailelerin olduğu ortamlara girdiğinde üzülebileceklerini düşünerek sosyal çevrelerini ve sosyalleşme alanlarını

kısıtladıkları, bu nedenle de ebeveynlerin kendilerini yalnız hissetmelerine ve destek alma konusunda da isteksizleşmelerine yol açtığı gözlemlenmiştir (B. Aydın ve Öztop, 2013).

Sözen, Kaya Ciceralli ve Ziyalar'ın yapmış oldukları çalışmada; çocukların boşanma sürecini en az hasarla atlatılabilmesi ve üstün yararlarının göz önünde tutulabilmesi için yapılacak olan psikolojik değerlendirmelerde; ebeveyn ve çocuktaki gizli agresyon olasılığına, çocuk ile ebeveynlerin rolleri bakımından bir değişim yaşayıp yaşamadıklarına ve çocuğun aşırı çekişmeli bir evlilik süreci içerisinde yetişip yetişmediğine bakılması gerektiğini belirtmişlerdir. Boşanma sırasında yaşanabilecek bu gibi zorluklarla birlikte ebeveynler ile çocuk ya da çocukları arasındaki iletişimsizliğin de kısa ve uzun vadede çocuğun psikolojik sorunlar yaşamasına neden olabileceğini, bu nedenle yapılan bir takım araştırmalarda da bazı çocukların boşanma sonrasında sanılanın aksine psikolojik anlamda daha az yaralandıklarını belirtmişlerdir (Sözen ve ark., 2006).

Anne ve babaların ayrılma süreci ve sonrasında yukarıda da belirtilen yaşadıkları kimi sorunlar dahilinde velayetin belirlendiği süreçte sadece anne ve babanın sorunları değil; anne ve babanın bu süreçte çocukları arasında geliştirdikleri bağ ve bu bağlanmayı zenginleştirerek kaydedecekleri ilerlemelere de bakılmalıdır. Çocuğun ebeveynlerine karşı ayrılık süreci ve sonrasında güvenli bağ oluşturması, ebeveynlerine güven duyması ebeveynler arası oluşturulacak olan sağlıklı bir iletişim ve tarafların çocuklarının kendileri dışındaki ebeveyni ile de kuracağı bağ desteklemeleri ile oluşacaktır. Bunun sağlanabilmesi için anne ve babaların sorunlarını nasıl çözebilecekleri ve çocuğun yüksek yararı için eş zamanlı anne ve babalık rollerini nasıl üstleneceklerini belirlemeleri önemlidir (Stahl, 2012).

f. Eş zamanlı ebeveyn ilişkisinin doğası:

Çocuğun velayeti belirlenirken çocuk yetiştirme görevlerinin ve bu görevlerin paylaşımlarının yapılması, bu nedenle de ebeveynlerin eş zamanlı anne ve babalık ilişkilerinin doğasını anlamak gerekmektedir. Eş zamanlı anne ve babalıkta esas konu; anne ve babanın diğeri hakkında ne düşünürse düşünsün ya da ne hissederse hissetsin müşterek çocuklarını yetiştirmede birbirleri ile iş birliği içerisinde olmalarıdır. Yani; ebeveynlerin kendilerine ait olan sorunlarını müşterek çocuklarının ihtiyaçlarından ayrı tutmalarıdır. Boşanma süreci ve sonrasında anne ve babaların müşterek çocuklarının okul, etkinlikler, sağlık ve çocuk için önemli olan konular hususunda çocuk üzerinden iletişime geçmemeleri, doğrudan birbirleri ile iletişim kurmaları gerekmektedir. Boşanma sürecinde ebeveynlerin çocuk yetiştirme konusunda işbirlikçi olduklarında çocukların yapabildiklerinin en iyisi yaparken, çatışma halinde ise tam tersi olduğu belirtilmiştir (Stahl, 2012).

Eş zamanlı ebeveynlik hakkında yapılan bir başka çalışmada da; çoğu anne ve babaların boşanmalarından yaklaşık iki yıl sonra müşterek çocuklarını yetiştirebilmek adına “paralel/eş zamanlı ebeveynlik” göstererek; çocukları ile görüşme günlerini ayarlayabilmekte ve yeni oluşan ayrı ebeveyn durumuna uyum sağlayabilmek için birbirleri ile iletişim kurmaya çalıştıklarını göstermiştir. Ebeveynlerin boşanma sonrasında müşterek çocukları ile aşırı ilgilenmeye çalışmaları ve koruyucu tavırlar takınmaları, bu tavırlarını davranışlarına da yansıtmaları durumunda var olan durumun müşterek çocuğa daha ağır yükler getireceğini, bu nedenle de tarafların birbirlerine karşı olumsuz ve koruyucu tavırlar sergilemeleri yerine; var olan ilişkilerinde tıpkı çocuğun öğretmenleri, büyükanne ve babaları gibi çocuğu destekleyici, cesaretlendirici tavırlar sergilemelerini, aynı zamanda; çocuğun bu iş birliği ile büyürken sabit bir yerleşim yeri ve çocuğun komşuları, arkadaşları gibi bildiği yerde vakit geçirmesinin sağlanması gerektiğinin önemine vurgu yapılmaktadır (Johnston, 1994).

Boşanma sonrası ebeveynlik sürecine ilişkin yapılan bir başka çalışmada; anne ve babaların boşanma sonrasında, birbirlerinin ebeveynlik rollerini sabote etmeleri ya da arkasından iş çevirip çevirmedikleri ve çocuğun kararlarına saygı duyma ve iletişimde ne kadar koordineli olup olmadıklarına bakıldığında; boşanmanın gerçekleşmesinden üç-dört yıl sonra ebeveynlerin var olan hususlarda yüksek iletişim içerisinde ve düşük düzeyde fikir ayrılığında olan “iş birlikçi ebeveynler”, düşük düzeyde iletişim ve düşük oranda fikir ayrılığı olan “bağlantısı kesik ebeveynler” ve son olarak da düşük düzeyde iletişim ile yüksek seviyede fikir ayrılığı olan “çekişmeli ebeveynler” olarak üç tip ebeveyn yaklaşımının olduğu belirtilmiştir. Yapılan çalışmada tarafların yürüttükleri bu çekişmeli durumun kişisel olmaktan ziyade bir diğerinin ebeveyn rolünü zayıflatmak üzere yürüttükleri de anlaşılmaktadır (Johnston, 1994).

Korkut, çalışmasında; boşanma ile yeni bir yaşam tarzına geçildiğini ve her aile üyesinin bu yeni tarza uyumunda kendi baş etme stratejisini geliştireceğini, bu sürecin de ailedeki uyum sürecinin doğasını belirleyeceğinden bahsetmiştir. Her aile dinamiğinin farklı kırılma noktaları olduğundan boşanmaya yönelik tolerans durumlarının da farklı olacağını belirtmiştir. Geçmişteki aile dengelerinin bozulmasının kayıplar kadar yeni kazanımlarda getirebileceği, boşanmanın çocuğa uygun bir dille anlatılması ve kurulacak olan yeni düzenin çocuğun ihtiyaçları göz önünde bulundurularak oluşturulmasının, müşterek çocuğun boşanma öncesinde yaşadığı olumsuz ortamdan yeni ve uzlaşmacı bir ortama geçişi ile çocuğun benliğinin daha iyi gelişeceğini belirtmektedir (Korkut, 2012).

Pek çok çalışma sonucundan da anlaşıldığı gibi çocuklarına farklı zamanlarda anne ve babalık yapan, birbirleri ile az iletişime geçen ya da hiç iletişime geçmeyen ebeveynlerin “ilişkisiz anne babalık” durumunda birbirleri ile bağlantıyı kesmemeleri gerekmektedir. Her

iki ebeveynin de müşterek çocukları ile aynı görev ve sorumluluk bilinci ile ilgilenmeleri, var olan çatışmalı ortamın giderilmesi ile çocuğun yüksek yararının korunarak gelişimini sağlaması ebeveyn ve çocuk arasındaki iletişimin ve bağın güvenle devamı bakımından da önemli olacaktır. Çatışmasız anne babalığın amacı; anlaşmazlığı azaltarak ebeveynlerin anne ve babalık görevlerini gerçekleştirmelerini sağlamaktır. Şiddetli geçimsizlik yaşayan anne ve babaların boşanma sonrasında da ebeveynlik görevlerine devam edebilmeleri için iletişimi kesmemeleri, ebeveynlik becerilerini geliştirerek çocuklarını birlikte yetiştirebilmenin yolunu bulmalıdırlar (Stahl, 2012).

g. Çocuk ile geçirilecek zamanın paylaşımı

Velayetin belirlenmesine ilişkin davalarda müşterek çocuğun velayeti elinde bulundurmayan ebeveyni ile kimi zaman her hafta, kimi zaman iki haftada bir ve kimi zaman da farklı şehir ya da ülkelerde yaşanması nedeni ile ayda veya yılda belirli günlerde kişisel ilişki tesisi edilmektedir. Yapılan çoğu zaman palanı; ebeveynlerin tatilleri nasıl paylaşacaklarını içermektedir. Diğer zaman paylaşımları ise; genellikle belirsiz olup velayeti elinde bulunduran ebeveynin “insafına” kalmaktadır. Yapılacak olan zaman paylaşımının net olarak belirtilmesi, müşterek çocuğun istek ve ihtiyaçlarına göre düzenlenmesi ve tarafların da bu hususlarda esneklik sağlamaları çocuğun üstün yararının gözetilmesini sağlayacaktır (Stahl, 2012).

Boşanma sonrasında müşterek çocuk ile kişisel ilişki kuracak olan ebeveynin geçirecekleri zaman planlanırken her iki ebeveynin de çocuğun yüksek yararını göz önünde bulundurmaları gerekmektedir. Çocuk ile kurulacak olan kişisel ilişkinin düzenli aralıklarla olması, sağlıklı bir duygusal bağ kurmasının sağlanması çocuğun psikoseksüel gelişimini ve oluşan yeni yaşam biçimine uyumunu olumlu yönde etkileyecektir. Kişisel ilişkinin

tesisindeki esas amaç; ebeveynlerin özlem duygularını gidermek değil, çocuğun sağlık, eğitim ve bakım gibi yararlarına dikkat çekerek çocuğun sağlıklı gelişimini desteklemektir (Altuntaş, 2017).

Aksakal da boşanma sonrasında çocukla geçirilecek olan zamanı İslam dini bakımından ele alığı çalışmasında Hanefilere göre; anne ve babanın çocukları ile nerede, nasıl ve hangi zaman aralığında görüşme konusunda bir karara varamadıklarında konunun hâkim takdiri ile belirleneceğini, ancak, çocuğun velayetinin babasında kalmasını tercih ederse babanın, annenin çocuğu görmesini engelleyemeyeceğini, annenin de iki günde bir çocuğu ziyaret edebileceğini, eğer erkek çocuk velayetinin annesinde kalmasını tercih ederse; gece annesi ile gündüzleri ile de babası ile kalacağını, kız çocuğu içinse bu durumun; gündüz ve geceleri annesi ile kalıp, babasının ise; iki günde bir ziyaret edebileceği şeklinde bir zaman planlaması olduğunu belirtmiştir (Aksakal, 2003).

Müşterek çocukla velayeti elinde bulundurmayan ebeveynin geçireceği zaman ayarlanırken; çocuğun yaşı, öğrenim durumu, kişisel ilişki kuracağı ebeveyni ile olan ilişkisi ve aralarındaki manevi bağ, ayrıca; velayeti elinde bulundurmayan ebeveynin mesleği, görevinin önemi ve görev yeri, yerleşim yeri, boş zamanları gibi durumlar göz önünde bulundurulmalıdır. Planlanmaya çalışılan bu şahsi ilişki günleri müşterek çocuğun ilerleyen yaşlarında doğacak olan farklı ihtiyaçlarına göre esneklik gerektirebilmektedir. Örnek verilecek olursa; çocuğun yaşça büyümesi, hayatında daha çok arkadaş ve akran grubunun etkili olacağı bir döneme girmesine ve arkadaşları ile planlar yapıp, onlarla daha çok vakit geçirmek istemesine neden olabilir. Burada her iki ebeveynin de müşterek çocukları ile vakit geçirebilmeleri ve gerekli paylaşımları sağlayabilmeleri bakımından zaman paylaşımında esnek ve anlayışlı olmaları gerekmektedir (Serdar, 2007).

Kiremitçi de ortak velayetin önemini belirttiği çalışmasında; ebeveynlerin boşanma sonrasında müşterek çocukları ile geçirecekleri zamanın paylaşımında yaşanabilecek olumsuzlukları ortadan kaldıracabileceğine dikkat çekmektedir. Ortak velayet ile müşterekçocuğun hayatında aktif olarak arkasında hissedebileceği iki adet desteğinin olacağını, artan ilgi ile her iki cinsiyetin rol modelini de deneyimleyebileceğini, ebeveynlerin de “gerçek zamanlı” ebeveynliği yaşayarak anne ve babaların birinci ebeveyn olma kaygısından da kurtularak çocuklarına yaklaşacaklarını, ebeveynler arasında dengeyi de sağlanarak hem annenin hem de babanın çocuğun yetişmesinde katılımlarını artıracığını belirtmiştir. Ayrıca; ortak fiziksel velayetin de çocuğun her iki ebeveyni ile sürekli iletişimde olmasına imkân sağlaması bakımından da diğer ebeveynin yokluğuna ilişkin potansiyel etkilerini azaltabileceğini, ebeveynler arasındaki iş yükünü de azaltarak daha iyi bir ebeveyn-çocuk ilişkisini oluşturabileceği belirtmiştir (Kiremitçi, 2014).

Boşanmanın ardından düzenlenen ve ebeveynlerin çocukları ile geçirecekleri zaman aralığı belirlenirken uygulamalarda anne ve babaların aynı şehirde yaşayıp yaşamadıklarına pek fazla dikkat edilmemektedir. Ebeveynlerin ayrı şehirlerde yaşamaları durumunda yapılacak olan düzenlemelerin sadece; resmi ya da dini tatiller doğrultusunda veya anne ve babaların uygun oldukları güne göre değil de; çocuğunu görebilme ve iletişim kurabilmesi şansına sahip olması adına velayeti elinde bulundurmayan ebeveynin takdirine bırakmasının daha uygun olacağını bildiren görüşler de bulunmaktadır (Solak, 2014).

Yargıtay da ebeveynlerin çocukla geçirecekleri zamana ilişkin olarak; çocuğun yaşı, okul dönemleri ve sağlık durumu gibi kişisel özellikleri ile birlikte; çocukla kişisel ilişki kuracak olan ebeveynin durumunu da göz önünde bulundurmaktadır. Kişisel ilişki kuracak olan ebeveynin çalışma koşulları, yıllık izinleri, yerleşim yeri, sosyal çevresi, sağlık durumu

ve ikametlerin uzaklıklarını dikkate alarak ebeveynlerin zaman planlamasını yapmalarını önermektedir. Yargıtay ayrıca, çocuğun yaş aralığı ve eğitim düzeyine göre; anne bakım ve ilgisine muhtaç olan çocuğun velayetin kendisine bırakılan taraftan uzunca bir süre ayrı kalamayacağını, okul çağında olan çocuklar için de planlanacak olan zaman aralığının çocuğun okul ve eğitimini aksatmayacak biçimde olması gerektiğini belirtmiştir (Erlüle, 2018).

Erlüle yapmış olduğu bir başka çalışmada ise; velayetin belirlenmesinden sonra kurulan kişisel ilişkinin velayeti elinde bulunduran tarafın çevresinde gerçekleştiğini, ancak; seyahate uygun olmayan yaşça küçük olan çocuklar için ya da yaşça büyük olsa dahi sağlık sorunları bulunan çocukların velayeti elinde bulunduran tarafın olduğu yerde olması gerektiğini belirtmiştir. Her ne kadar çocukla geçirilmek istenen zamanın planlanması; çocukla görüşüp belli bir zamanı birlikte geçirmek ya da ziyaret etmek gibi gerçekleşse de günümüz imkân ve olanakları dahilinde bu süreç; e-posta, kısa mesaj ya da görüntülü görüşme gibi iletişim araçları ile de sağlanabilir. İletişim araçları ile kurulacak olan şahsi ilişki özellikle de yukarıda belirtilen seyahat edemeyecek ya da rahatsızlığı bulunan çocuklar ve farklı illerde yaşayan ebeveynler için çocukları ile paylaşımda bulunmaları bakımından çok önemli bir rol oynayacaktır. Çocukla kurulacak olan ilişki ve velayeti elinde bulundurmayan tarafın çocuk ile geçireceği zamanı planlaması bakımından oluşacak olan ilişkinin doğası gereği sürekli ve objektif bir süreç olması gerekmektedir. Bu nedenle de ister yüz yüze ziyaret, ister iletişim yöntemleri ile kurulacak ilişkinin ve paylaşımların çocuğun yüksek yararı bakımından da planlı ve sürekliliğinin olması gerekmektedir (Erlüle, 2010).

Pek çok çalışmada da belirtildiği gibi; boşanma sonrası oluşacak olan yeni düzende anne ve babanın, çocuğun gelişimsel gereksinimlerini, çocuk yetiştirme stillerini, kendilerinin

güçlü ve zayıf yönlerini, aralarındaki ilişkiyi, çalışma koşulları ve saatlerini, ikametlerinin uzaklığını göz önünde bulundurarak çocuk ile geçirecekleri zamanı planlamaları gerekmektedir. Yapılan planlamada ebeveynlerin planlar için sunacakları önerilerinin gerekçelerini karşılıklı olarak anlamaları, velayete konu olan çocuk, kardeşleri, anne ve babaları arasındaki ilişki ile ebeveynlerin çocuğun ihtiyaçlarını karşılama ve çocuğu anlama becerilerinin de göz önünde bulundurularak zaman paylaşımının yapılması çocuğun yüksek yararı ve sağlıklı gelişimi bakımından önemlidir (Stahl, 2012).

2.1.3.Velayet Kararlarında Mahkeme Uzmanlarının Görüşü

4787 sayılı Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanunun 5. maddesinde “uzman” kavramına yer verilmiş, bu uzmanların da kural olarak psikolog, pedagog ve sosyal çalışmacılardan atanması ön görülmüştür. Boşanma, velayet ve kişisel ilişki davalarında aile mahkemelerinde bulunan uzmanların görevleri; dava dosyalarını incelemek, taraflara randevu vererek görüşmeye çağırmak, yapılacak olan görüşme için uygun ortamı hazırlamak, görüşme planı oluşturmak, görüşmenin başlangıcında kendisi ve var olan rolünün sorumlulukları hakkında bilgi vermek, davaya konu olan anne, baba, çocuklar ile bireysel ve birlikte görüşmeler yapmak, mahkemenin istemleri doğrultusunda ev incelemesi yapmak, duruşma esnasında dinlenecek olan çocuğu duruşma sürecine hazırlamak, toplanan bilgi ve verileri değerlendirmek, rapor hazırlamadan önce farklı disiplinlerden görüş alış verişinde bulunmak ve değerlendirmelerini rapor halinde mahkemeye sunmaktır (T.C. Adalet Bakanlığı, 2014).

Mahkeme uzmanları değerlendirme yaparken; çocuğun yaşça kendisini ifade edebilmesi durumunda; çocuğun fiziksel ve zihinsel gelişimini, olayları kavrayış biçimini, psikolojik ve sosyal durumunu, anne ve babası ile olan ilişkisini göz önünde bulundurmalıdır.

Ancak; çocuğun yaşça küçük ve kendisini tam anlamı ile ifade edemediği durumlarda uzmanlarca değerlendirmede bir engel yaratmamaktadır. Bu tip durumlarda küçük yaştaki çocuklardan bilgi alınması zor olduğundan ve çocuğun da uzmanın yönlendirmeleri üzerine geri bildirimde bulunamayacağından alanında uzmanlaşmış, yeri geldiğinde gerekli test ya da oyun terapisi gibi yöntemlere başvurabilen çalışanlar gerekmektedir. Bu sayede çocuğun yönlendirme altında mı yoksa samimi iradesini mi yansıttığı anlaşılabilir. Mahkeme uzmanları; çocuklar ile görüşmelerinde çocuğun beden diline, anlatımındaki bütünlüğe ve kullanmış olduğu kelimelere dikkat etmeli, gerek duyması halinde de anne ve baba dışında çocuğun bakımında ilgili olan üçüncü kişilerle de görüşme yapmalıdır (Polat ve Güldoğan, 2015).

Çocuklar'ın Amerikan Psikoloji Birliği (APA) tarafından hazırlanan çocuk velayeti değerlendirme ilkelerinin çevirisini yapmış olduğu çalışmada; velayet hususunda aile mahkemelerinde çalışan psikologların çocuğun yararını değerlendirebilmesi için objektif bilgiyi elde edebilmeleri, yaptıkları değerlendirmede velayeti belirlemelerindeki öngörülerini gerekçeleri ile açıkça ortaya koymalarını belirtmiştir. Bu bağlamda APA Etik Komitesi; psikologların boşanma sırasında taraflar arasında oluşabilecek tartışmalara dahil olmamalarına dikkat çekmiştir. Mahkeme uzmanı yapacağı değerlendirmede; ebeveynlik kapasitesi, çocuğun fiziksel ve psikolojik gelişimsel ihtiyaçlarını, yapacağı değerlendirme sonucunda çocuğun sağlayacağı uyumu göz önünde bulundurmalıdır. Mahkeme uzmanının asıl görevi profesyonel olarak uzmanlığını sergilemesidir. Uzman delil toplayan ya da yargılamada bulunan bir yargıç gibi davranmamalı, tarafsız bir şekilde mahkemeye çocuğu geleceğini ilgilendiren psikolojik faktörler konusunda bilgilendirerek çocuğun yüksek yararı doğrultusunda önerilerde bulunmalıdır. Velayet değerlendirmesi yapacak olan uzmanların çocuğun üstün yararı doğrultusunda kapsamlı bir görüş sunabilmesinde; çocuk ve aile

gelişimi, psikopatolojileri, boşanmanın çocuk üzerindeki olası etkileri konusunda eğitim, deneyim ve süpervizyon almaları önemlidir. Ayrıca, uzman yapacağı değerlendirmenin bağlı bulunduğu ülke koşulları ve yasalarına aşina olması, olası istismar ya da şiddet durumlarında da başvurabileceği yerler ve kanuni prosedürler hakkında da bilgi sahibi olmalıdır. Son olarak da; uzman çok yönlü ilişkilerden kaçınmalı ve etik ilkelere bağlı olmalıdır. Velayete konu olan çocuk ya da ailesi ile herhangi bir tanışıklık ya da başka bir nedenle farklı bir kurumda daha önceden ilişki kurulmuşsa uzman mahkemeden çekilmeyi talep etmeli ve bu tip yansızlığını etkileyebilecek durumları ön görerek önlem almalıdır (Çoklar, 2006).

Sözen, Kaya Cicereli ve Ziyalar'ın mahkeme uzmanının velayet değerlendirmesindeki rolü üzerine yapmış oldukları çalışmada; APA'nın yukarıda da belirttiğimiz ilkeleri doğrultusunda mahkeme uzmanlarının, ebeveynlerin var olan dava nedeni ile çocukları üzerindeki kanuni endişelerine rağmen çocuğun yüksek yararını üstün tutarak karar vermeleri gerektiğini belirtmişlerdir. Ayrıca, uzmanların objektif ve profesyonel bir bilirkişilik görevi sergilemeleri, bilimsel standartlara bağlı kalarak veri toplamaları gerekmektedir. Bunu yaparken ne çok az ne de çok fazla açıklama ile yanlış bir algılamaya mahal vermemelidir. Uzman, görüşme yaptığı ebeveyn ve çocukları almış olduğu bilgilerin ve bu bilgilerin gizlilik sınırları hakkında aydınlatmalıdır. Tüm bu ilkelerin sistem içerisinde düzgünce uygulanabilmesi ve uzmanların yeterliliklerini sağlayabilmeleri için adli sisteme katılan uzmanların herhangi bir konuda değerlendirme yapmadan önce, değerlendirme yapacakları konu hakkındaki davalarda gözlemci olarak bulunmaları ve bu hususta alanda yapılmış çalışma ya da raporları incelemelerinin sağlıklı sonuçlar elde edebilmekte etkili olacağı düşünülmektedir (Sözen ve ark., 2006).

Bow ve Quinnett'in APA'nın velayet değerlendirmeleri uygulamalarının ilk beş yılına ilişkin bir çalışma yapmışlardır. Bu çalışmaya göre; adli sistemde çocuğun görüşüne başvurulmasındaki en zor durumun velayet hususu olduğu belirtilmiştir. Çünkü çocuk anne ya da babasından birini seçmek gibi zorundadır. Araştırmacılar, bu nedenle ebeveynlerin yol açacağı olası duygusal baskı için ayrıca bir düzenlemeye gerek olduğunu belirtmişlerdir. Yasal sistemlerdeki gelişimle birlikte adli alanda da yeni düzenlemeler oluşturulmuş, çocuk gelişimi ve psikopatolojileri, yetişkin uyum ve psikopatolojileri, aile sistemleri ve özel velayet konuları, fiziksel ve cinsel istismar ya da aile içi şiddet gibi konular da dahil edilerek değerlendirme yapılmaktadır. APA'nın 1994'teki açıkladığı çocuğun velayetine ilişkin düzenlemelerden sonra; sürecin gelişiminde alanda çalışan profesyonellerce yapılan üç çalışma yayınlanmıştır. Bunlardan ilki; 1996-1997 yılları arasında Ackerman ve Ackerman tarafından, ikincisi; 1986'da Keilin ve Bloom, üçüncüsü de 1998 yılında LaFortune ve Carpenter tarafından yapılmıştır. Keilin ve Bloom çalışmalarında; velayetin belirlenmesindeki doğal psikolojik ilkeleri tanımlamışlardır. APA'nın yayınlamış olduğu ilkelerden 10 yıl sonra yapılan diğer iki çalışmada da var olan bu ilkelerin bebeklik dönemine kadar indirgenmesi gerektiği belirtilmiştir. Ackerman ve Ackerman çalışmalarında; Keilin ve Bloom'un çalışmasını genişleterek, velayetin belirlenmesi sürecinin gelişimi hakkında araştırmalarını yapmışlardır. LaFortune ve Carpenter'ın yaptığı çalışmada; kendilerinden önce yapılan çalışmaları sadece Amerika Birleşik Devletleri ve 5 eyaletinden oluşması, gerçek velayet dosyalarındaki durumu tam olarak yansıtmamaları nedeni ile daha az kapsamlı bulmuşlardır. Güncel çalışmalar, yeni gelişmelerin ve APA'nın ilkelerin 5 yıl sonra çocuğun velayetinin belirlenmesi uygulamalarında psikologlar tarafından kullanıldığı, bu ilkelerin başarılar elde ettiği ve gelişen trendlerle çocuğun velayetinin belirlenmesi sırasında psikologların rolleri ve saygınlıkları bakımından da başarılı olduğunu göstermiştir (Bow ve Quinnett, 2001).

Hynan de APA'nın 2010 yılı velayete yönelik ilkelerini açıkladığı çalışmasında yapılacak olan tüm iyileştirme ve geliştirmelerde öncelikle çocuğun psikolojik ihtiyaçlarını göz önünde tutmasını vurgulamaktadır. Bu nedenle de çocuğun velayetini belirlerken bu hususta çalışan alanında uzman olan kişilerin konu ile alakalı, standardizasyonu yapılmış olan psikolojik testleri de uygulayarak görüşünü desteklemesini önermektedir (Hynan, 2014).

Mahkemece atanan uzman velayet hakkında değerlendirme yapmak için bilgi toplarken her iki ebeveyne aynı yöntemleri kullanarak veri toplamaya dikkat etmeli ve değerlendirmesini bilimsel temellere dayandırarak pek çok kaynaktan yararlanmalıdır. Bilgi toplanırken çocuk ve ebeveyn ilişkileri, varsa çocuğa bakım veren kişi ve bu kişi ile çocuğun ilişkileri, ebeveynlerin anne ve babalık becerileri, çocukların psikolojik durumu ile aile içi dinamikler de incelenmelidir (Üner Altuntaş, 2010).

Clark yapmış olduğu çalışmada; velayetin değerlendirilmesi hususunda mahkeme uzmanlarının bilgileri sırası ile toplamaları gerektiğini belirtmiştir. İlk olarak; ebeveynlerle bireysel olarak sonra da birlikte görüşme yapılmalıdır. Görüşmeler dışında ev incelemesi de yapılarak çocuk ile ebeveynlerinin ilişkisini gözlemlemelidir. Son olarak da çocuğun okul durumu ve arkadaş ilişkileri ile ilgili olarak öğretmenleri ile görüşmesi şeklinde bir sıranın faydalı olabileceğini belirtmiştir (Clark, 1995).

Uzmanın çocukla görüşme yaparken; çocuğun adını, yaşını, kendisini nasıl tanımladığını, boş zamanlarını nasıl değerlendirdiğini, arkadaşları ile olan ilişkisini, okulundan ve öğretmenlerinden memnun olup olmadığını anlamalıdır. Ayrıca ebeveynleri ve varsa kardeşleri ile birlikte neler yaptıklarını, var olan davaya ve ebeveynlerinin ayrılmasına yönelik herhangi bir bilgisinin olup olmadığı ve bu konuda kendisine herhangi bir açıklama

yapılıp yapılmadığı, anne ve babasının ayrılmasına verdiği duygusal tepkileri ve velayetinin kimde kalmasını isteyeceği gibi hususlara değinmelidir (Üner Altuntaş, 2010).

Çocukla yapılan görüşmelerde sorulacak olan soruların tipi de çocuğun yaş ve gelişim aşaması, görüşme sırasındaki ruh haline göre değişim gösterebilmektedir. Bu nedenle bazı çocukların açık uçlu sorularda iş birliği içerisinde olurken, kimi çocukların da kendileri ve var olan dava hakkında detay vermekten çekindikleri görülmektedir. Bu durumlarda uzmanın daha çok kapalı uçlu sorular ile görüşmeye başlayarak çocuğun rahatlatması ve kendisini rahatlıkla ifade edebileceği açık uçlu sorulara geçiş yapmasının daha iyi bilgi almasını sağlayacağını belirten kayda değer çalışmaların olduğu belirtilmektedir. Bu nedenle çocukla yapılacak görüşmelerde velayete ilişkin istek ve görüşünün direkt olarak sorulmadan önce örnek verilecek olursa; yakın geçmişteki tatil veya doğum günü hakkındaki deneyim ve hatıraları hakkında neleri hatırladığı ve neler hissettiği sorularak çocuğun kendisini ve hislerini karşısındaki uzmana samimiyetle anlatabilmesi sağlanmalıdır. Buradaki olası olumsuzluk ise yaşça küçük olan çocukların uzman tarafından sorulan sorulara spesifik cevaplar yerine açık uçlu cevaplar verme eğiliminde olmalarıdır. Bu nedenle yaşça küçük çocuklar ile çalışılırken özellikle yanıt alınmak istenen sorulara odaklanması sağlanmalıdır. Yapılan çalışmalarda açık uçlu soruların 4-12 yaş aralığında bulunan çocuklarda 12-14 yaş aralığındakilere oranla daha etkili olduğu görülmüştür. Ergenlerin ise daha çok kapalı uçlu sorulara yanıt verme, spesifik sorulara odaklanma eğiliminde oldukları belirtilmiştir (Hynan, 2014).

Condie de ebeveynlerin ayrılması sırasında ve sonrasında çocukların bakım ve korunması hususuna dikkat çekmiştir. Çocukların iyi bakım ve korunmalarının sağlanması ile kendilerini bireysel olarak ifade edebileceklerini belirtmiştir. Çocuğun herhangi bir

ebeveyninin baskısı nedeni ile kendisini mahkeme huzurunda ya da uzmanın karşısında özgürce ifade edemeyeceği, bu nedenle; çocuğa bakım verecek olan ebeveynin diğer ebeveyni ve varsa kardeşleri ile olan ilişkilerinde çocuğu cesaretlendirici tutumlar sergilemesi gerekmektedir. Ayrı ebeveynlerde büyüyen kardeşlerin iletişim ve ilişkisinin de kesintisiz olarak devam etmesinin, velayetin belirlendikten sonra çocuğun her iki ebeveyninin ev yaşamına da uyum sağlaması bakımından önemli olacağına dikkat çekmiştir (Condie, 2002).

Kalkavan ve Büken de boşanma davalarında velayetin bırakılması için uygun ebeveynin belirlenmesinde; ebeveynlerin ebeveynlik becerilerini uzun dönemde yeterince iyi şekilde yerine getirebilme düzeyi olarak da adlandırılan “ebeveynlik kapasitesi” tanımına dikkat çekmişlerdir. Hâkimlerin karar verirken mahkeme uzmanı ya da yönlendireceği bilirkişiden görüş almasının önemli olduğunu, uzmanın da anne ve babanın çocuğu korumaları bakımından ebeveynlik kapasitesini profesyonellerce kullanılan klinik testlerle ortaya koyarak var olan durumu göz önüne sermeleri gerektiğini belirtmişlerdir (Kalkavan ve Büken, 2017).

Budd’a göre ebeveynlik kapasitelerinin karakteristik özelliklerinin değerlendirilmesinde pek çok zorluk bulunmaktadır. Bunlardan ilki; ebeveynlik kapasitesinin uluslararası standartlarının oluşumuna müsaade etmeyecek şekilde kültürel farklılıkların olmasıdır. Burada değerlendirmeyi yapan uzmanın kendi deneyimlerine bağlı kalması ve herhangi bir kriterin belirlenmemiş olması, kaynak bulunmasındaki azlık objektif bir değerlendirmeyi güçleştirmektedir. İkinci zorluk ise hangi ebeveynin yaşam koşullarının çocukta yüksek seviyede stres yaratabileceği konusunda bir değerlendirmeyi mahkemelere sunmaktır. Bu nedenle ebeveynlerin stres altında davranışlarını kontrol edebilmeleri, sosyal ortamlarda güçlü oto kontrollerinin olması bazen yanıltıcı olabilecektir. Son olarak bahsedilen zorluk ise ebeveynlik kapasitesinin belirlenmesinde geleneksel değerlendirmeler dışında bilişsel ve

kişilik testleri gibi psikolojik fonksiyonların belirlenmesinde kullanılabilecek güvenilirliği ve geçerliliği spesifik olarak tasarlanmış ölçüm araçlarının olmamasıdır (Budd, 2005).

Powell ve Lancaster da çocuğun velayetinin güvenilir bir şekilde belirlenmesinin karışık bir süreç olduğunu ve bu nedenle değerlendirmeyi yapacak olan uzmanın pek çok önemli becerilere sahip olması gerektiğini vurgulamıştır. Bu becerilerin ise açık uçlu sorulardan oluşan stratejiler ile çocuğun kendisini açmasını sağlaması, görüşmede çocuğa sorulan soruların çocuğun açıkça anladığının belirtilmesinin sağlanması ve görüşmenin içeriğinin de çocuk tarafından anlaşılır olduğunu göstermesi olduğunu belirtmişlerdir. Çocuklarla adli görüşme yapacak olan psikologların da adli alanda özel bir eğitime ve adli görüşme hususunda kendilerini geliştirmeye ihtiyaçlarının olduğunu belirtmişlerdir. İyi bir rapor; çocuğun adli sürece ilişkin bilgisini ve duygularını içeren kullanışlı ve güvenilir bilgiler elde etmeyi sağlamalıdır. Ayrıca, mahkeme bildirilen rapora göre bir karar vereceğinden hazırlanacak olan raporda çocuğun ilgi ve ihtiyaçları da ifade edilmelidir. Günümüzde de adli sistem içerisinde görev alan psikologların yapacakları araştırmalarda çocuğun velayetinin kime bırakılacağı konusunda çocuğun bizzat kendisinin de katılımını sağlayarak ve isteklerini de göz önünde bulundurarak raporlarını hazırlamalarının, bu hususta multidisipliner bir anlayışla araştırmalarını yapmalarının önemli olacağını belirtmişlerdir (Powell ve Lancaster, 2003).

Polat ve Güldoğan da ebeveynlerin çocuk ve ergenlik dönemindeki çocukları için en önemli rol model olduklarını, bu nedenle boşanma sürecinde çocuğun velayeti hususunda ortak bir karara varamayan ve çocuk üzerinden çekişmeye devam eden ebeveynler için dava sürecinde çocuğun göreceği zararın ve örselenmenin en aza indirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Hâkimin çocuğun yaşamı ve geleceği bakımından hayati önem taşıyan velayet

kararını verirken; çocuğun bireysel özelliklerini, ihtiyaçlarını, anne ve babanın psikolojik durumu ve sosyal yaşamını, davranış ve ekonomik özelliklerine göre çocuğa verecekleri ilgi, alaka ve sağlayacakları bakım koşulları hakkında uzmandan görüş alması önemli etkenlerden biri olacaktır. Mahkeme uzmanlarınca sunulan velayet değerlendirmesine yönelik raporların esas amacı; çocuğun yüksek yararı doğrultusunda gelişimini daha iyi koşullarda, nasıl sağlanacağı hususunda tespit ve önerilerde bulunmaktır. Bu nedenle de velayet hususunda karar verecek olan hâkimlerin mutlaka bu alanda uzmanlaşmış olan psikolog, hekim ya da sosyal hizmet uzmanına başvurması gerekmektedir. Buradaki esas belirleyici olan çocuk haklarına ilişkin prensipler olduğundan bu konularda çalışan uzmanların görüş ve değerlendirmeleri çok önemlidir. Bu nedenle de çocuğun velayeti belirlenirken hem karar mekanizmasında bulunanların hem de karar merciine yardımcı olan konumdaki uzmanların multidisipliner yaklaşımlar sergileyerek çalışmalarını sürdürmeleri gerekmektedir (Polat ve Göldoğan, 2015).

4787 sayılı kanun kapsamında aile mahkemelerinde bulunan mahkeme uzmanları genellikle velayetin hangi ebeveyne verileceğinin belirlenmesi, velayetin değiştirilmesi, velayetin kaldırılması, kişisel ilişki kurulması ve evlat edinme gibi davalarda hâkimlere yardımcı olmaktadır. Bu kapsamda uzmanların anne, baba ve çocuklarla bireysel olarak görüşme yapması, yaşam koşullarını da gidip görmesi, ebeveynlerin çocukla olan ilişkisi ve çocuğu ilgilendiren konularda ebeveynlerin tutum ve yaklaşımları bakımından karşılaştırmalar yapıp görüşlerini açıkça belirterek raporlarını hazırlamaları hâkimler bakımından çok yardımcı olacaktır. Uzmanların değerlendirmelerini mahkemeye rapor halinde sundukları için raporu okuyacak olan hâkim ve diğer ebeveynler bakımından açık ve anlaşılır ifadeler kullanması, jargon kullanımından kaçınılması yapmış olduğu değerlendirmelerin gerekçelerini de net bir şekilde belirtmesi gerekmektedir. Ayrıca, uzmanın

vereceği raporun velayetin belirlenmesinde büyük bir rolü olması bakımından yapılan değerlendirmenin içeriğinin literatürle uyumlu olması, çocuk ve ebeveynlerine, yaşam koşullarına ve sosyal yaşamlarına ilişkin mümkün olduğunca geniş bilgilere yer vermesi gerekmektedir (Üner Altuntaş, 2017).

Mahkeme uzmanının çocuk ve ebeveynleri ile yapacağı görüşmelerde; çocuğun ebeveynleri arasındaki duygusal bağına, iletişim yeteneklerine, ebeveynlerin çocuklarından olan beklentilerinin gerçekçiliğine odaklanmalıdır. Bunların haricinde yapılan görüşmelerde yemek yeme zamanı ve yemeğin birlikte yenip yenmediği, çocuğun ödevlerine ebeveynlerin yardım edip etmedikleri ve okul ile ilgili faaliyetlerine katılıp katılmadıkları, akşamları ya da hafta sonu tatillerinde nasıl vakit geçirdikleri göz önünde bulundurulmalıdır. Ebeveynlerin tüm bu kapsamlar doğrultusunda hazırlayacakları yaşam standartlarının çocuğun gelişim seviyesine uygun olup olmadığına da dikkat etmelidir. Ebeveynlerin çocuğun ihtiyaçlarını anlayıp anlayamadıkları ve ne kadarını karşılayabilecekleri, çocuğun kendi fikrini özgürce ifade edebileceği bir ortam sağlayıp sağlamadıklarına dikkat etmelidir. Uzmanın, anne ve babanın ebeveynlik kapasitesini değerlendirirken; çocuğun temel bakımının sağlanması, duygusal bağın ve bu bağın sürekliliğinin olmasını göz önünde bulundurması gerekmektedir (Kalkavan ve Büken, 2017).

Boşanan ya da boşanacak olan aileler, uzman ya da uzmanlarca yapılan değerlendirmeler sonucunda; dava süreci ve sonrasındaki çatışmaları azaltmaya, çocuklarının gereksinimlerine ve çocuğun yüksek yararına odaklanabilirler. Hem anne ve babalar hem de davaya konu olan müşterek çocuklar ile yapılacak olan kapsamlı bir değerlendirme ile anne ve babaların boşanma ve velayet süreçlerinde sorunlarının çözümünde anlaşmalarının gerekli olduğunu görebilmelerinde yardımcı olabilir. Ebeveynler arasında uzlaşa ne kadar

sağlanabilirse, aralarındaki çatışma ve gerginlik de bir o kadar azalabileceğinden çocukların da bu süreci sağlıklı atlattıklarında yararlarına olacaktır (Stahl, 2012).

Özellikle çekişmeli boşanmalarda çoğu zaman ebeveynlerin müşterek çocuk ya da çocuklarının yararını, geleceğini ve isteklerini gözetmek yerine kendi aralarında başlatmış oldukları savaşa çocuklarını da kurban ettikleri sıkça rastlanan durumlardandır. Bu nedenle mahkeme uzmanınca değerlendirmeye alınan anne, baba ve müşterek çocuğun dava süreci içerisindeki ve sonrasındaki yaşam koşulları, planları, duygusal bağları ve istemleri göz önünde bulundurularak hangi ebeveyn yanında kurulacak olan düzenin çocuğun yararına olabileceğine dikkat edilmelidir. Çocuğun dava sürecinde ve sonrasında fiziksel ve ruhsal gelişimi, okul ve eğitim durumu, sosyal çevresi ve arkadaş grubu ile olan ilişkisi gibi çocuğun hayatında önem arz eden hususların göz önünde bulundurularak bir değerlendirme yapılması gerekmektedir. Her boşanma, velayet, kişisel ilişki kurulması ve evlat edinme davalarının altında yatan dinamikler farklıdır. Bu nedenle mahkemece atanan uzmanların şablon bir evrak gibi sürece yaklaşması mümkün değildir. Bu nedenle çocuğu ilgilendiren dava konusunda görevli olan uzmanın dava konusunu, çocuğun ve ebeveynlerin içerisinde bulundukları durumu, çocuk için önem arz eden ve öncelikli olan durumları görüşmeden önce incelediği dava dosyasından edindiği bilgiler çerçevesinde görüşmesini planlamalıdır. Ayrıca, çocukların gelişim süreçlerine göre, içine kapanık ya da dışa dönük olma, konuşkan ya da sessiz bir yapıda olmaları gibi farklı kişilik özellikleri sergileyebilecekleri de göz önünde bulundurularak görüşme sırasında da olası bu durumlara hazırlıklı olması, çocuğu zorlamadan ve kendisini baskı altında hissetmeden objektif bilgiye ulaşması gerekmektedir. Uzmanın yapacağı görüşmelerdeki en önemli şeylerden biri de karşılamadır. Genellikle adliye binalarında yapılan görüşmeler yaşça küçük çocuklar için korkutucu ya da şaşırtıcı ortamlar olabilmektedir. Bu nedenle uzmanın çocuğun fiziksel gelişimine uygun olarak çocuğu göz

hizasına inerek ve güler yüzle karşılaması, çocuğun kendisi ile yapacağı görüşmede baş başa odada kalıp kalamayacağına bakarak aksi şartlarda da aşamalı olarak bu süreci sağlaması, kendisini düzgün bir şekilde tanıtması ve var olan adli süreci de tüm şeffaflığı ile ortaya koyması gerekmektedir. Özellikle; çocuğa alınacak olan bilgilerin başka kişilere de aktarılacağı ancak; bunun kendisinin yüksek yararını sağlamak ve korumak adına yapılacağı anlatılarak çocuk ile güven ilişkisi sağlanmalıdır. Çocuğun önce dava konusu dışında bireysel özelliklerine odaklanması, okul yaşamı ve arkadaşları ile nasıl vakit geçirdiği gibi güncel ve genel sorularla çocuğun rahatlaması sağlanarak yine çocuğun bilişsel ve fiziksel gelişimi doğrultusunda kelimeler seçilerek çocuğun velayeti konusunda görüşü sunulmalıdır.

Çocuğa doğru şekilde ulaşmayı sağlayan uzmanın hem çocuğun görüş ve isteklerini düzgün bir biçimde anlaması hem de çocuk hakkında karar verecek olan hâkime doğru değerlendirmeyi sunması sağlanacaktır. Yaşça daha büyük olan çocukların da kimi zaman mahkeme huzurunda görüşü alınmakta, bu durumda da bir tarafta annesi bir tarafta babası olan çocuğun velayetine ilişkin görüşü ya da dava sürecine ilişkin konularla ilgili herhangi bir bilgisi olup olmadığının sorulmasının çocukta baskı yaratabildiği gözlemlenmektedir. Bu nedenle duruşmadan önce çocukla görüşülerek hem mahkemenin fiziki koşullarının betimlenmesi hem de içeride çocuğa yöneltilebilecek olası soruların içeriğinden bahsedilerek çocuk sürece hazırlanmalıdır. Dava konusuna göre çocuğun aşırı hassas, duygusal ya da korku içerisinde olduğu uzman tarafından fark edilirse, uzmanın görevli hâkim ile duruşma öncesinde bir görüşme yaparak çocuğun durumunu izah etmesi, çocuğun avukatlar ve uzman huzurunda tek başına, baskı altında hissetmeden dinlenmesini sağlamalıdır. Tüm bu nedenler doğrultusunda; mahkemelerde görev alan uzmanların yapacakları adli görüşme ve çalıştıkları ülkenin yasalarını, bu yasalar çerçevesinde kendi görev tanımını ve sınırını bilmelidir. Bunların dışında adli görüşme ve bilgi toplama alanında da uzmanlığını sağlaması, değişen

yasalar ve koşullara adaptasyonunu sağlayabilmesi, gerektiğinde diğer meslek alanlarından da faydalanabilmesi ve tüm bu yaptıklarının da çocuğun yüksek yararını korumak adına yaptığının bilincinde olması gerekmektedir.

2.2.şahsi Múnasebet Kavramı

Adli sistemde boşanmaya karar veren ya da boşanan çiftlere dava süresi ve sonrasında çocuğun velayetini kullanmak üzere mahkeme tarafından hak tanınmaktadır. Hâkim anne, baba ve müşterek çocuğu dinleyerek, ev incelemeleri ve gerekli gördüğü diğer hususlarda da araştırmalarını yaparak çocuğun velayetini anne ve babadan birine bırakmaktadır. Ortak velayet uygulamaları da dahil olmak üzere boşanma sonrasında çocuğun aynı anda her iki ebeveyni ile yaşamasının imkânsız olması nedeni ile mahkeme çocuğun yanında yaşamadığı ebeveyni ile arasında bire bir ilişki kurmasını sağlamaktadır (Üner Altuntaş, 2017). şahsi múnasebetin hukuk terminolojisindeki karşılığı olan kişisel ilişki kavramı kamu düzeni ile ilgili bir kavram olması nedeni ile hâkim boşanma ya da ayrılma üzerine bir karar verirken, anne ve babanın istemi olmasa dahi velayeti elinde bulundurmayan ebeveyn ile çocuk arasında kişisel ilişkiyi düzenlemek zorundadır. Mahkemenin bu ilişkiyi kurmasındaki esas amacı ise; velayeti elinde bulundurmayan ebeveynin çocuğun yetiştirilmesinde katkıda bulunmasını sağlamak, aralarındaki soy bağının varlığını pekiştirmek, hem çocuk hem de ebeveyn bakımından birbirlerine yabancılaşmalarını önleyerek karşılıklı sevginin tatminini sağlamaktır (Karaca, 2014).

Yukarıda da belirtildiği üzere velayet hakkının anne ve babadan birine verilmesine rağmen anne ve babanın çocuğu ile olan şahsi múnasebet hakkı devam etmektedir. Çocuğun şahsi múnasebet hakkı Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi madde 9/III kısmında da vurgulanmıştır. Bu hükme göre; taraf devletlerin anne ve babasından ayrı yaşayacak olan

çocuğun yüksek yararını da gözeterek, bu duruma aykırı bir durum olmadıkça çocuğun anne ve babası ile düzenli biçimde kişisel ilişki kurmasına ve doğrudan görüşmesine saygı göstermesi gerektiği belirtilmiştir. Buradaki çocuğun yüksek yararı kavramını geniş kapsamlı düşünerek, çocuğun yaşı, fiziksel ve ruhsal yapısı, çocuk ile şahsi münasebet kurulacak olan ebeveyninin daha önceki ilişkilerindeki duygu durumları da göz önünde bulundurulmalıdır. Çocuğun gelişimine göre kurulacak olan şahsi münasebetin nasıl olacağı hususu da belirlenmelidir. (Elçin Grassinger, 2009).

Kişisel ilişki kurma hakkı uluslararası sözleşmeler kapsamında sadece anne ve babaya tanınan değil çocuk bakımından da karşılıklı bir hak olarak ele alınmaktadır. Bu kapsamda kişisel ilişki kurmakta anne, baba ve çocuk dışında büyükanne, büyükbaba gibi üçüncü kişiler de hak sahibidir. Ancak, hâkim bu çerçevede kişisel ilişkiyi belirlerken çocuğun üstün yararını ve görüşünü dikkate alarak bu ilişkiyi kurmaktadır (Yılmaz, 2015).

2.2.1.Hukuk Sistemimizde Şahsi Münasebetin Belirlenmesi

Türk Medeni Kanunu'nun 182. maddesinde; mahkeme anne ve babanın boşanmaya karar vermesi durumunda mümkün olduğunca her iki ebeveyni dinledikten, eğer çocuk vesayet altında ise de vasisinin ve vesayet makamının görüşünü aldıktan sonra anne ve babanın haklarını, çocuk ile olan kişisel ilişkilerini düzenleyeceğini belirtmiştir (TMK#182). Bu madde ile velayeti elinde bulundurmayan ebeveynin çocuk ile kişisel ilişki kurması sağlanmıştır. Türk Medeni Kanunu'nda kişisel ilişki kavramı; TMK 323. maddesindeki evlilik dışı dünyaya gelen çocuklar, TMK 336. maddesindeki ayrılma kararından ve TMK 348. maddede belirtilen anne ve babanın velayet hakkının kaldırılması hususunda ele alınmaktadır (Üner Altuntaş, 2017).

Şahsi münasebetin belirlenmesindeki amaç; çocuğun ilişki kurmak istediği ve buna hakkı olan aile üyeleri ile olan görüşmelerini teminat altına alınmasıdır. Kişisel ilişkinin; çocukla görüşme, belirlenen yer ve süreçte birlikte olma, ziyaret etme ya da yazışma gibi farklı şekillerde ilişki kurma şekillerini içerdiği varsayılmaktadır. Bu ilişki türlerinin nasıl olacağına mahkeme hâkimince karar verilmektedir. Boşanma durumu dışında; evliliğin iptali halinde (TMK 157/2), ayrılık halinde (TMK 182), babalık ve tanıma davalarında, evlat edinilen çocuklarla evlatlık veren anne ve babalar arasında, olağanüstü durumlarda çocuklar ile akrabaları arasında (TMK 325), son olarak da çocuk hakkında koruyucu ve destekleyici tedbir kararı verildiği durumlarda (ÇKK 7) da kişisel ilişki kurulması kararı verilebilir. TMK 324/1 maddesine göre; anne ve babadan her biri diğerinin çocuk ile şahsi münasebetini zedelemekten, çocuğun eğitilmesi ve yetiştirilmesini engellemekten kaçınma yükümlülüğü bulunmaktadır. Bu kanun şahsi münasebete ilişkin verilecek olan kararın yerine getirilmesini sağlamaktadır (T.C. Adalet Bakanlığı, 2014).

Hukuk sistemimizde var olan maddeler doğrultusunda sağlanan kişisel ilişki hakkı; velayeti elinde bulundurmayan ebeveyne çocuğu ile görüşmesini, belirlenen gün ve saatler arasında vakit geçirme ve diledikleri iletişim yöntemleri ile haberleşmelerini sağlamaktadır. Velayeti elinde bulundurmayan ve çocuk ile görüşmesine engel teşkil etmeyecek ebeveynin çocuğu ile olabildiğince görüşmesi, iletişim kurabilmesi temel hakkıdır (Solak, 2014).

Kişisel ilişki kurma hakkı hukuk sistemimizdeki uygulamalarda ziyaret hakkı olarak neredeyse kalıp olmuş belirlenen gün ve saatler arasında kısıtlanmaktadır. Zaten boşanma aşamasında anne ve babasının çekişmelerine, çatışmalarına şahit olan çoğu çocuk bu aşamadan sonra da ebeveynlerinden birini kaybedecek olabilmenin kaygısını yaşamaktadır. Ebeveynlerin boşanma sonrasında çocuk ile şahsi münasebetlerini belirlerken esas amaçları

bu kaygıyı olabildiğince azaltmak olmalıdır. Bu kapsamda İsviçre Federal Mahkemesi çocuğun köklerini bilmesi ve bağ oluşturabilmesi bakımından ebeveynlerin rollerinin çok önemli olduğunu belirtmektedir. Çocuğun velayeti elinde bulundurmeyen ebeveyni ile yatılı olacak şekilde ya da yüz yüze, bireysel olarak iletişim kurması çocuğun yararı bakımından önemli olmakla birlikte her zaman bu koşullar sağlanamamaktadır (Yılmaz, 2015).

Uygulamalarda kişisel ilişki belirlenirken; çocuğun yaşı, sağlık durumu, okul dönemi gibi unsurlar göz önünde bulundurulurken, kişisel ilişkiyi kuracak olan ebeveynin de çalışma koşulları, yıllık izinleri, yerleşim yeri, sağlık durumu, sosyal çevresi ve şahsi münasebeti sağlayacak olan ebeveyn ile çocuğun yaşadığı yerin birbirlerine uzaklığı da göz önünde bulundurulmalıdır. Bu nedenle; kurulacak olan şahsi münasebetin esas amacına hizmet etmeyecek derecede kısa sürmesi, çocuk ile ebeveyninin paylaşımında bulunamaması, kaliteli vakit geçirmesini sağlamamaktadır (Erlüle, 2018).

Emery, aile ilişkilerinin yeniden düzenlenmesine ilişkin yazmış olduğu kitabında; ebeveynlerin boşanma ile birbirlerinden ayrılırken anne ve baba yani ebeveyn olma ilişkilerinden ayrılmadıklarını, bunun devamlılığı olan bir ilişki boyutu olduğunu vurgulamaktadır. Boşanmanın beraberinde getirdiği kaosu atlatılmasında ailenin önceki yaşantısında belirledikleri rol dağılımı ve kuralların yeniden belirlenerek devam etmesinin hem ebeveynler hem de çocuk için süreci kolaylaştırdığını belirtmektedir. Ebeveynlerin boşanma ile kendi yaşamlarına dönmeleri tüm ilişkilerini kesip atmalarına imkân sağlamamaktadır. Çocukları için ömür boyu sürececek olan ilişkilerinin sağlıklı devam edebilmesi için ebeveyn rol paylaşımlarını belirlemeleri ve çocuk ile geçirilecek olan sürelerinde hem çocuğun hem de kendilerinin ihtiyaçlarına göre plan yapmalarının; boşanma sonrasındaki birlikte ebeveynliğin yürütülmesini, çocuğun da süreçten en az zararla çıkmasını

sağlayacaktır. Velayeti elinde bulundurmayan ebeveynler çocuklarının yaşamının büyük bir kısmını kaçırarak çocukları ve ilişkileri üzerindeki kontrolü kaybetmekten büyük kaygı duyabilmektedir. Oysaki çocukları ile iletişimleri kesilmeyen, gün içerisinde konuşmaları olan ve bu konuda birbirlerine sorun çıkarmayan işbirlikçi ebeveynin, velayeti elinde bulundurmayan ebeveynin de çocuğun yetiştirilmesinde etkili ebeveynlik sağlayabilmesine imkân sağladığını göstermiştir. Bu nedenle çocuk üzerinde boşanma sonrasındaki işbirlikçi ebeveyn yaklaşımının ve sürekliliği olan iletişimin evlilik içerisindeki ebeveynlikten daha önemli olduğu vurgulanmaktadır (Emery, 2012).

Velayete sahip olan ebeveynin bu hakkını çocuğun diğer ebeveyni ile oluşturacağı ilişkiye zarar verecek şekilde kullanmaması ve bu kişisel ilişkiyi engellememesi gerekmektedir. Çocuğun velayetinin belirlenmesi sonrasındaki süreçte sağlıklı kişisel ilişki yönetimi çocuğun ruhsal gelişimini de destekleyecektir. Hâkim de çocuğun velayetini belirlerken ebeveynlerin bu tutumlarını, çocuğun yüksek yararını kendi kişisel hırs ve çıkarlarının önüne koyabilen, çocuğun diğer ebeveyni ile olan ilişkisinde çocuğu cesaretlendiren ebeveyne bu hakkı vermesinin uygun olacağı belirtilmektedir (Demirci, 2010).

Hâkim şahsi münasebeti tesis ederken çocuğun yaşı, sağlık durumu, eğitimi gibi durumları göz önünde bulundururken; anne ve babanın yerleşim yeri, mesleki konumu, çalışma ve izin günleri, çocuk yetiştirme stilleri ve çocuk ile olan ilişkilerine de bakmalıdır. Hâkim ayrıca; gerekli görürse tüm bu hususlarda uzman bilirkişilerden görüş alarak kişisel ilişki kurabilir. Ebeveynlerin boşanma esnasındaki tartışmalarının kişisel ilişki düzenlemelerine de yansımaları sıkça rastlanılan bir durumdur. Kişisel ilişki kurulmasında yaşanan olumsuzluklar çocuğu en az boşanma sırasındaki kadar zorlayabilmektedir. Bu nedenle kişisel ilişki belirlenirken; çocuğun isteklerinin göz önünde bulundurulması ve

yüksek yararının gözetilmesi gerekmektedir. Her ne kadar yaşça küçük olan çocuğun yanında yaşamakta olduğu ebeveyninin etkisi altında kalabileceği ileri sürülse de özellikle yaşça kendi isteklerini belirtebilecek olan çocuğun psikolog, pedagog ya da sosyal çalışmacılar tarafından görüşünü alarak bu ilişkiyi belirlemek çocuğun boşanma sonrasında hiçe sayılmadığını ve görülmez olmadığını göstermek bakımından önemlidir (Karaca, 2014).

Hâkimler boşanma kararı verirken çocukla kurulacak olan kişisel ilişkiyi açıkça ve infazında da güçlük oluşturmayacak biçimde düzenlemelidir. Bu nedenle verilecek olan kararın ayrıntılı biçimde belirtilmesi ve kişisel ilişki kurulacak olan tarafların ihtiyaçlarını da göz önünde bulundurmalıdır. Yargıtay kişisel ilişki düzenlenirken;

- Anne ve babanın yaşam biçimi, çalışma saatleri ve çocuğa karşı yaklaşımları,
- Çocuğun görüşü, eğitim dönemleri, yaşı (bebeklik döneminde ya da ergenlik sürecinde olması), çocuğun soy bağı durumu, vesayet altında olup olmaması,
- Başkasının nezaretinde kişisel ilişki kurulmaması,
- Kişisel ilişkinin belirlendiği sürenin, yerin ve ilişki biçiminin kısıtlanmaması,
- Süre belirlenirken tatil, bayram ve özel günlerin dikkate alınması, kardeş olması durumunda kardeşlerin görüşmesinin engellenmemesi, sürenin de makul olması,
- Tarafların arzu ve ihtiyaçlarının göz önünde bulundurulması,
- Tarafların aynı şehirde oturmaları durumunda kişisel ilişkinin en az 15 günde bir, ayrı şehirlerde iseler; yaz tatilinde en az 1 ay ve taraflarca belirlenen bir ayda, ayrı ülkelerde iseler de; en az yılda bir kez 1 aydan az olmaksızın kurulması gibi ilkelerinin göz önünde bulundurulması gerektiğini belirtmektedir (Solak, 2014).

Yukarıda Yargıtay kararlarının içerisinde de belirtildiği üzere; boşanma sonrasında çocuğun ebeveynleri ile sağlıklı ilişki geliştirebilmesi için olabildiğince sık görüşmesinin ve bu görüşmelerin velayeti elinde bulunduran tarafça engellenmemesinin önemine dikkat çekilmektedir. Ancak, yine aynı kararlarda belirtilen ebeveynlerin ayrı şehir ve ülkelerde yaşaması durumunda fiziki görüşmenin güç olması nedeni ile farklı görüşme teknik ve olanaklarından bahsedilmemektedir. Avrupa Konseyi'nin Çocukla Kişisel İlişki Kurulmasına Dair Avrupa Sözleşmesi'nin 2. maddesinin ikinci bendinde *kişisel ilişki*, “Çocukla söz konusu kişi arasında her türlü iletişim şekli”, olarak belirtilmiştir (Avrupa Konseyi Çocukla Kişisel İlişki Kurulmasına Dair Avrupa Sözleşmesi, 1996). Gelişen teknoloji ve günümüz imkânları nedeni ile kişisel ilişkiyi artık sadece fiziksel olarak görüşmek olarak anlamak ve kişisel ilişkinin de sadece görüş günleri ile sınırlandırılması özellikle farklı şehir ve ülkelerde yaşayan ebeveynler için geçerliliğini yitirmektedir.

Kişisel ilişki sürekliliği olan ve belirli aralıklarla devam eden bir süreçtir. Bu sürecin de objektif bir şekilde belirlenmesi gerekmektedir. Kişisel ilişkinin hangi gün ve saatte başlayıp biteceği ayrı ayrı açıkça belirtilmelidir. Çocuğun birlikte yaşadığı ebeveyni ile olan ilişkisini de olumsuz yönde etkilemeyecek biçimde her iki ebeveyni ile zaman geçirmesine olanak sağlayan bir sürenin belirlenmesi gerekmektedir. Sağlanacak olan görüşmenin de görüşme, bilgi edinme ve yazışma gibi her türlü haber alma, iletişime geçebilme hakkını içermesi gerekmektedir (Üner Altuntaş, 2017).

Çocuk ve ebeveynleri arasındaki ilişki sadece hukuki değil duygusal bir ilişkiyi de içermektedir. Boşanma ile ayrılan ebeveynler hukuken ayrılmış olsalar da anne ve baba olarak çocukları ile duygusal bağları sona ermemektedir. Mahkemece kişisel ilişki belirlenene kadar velayeti elinde bulundurmayan taraf ile çocuğun görüşmesine engel olunması halinde anne ya

da baba çocuğun mutluluğunu, üzüntüsünü, her türlü deneyimlerini paylaşamayacağı için aralarında oluşabilecek soğukluk ile birbirlerine yabancılaşabilirler. Bu durumun oluşmaması için çocuk ile ebeveynleri arasındaki kişisel ilişkinin kesintisiz olarak devam etmesi gerekmektedir. Zaten kişisel ilişki hakkı; çocuğun yetişmesinde katkıda bulunma, gelişimi hakkında bilgi sahibi olma, akrabalık ilişkilerini sürdürme, olası yabancılaşmayı önleyerek hem anne ve babanın hem de çocuğun sevgi gereksinimini karşılamayı amaçlamaktadır. Kişisel ilişkinin bir araya gelerek görüşme şeklinde olmasına “ziyaret hakkı” denmekle birlikte; çoğunlukla bu şekilde oluşturulan kişisel ilişki sadece ziyaretten oluşmamaktadır. Yazışma (e-posta, mesaj, mektuplaşma), telefon ile görüşme ve bilgi edinme de kişisel ilişki hakkına dahil olmalıdır. Sonuçta; kişisel ilişki hakkı düzenli aralıklarla süregelen bir ilişki olması nedeni ile bu durumu sağlayacak güncel imkânların kullanılması da çocuk ile ebeveyninin kişisel ilişkisi kapsamına alınmalıdır (Serdar, 2007).

Çocuk ile sağlanacak şahsi münasebet hususunda ulusal ve uluslararası sistemde temel düşüncenin çocuğun yüksek yararı olduğu, ebeveynlerin çıkar ve menfaatlerinin çocuğun menfaati ile çakışması durumunda çocuğun çıkarlarının göz önünde bulundurulması gerektiği belirtilmektedir. Bu bağlamda kişisel ilişkiyi tesis edecek olan hâkimin; çocuğun yaşı, kişisel özellikleri, ihtiyaçları ve sağlık koşullarına bağlı kalarak çocuğun içerisinde bulunduğu sosyo-kültürel yapıyı da göz önünde bulundurması gerekmektedir. Tüm bu hususlar sadece hukukun görev tanımını içermemesi nedeni ile pediatri, psikoloji ve çocuk psikiyatri gibi pek çok disiplinler arası koordineli çalışmayı içermektedir. Çocuğun yaşça küçük olması ve kendisini ifade edememesi durumunda hâkim çocuğun yaş ve ihtiyaçlarını (uzun seyahat saatlerine uygun olup olmaması, anne sütü alması durumunda anneden uzun süre ayrı kalamaması gibi) gözетerek, kendisini ifade edebilecek durumdaki çocuğun da şahsin münasebet konusunda düşünce ve fikirlerini alarak bir karar vermesi gerekmektedir (Yılmaz, 2015).

2.2.2.Şahsi Münasebetin Belirlenmesinde Etki Eden Faktörler

Boşanma, kişilerin eş olmasını sona erdirirken ebeveynlik durumlarının sona ermesine yol açmamaktadır. Kişisel ilişki ile velayeti elinde bulundurmayan ebeveynin de müşterek çocuk ya da çocukları ile iletişimini sürdürmesi, çocuğun yaşantısına dair bilgi sahibi olup gerekli zamanlarda çocuğun yanında olarak destek olabilmesi, bu şekilde de olası yabancılaşmanın önüne geçilerek çocuğun her iki ebeveyninin bakım ve şefkati ile büyümesinin sağlanması amaçlanmaktadır (Yücel, 2018).

Hâkim; boşanmaya ve velayete yönelik karar verirken mümkün olduğunca ebeveynleri ve müşterek çocukları dinledikten sonra kişisel ilişkiyi düzenlemektedir. Herhangi bir talep olmadığı durumlarda hâkim bu düzenlemeyi kendiliğinden de yaptığı durumlar bulunmaktadır. Talep olması durumunda ise; öncelikle müşterek çocuğun sağlık, eğitim ve ahlak bakımından yararı göz önünde bulundurulması önemli hususlardandır. Velayet ve kişisel ilişki konusunda herhangi bir çatışma olması durumunda anne ve babanın duygularının yerine çocuğun yararı üstün tutularak karar verilmesi çocuğun sağlıklı gelişimi bakımından önemli olan bir diğer husustur. Kişisel ilişkinin düzenlenmesindeki esas amaçlardan biri de çocuğun hem annesi hem de babası ile olabildiğince birlikte olmasının sağlanmasıdır. Bu nedenle kişisel ilişki düzenlenirken; çocuğun yaşı, ruhsal ve bedensel sağlığı, ahlaki yararı, okul ve eğitim durumu, kardeşi var ise kardeşlerin birbirini görebilmesi, anne ve babanın ikamet ettikleri yer, çalışma ve izin koşulları, kişisel ilişkinin süresi ve sıklığı, çevre değişikliği ve son olarak da kişisel ilişkinin kurulma şekli gibi etmenler göz önünde bulundurularak kapsamlı bir inceleme yapılması gerekmektedir (Çelikel, 2006).

a. Çocuğun yaşı:

Şahsi münasebet belirlenirken en önemli durumlardan biri çocuğun yaş aralığıdır. Örneğin; anne sütü almakta olan bir çocuk ile kişisel ilişki kurulurken çocuğun anne bakım ve sütüne olan ihtiyacı, beslenme aralığı göz önünde bulundurularak bir karar verilmesi beklenmektedir. Yine yaşça küçük olan ve anne bakımına ihtiyacı olan bir çocuğun bir ay gibi bir süre ile şahsi münasebet için annesinden ayrılması da olumsuz etki yapabilecektir (Çelikel, 2006). Çocuğun süte ve anne bakımına olan ihtiyacı nedeni ile özellikle 0-3 yaş aralığındaki çocukların babaları ile görüşlerinin sınırlı olması çocuğun yüksek menfaati gereğince uygun olabilir. Ancak; anne bakım ve ilgisine muhtaç olmayan çocuklar geceleri de babaları ile kalabilmeli, akşamları gezmeye, tiyatroya ya da yemeğe gidebilmeli, baba-çocuk ilişkisini geliştirebilmesine olanak sağlanmalıdır. Bu nedenle hem tarafların yaşamlarını zor sokmayacak hem de çocuğun ebeveynlerinden ayrı kalmayacağı uygun sürelerde ve şekilde şahsi münasebet sağlanması çocuğun bedensel ve ruhsal gelişiminin olumlu yönde desteklenmesine yardımcı olabilecektir (Arabacı Pişken, 2008).

Hâkim bu tip durumlarda çocuğun yaşı, gelişimi ve ebeveynlerin şartlarını göz önünde bulundurmalıdır. Buradaki uygunluktan kast ise hâkimin tarafların imkân ve şartlarını inceleyerek ya da bir uzman tarafından gerekli incelemeler ve görüşmeleri yaptırarak karara varmasıdır. Çocuğun yaşça küçük ve kendi görüşlerini belirtmediği durumlarda; hâkim tarafların isteklerine göre belirsiz ve kaosa yol açabilecek durumlara zemin hazırlayacak düzenlemelerden kaçınması beklenmektedir. Bu nedenle; kurulacak olan kişisel ilişkinin hangi zaman aralığında, nerede ve nasıl olacağını açıkça belirtmesi ebeveynler ve müşterek çocuk için de hayatlarını düzenlemede bir netlik doğmasına yol açacaktır. Çocuğun kendisini ifade edebilecek bir yaş aralığında olduğu durumlarda ise; çocuğun istek ve düşünceleri de göz önünde bulundurulmalıdır. Tüm bu koşullar göz önünde bulundurularak; hem tarafların

hem de çocukların her bir davada farklı gelişim ve şartlar altında olduğu, her dava için şablon kararların yeterli ve işler olmayacağı düşünülerek bir karar verilmesi daha sağlıklı bir değerlendirme imkânı sağlayabilir. Kapsamlı araştırmalar sonucunda her bir vakanın tek ve özel olabileceği, bu nedenle kendisine özgü koşullar altında değerlendirilmesi gerektiği unutulmamalıdır (Koçoğlu, 2018).

b. Ruhsal ve bedensel sağlığı:

TMK 182/2 maddesinde “çocuğun sağlık bakımından yararı” durumuna dikkat çekilmiş ve bu nedenle çocukla ilgili verilen kararlarda çocuğun beden ve ruh sağlığının göz önünde bulundurulması gerektiği vurgulanmıştır. Kişisel ilişki kurulurken de bu duruma dikkat edilmelidir. Örneğin; çocuğun belirli günlerde hastaneye gitmesi, tedavi olması ya da ilaç alması gibi sağlık sorunlarının yol açtığı zaruri durumlarda çocuğun yanında yaşamadığı ebeveyni ile şahsi münasebet kurması uygun olmayacaktır. Kurulacak olan kişisel ilişkinin nerede kurulacağı, her iki ebeveynin yaşadıkları yer arasında uzun mesafeler varsa çocuğun yaşça uzun seyahatlere uygun olup olmadığı, çocuğun sağlık durumu gibi etkenler şahsi ilişkinin kurulmasında göz önünde bulundurulmalıdır (Yücel, 2018).

Kişisel ilişkinin esas amacının çocuğun yüksek yararını gözetmesi olduğundan; çocuğun ayrı olduğu ebeveyni ile görüşmelerinin düzenli aralıklarla sağlanması, gelişecek olan duygusal bağın daha sağlam ve sağlıklı olmasına yol açabilir. Aynı zamanda; çocuğun psikososyal gelişimini de olumlu yönde etkileyebilir. Çocuğun beden ve ruh sağlığını boşanma sonrası süreçte de koruması bakımından çocuğun yaşı ve olası rahatsızlıkları göz önünde bulundurularak kişisel ilişki sağlanmalıdır. Çocuğun sağlıklı gelişiminde çevre değişimi ya da birlikte yaşadığı ebeveyninden uzun süreli ayrı kalmasında görebileceği

zararlar veya olumsuzluklar da her iki ebeveyn tarafından düşünülerek görüşmeler sağlanmalıdır (Üner Altuntaş, 2017).

Yukarıda da belirtildiği üzere kurulacak olan şahsi münasebetin devamlılığı çocuğun bedensel ve ruhsal gelişimine uygun olması ve çocuk bakımından da sorun taşımaması durumunda oluşturulmasının daha sağlıklı olacağı vurgulanmaya çalışılmıştır. Çünkü bu hak sadece anne ve babanın kendi menfaatleri bakımından oluşturulan bir hak değildir. Eğer kurulan kişisel ilişki çocuğun yararına değil de çocuğa zarar veren bir boyutta ise bu ilişki kısıtlanabilir, hatta tamamen ortadan da kaldırılabilir. İlişkinin kısıtlanması ya da ortadan kaldırılması ebeveynler bakımından cezalandırıcı olmak adına değil, aksine; çocuğun kişilik hakkının korunması için yapılmaktadır. Bu tip durumlarda da yaşına göre çocuğun görüşü alınarak kişisel ilişki tesis edilmeli, çocuğun ısrarla görüşmek istememesi durumunda da bu durumun olası nedenleri uzmanlarca araştırılmalı, olası şiddet, ihmal ya da istismara maruz kalıp kalmadığına bakılarak kişisel ilişki düzenlenmelidir (Güneşlioğlu, 2009).

Tüm bunların haricinde Yücel çalışmasında; ebeveynlerin kişilik özellikleri, çocuğa karşı olan tutum ve davranışları, çocuk ile olan iletişimleri de şahsi münasebetin oluşumunu etkileyebileceğini belirtmektedir. Kişisel ilişki kuracak olan ebeveynin eğer aşırı sinirli ve dengesiz bir ruh hali varsa, bu ebeveyn ile çocuğun özellikle uzun süreli yatılı kişisel ilişkilerin kurulduğu tatillerde kalması pek uygun olmayabilir. Ebeveynlerin bu tip tutumları çocuğun ruh sağlığını bozabilir ya da zarar görmesine yol açabilir (Yücel, 2018).

c. Çocuğun ahlaki yararı

Kişisel ilişki düzenlenirken çocuğun maddi ve manevi yararı ile birlikte anne ve babanın sosyal durumları, yaşam biçimleri ve bakış açılarının da göz önünde bulundurulması

gerekmektedir. Şahsi münasebet oluşturacak olan ebeveynin yaşam biçimi ile çocuğa kötü örnek olacak bir durumda olduğu belirlenmesi halinde çocuğun bu ebeveyni ile uzun süre bir arada kalması çocuğun menfaati bakımından uygun olmayacaktır. Bu tip durumlarda kişisel ilişki kurulurken anne ya da babanın ebeveynlik duygularının tatmini göz ardı edilmeden, ancak; çocuğun yüksek yararı doğrultusunda hareket edilmesi unutulmamalıdır (Çelikel, 2006).

TMK 324. madde 1. fıkrası uyarınca çocuk ile kişisel ilişki kuracak olan ve velayeti elinde bulunduran tarafların her ikisi de çocuğun yararına uygun davranmakla hükümlü kılınmış, buna uygun davranılmaması durumunda kişisel ilişkinin sınırlandırılmasına ya da kaldırılmasına neden olabileceği belirtilmiştir. İsviçre hukukunda ise; bu tip durumlarda ziyaret hakkının sonlandırılmasına rağmen şahsi münasebetin devamına karar verilebildiği ya da ziyaret hakkının üçüncü kişilerin nezaretinde yapılabildiği örnek uygulamalar bulunmaktadır (Erlüle, 2018).

Ebeveynlerin ağır ruhsal bozukluğu, alkol ya da uyuşturucu madde bağımlılığı gibi durumları söz konusu olduğunda; çocukla kurulacak olan kişisel ilişkinin çocuğun yüksek yararına pek uygun olmayacağı, bu nedenle çocuğun hem ahlaki yararı hem de üstün yararı gözetilerek kişisel ilişki kurulmasının sınırlandırılması, ortadan kaldırılması ya da üçüncü bir kişi gözetiminde bu ilişkinin kurulmasının sağlanmasının daha faydalı olacağı belirtilmektedir (Şimşek, 2012).

d. Okul ve eğitim durumu

Çocuk ile velayeti elinde bulundurmayan ebeveyni arasında kişisel ilişki tesis edilirken dikkat edilmesi gereken en önemli unsurlardan biri de okul çağında olan çocuğun okul

dönemi, tatilleri, gitmekte olduğu kurs ya da almakta olduğu özel derslerdir. Kurulacak olan şahsi münasebet, çocuğun eğitimini aksatmayacak şekilde düzenlenmelidir (Arabacı Pişken, 2008). TMK 186. madde uyarınca şahsi münasebete ilişkin düzenlemeler yapılırken çocuğun eğitim durumunun dikkate alınması gerektiği belirtilmiş, buna göre çocuk ile yanında yaşamadığı ebeveyni arasında kişisel ilişki düzenlenirken çocuğun okul ve tatil günlerinin, kurs zamanlarının dikkate alınması gerektiği vurgulanmıştır (Üner Altuntaş, 2017).

Yargıtay kararlarına bakıldığında genellikle iki haftada bir hafta sonları olacak şekilde ve çocuğun yaşına bağlı olarak da yatılı ya da süreli şekilde şahsi münasebet kurulmaktadır. Okul çağındaki çocuklar için her hafta sonu olacak şekilde kurulacak olan şahsi ilişkinin çocuğun eğitim ve öğretim hayatını olumsuz etkileyebileceği, ayda iki hafta şekilde olacak şekilde düzenlenen şahsi ilişkinin de iki haftalık uzun sürelerde çocuğun diğer ebeveyni ile ilişkinin tümünden kesilebileceği gibi görüşler de bulunmaktadır (Erlüle, 2018).

Kişisel ilişki günleri belirlenirken genelde on beş günde bir hafta sonları, tatiller ve dini bayramlarda bazı günler seçilmektedir. Ancak; çocuğun bütün hafta sonlarını ya da tatil günlerini velayeti elinde bulundurmayan ebeveyni ile geçirmesi de olumsuz durumlara yol açabilmektedir. Çocuğun bu günlerde kendisini psikolojik anlamda rahat hissetmesi, serbest olduğu bu anlarını hep aynı ebeveyni ile paylaşırken, okul günlerini diğer ebeveyninin yanında geçirmesi, ödev ve görev dağılımlarının olması, planlı yaşamak zorunda kalması gibi nedenlerden dolayı velayeti elinde bulunduran ebeveyninden soğumaya ve yanlış değerlendirmeler yapmasına yol açabilecektir. Bu durumda çocuğun çoğunlukla bakımını ve eğitimini üzerine almış olan ebeveynin görevlerini yerine getirmesini güçleştirebilmektedir. Bu nedenle çocuğun hem eğitim hayatını hem de hafta sonu olan serbest zamanını

engellemeyen yeni ve her duruma özgü olabilecek güncel düzenlemeler yapılmalıdır (Serdar, 2007).

e. Kardeşlerin görüşmesi

Müşterek çocukların velayetlerinin aynı ebeveynde kalmaması ve çocukların anne ve baba arasında paylaştırılması durumunda kişisel ilişki düzenlenirken kardeşlerin birbirlerini görebilmesi ve iletişim kurabilmelerine olanak sağlanmalıdır (Çelikel 2006). Çocuk için travmatik bir süreç olan boşanmaya bir de kardeşlerin ayrılması eklendiğinde müşterek çocuklarda farklı tepki ve davranışlar oluşabilir. Bu nedenle boşanma davalarında her olay kendine özgü olmakla birlikte, mümkün olduğunca kardeşlerin ayrılmaması amaçlanır. Ancak; kardeşlerin velayetlerinin farklı ebeveynlere bırakılması gibi durumlarda kişisel ilişki düzenlenirken kardeşlik bağının kopmadan devam edebilmesi şeklinde düzenlemeler sağlanmalıdır (Karaca, 2014). Velayet düzenlenmesi sırasında prensip olarak kardeşlerin ayrılmaması gözetilse de çocukların yüksek yararları doğrultusunda velayetleri farklı ebeveynlere verilebilir. Bu durumlarda şahsi münasebetin kardeşlerin birbirlerini görebilmesine olanak sağlayacak şekilde kurulmasına özen gösterilmelidir (Yücel, 2018). Müşterek çocukların birden fazla olduğu durumlarda kişisel ilişki kurulurken kardeşlerin birbirleri ile olan ilişkileri dikkate alınarak düzenlemeler oluşturmak gerekmektedir. Bunun esas nedeni ise kardeşler arası sosyal statü, okul, yaşam standartları, sahip oldukları imkânlar ve oyuncakları gibi standart farklılıklarının çocukların bedensel ve ruhsal gelişimini olumsuz yönde etkilememesi için pek çok etken, her açıdan düşünülmelidir. Ayrıca; çocukların kardeş olarak kardeş sevgisi ve paylaşımlarından mahrum kalmadan gelişimlerini tamamlamaları sağlanmalıdır. Hâkimlerin de kişisel ilişki kararı verirken tüm bu faktörleri göz önünde bulundurarak bir düzenleme yapması gerekmektedir (Koçoğlu, 2018).

f. Anne ve babanın ikamet ettikleri yer

Yargıtay kararları doğrultusunda; kişisel ilişki düzenlenirken tarafların ikamet yerlerinin birbirlerine olan uzaklığı da dikkate alınarak ayarlamalar yapılmaktadır. Tarafların aynı şehirde oldukları durumlarda genellikle ayın belirlenen haftalarında, on beş günde bir ve çocuğun yaşça çok küçük olmadığı durumlarda yatılı olacak şekilde kişisel ilişki düzenlenmektedir. Anne ve babanın farklı şehirlerde ikamet ettiği durumlarda ise; okul tatillerinde, senede bir kez uzun süreli ve amacına uygun olarak kişisel ilişki kurulması gerekmektedir. Ebeveynlerin farklı ülkelerde yaşanmaları durumunda ise; şahsi münasebeti sağlayacak olan ebeveyn ile müşterek çocuğun yılda en az bir kez ve bunun da bir aydan az olmayacak şekilde bir ilişki kurulmaları gerektiği belirtilmektedir (Erlüle, 2018).

Kişisel ilişkinin kurulmasındaki amaçlardan biri de anne, baba ve çocuklar arasındaki sevgi, saygı ve bağın sağlam temellerde oluşmasıdır. Bu nedenle boşanma sonrasında ebeveynlerin aynı şehirde olması durumunda on beş günde bir belli saatler arasında ya da yatılı olacak şekilde şahsi ilişki sağlanmalıdır. Her hafta sonu kurulacak olan kişisel ilişkinin anne ya da babanın çocukları ile ilgilenmesi ve tatil günlerinde eşit şekilde çocuklarına vakit ayırmaları gibi hususlarda engel olabileceği, aynı zamanda velayeti elinde bulundurmeyen ebeveynin sık sık gidip gelmesi durumunda da hem psikolojik hem de ekonomik zorluklara yol açabileceği belirtilmektedir. Tüm bunların dışında; ebeveynlerin boşanırken mahkemeye ve birbirlerine ikamet yerlerini bildirmeleri kişisel ilişkinin ebeveynlerin annelik ve babalık duygularının tatminini sağlayacak şekilde düzenlenmesinde önemli rol oynamaktadır. Velayeti elinde bulundurmeyen ebeveynin yurt dışında oturması durumunda ise; şahsi münasebetin yılın belli dönemlerinde yılda en az bir kez ve bir aydan az olmayacak şekilde düzenlenmesi gerekmektedir. Ancak; burada yapılacak olan kişisel ilişki düzenlemesi yurt dışını kapsayacak şekilde olmamalı ve çocuğun kaçırılması ya da geriye dönmemesi gibi

kişisel ilişkinin istismar edilebileceği durumlar da göz önünde bulundurulmalıdır (Arabacı Pişken, 2008).

Şahsi münasebet sağlanırken anne ve babanın ikametleri arasındaki mesafe de göz önünde bulundurulmalıdır. Eğer anne ve baba uzak mesafelerde yaşıyorlarsa, bu tip durumlarda kişisel ilişkinin çok sık düzenlenmesi yerine daha seyrek; ancak, daha uzun süreli bir düzenleme yapılması kurulan ilişkinin amacına uyması bakımından da daha faydalı olacaktır. Yargıtay önceki kararlarında ebeveynlerin aynı şehirde yaşayıp yaşamamasını bir ölçüt olarak kabul etmekteyken, günümüzde tarafların bir talebi olmadıkça yerleşim yeri ayrımını gereksiz bulduğunu, buna neden olarak da güncel teknolojik imkânların iletişimi kolaylaştırdığını belirtmektedir (Yücel, 2018).

g. Ebeveynlerin çalışma ve izin koşulları

Müşterek çocuk ile şahsi ilişki kuracak olan ebeveynin çalışma koşulları, yıllık izinlerini geçireceği ay ya da örneğin; adli tatil gibi belirli bir süreç göz önünde bulundurularak kişisel ilişki kurulmalı, bu ilişkinin de çok sık ya da kısa süreli olmamasına özen gösterilmesi gerektiği belirtilmektedir (Erlüle, 2008). Kişisel ilişkinin belirlenmesinde kararın açıkça belirtilmesi çocuk üzerinden halen çekişmeye devam eden anne ve babalar için önem arz etmektedir. Bu nedenle kişisel ilişki belirlenirken; anne ve babanın çalışma şartları ve izin zamanları dikkate alınmalıdır. Velayeti elinde bulundurmayan tarafın örneğin; sadece Ağustos ayında yıllık izin kullandığı bir durumda mahkemece şahsi ilişkinin Temmuz ayında belirlenmesi, çocuğun ve yanında yaşamadığı ebeveyninin birlikte vakit geçirebilmelerine, paylaşımında bulunabilmelerine ya da duygusal anlamda oluşan boşluğun kapatılmasına olanak tanımayacaktır (Serdar, 2007). Kişisel ilişkinin belirlenmesinde sadece yaz tatilleri ya da bayram tatilleri, özel günler gibi günler değil, ebeveynlerin çalışmakta olduğu sektör ve

koşulları da göz önünde bulundurulmalıdır. Hafta sonları tam gün ya da yarım gün çalışan bir ebeveyn ile çocuk arasında kişisel ilişki kurulurken çalışma günleri dikkate alınarak velayeti elinde bulundurmayan ebeveyn ile çocuğun beraber daha çok vakit geçirmesi ya da tatil yapması sağlanmalıdır (Çelikel, 2006). Şahsi münasebetin oluşturulmasında anne ve babanın çalışma saatleri dikkate alınmalı, çalışma günlerine rastlayan zamanlarda kişisel ilişki kurulmamalıdır. Aynı şekilde; anne ve babanın yıllık izinleri de dikkate alınarak müşterek çocuğun her iki ebeveyni ile vakit geçirmesi, paylaşımlarda bulunması ve duygusal bakımdan da yakınlık kurması sağlanmalıdır (Arabacı Pişken, 2008).

h. Kişisel ilişkinin süresi ve sıklığı

Kurulacak olan şahsi ilişkinin türü ne olursa olsun önemli olan şey; çocuğun üstün yararı ve sürekliliği olan objektif bir sürecin sağlanmasıdır. Bu nedenle Yargıtay kararlarında kişisel ilişkinin hangi gün başlayıp, hangi gün ve saatte biteceğinin gösterilmesi gerektiğini belirtmiştir. Yargıtay’a göre; kişisel ilişki kurulurken çocuğun okula gidip gitmemesi, ulusal ve dini bayramlar dikkate alınmalı ve dini bayramların ikinci gününün uygun olduğu belirtilmektedir (Erlüle, 2008).

Uygulamada sıklıkla karşımıza ayın belli haftalarında çoğu zaman hafta sonlarını kapsayan bazen de saatlik olacak şekilde kişisel ilişki kurulduğu görülmektedir. Her ne kadar çocuk ile şahsi münasebet için en uygun zamanın hafta sonu olduğu sanılsa da bu durumda neden olabileceği olumsuzluklar bulunmaktadır. Özellikle çocuğun velayetini elinde bulunduran ve hafta içi yanında olduğu ebeveynin çocuğun ödev ve terbiyesini sağlamakta zorlanması olasıdır. Çünkü çocuğun psikolojik olarak kendisini rahat ve keyifli hissettiği günlerde velayeti elinde bulundurmayan ebeveyni ile olması çocuğun ebeveynleri arasında yanlış ve yönlendirici düşüncelere sevk edebilir. Bu nedenle her iki ebeveynin de hafta

sonlarında çocukları ile eşit zaman geçirmesi ve ziyaretlerin on beş günde bir olmasının daha yararlı olacağı belirtilmektedir (Karaca, 2014).

Kişisel ilişkiyi sadece Türk örf ve adetlerine göre düşünerek düzenlemek de yabancı uyruklu ebeveynlerin müşterek çocukla kendi inançlarına göre özel zamanları geçirememesine yol açabilir. Bu nedenle düzenleme yapılırken; anne ve babanın milliyetleri, ulusal ve dini bayramları gözetmelidir (Arabacı Pişken, 2008). Aynı zamanda; belirlenecek olan sürenin makul olması da önemlidir. Özellikle de ayrı şehirlerde oturan ebeveyn ve çocuğun birlikte özlem giderebilmeleri, gezebilmeleri, dinlenebilmeleri ve velayeti elinde bulundurmayan ebeveynin çocuğu tekrar yanında kaldığı ebeveynine bırakabilmesine yetecek kadar bir süre verilmelidir. Ancak; bu sürenin kullanımı velayeti elinde bulunduran ebeveynin haklarını suistimal edecek kadar da uzun olmamalıdır (Solak, 2014).

Üner Altuntaş da yapmış olduğu çalışmada; kişisel ilişki günlerinin başlangıç ve bitiş saatlerinin açıkça belirtilmesini ve çocuğun birlikte yaşadığı ebeveyni ile arasındaki ilişkisinin zarar görmeyecek şekilde her iki ebeveyni ile paylaşımında bulunmasına olanak tanıyan düzenlemelerin yapılması gerektiğini belirtmiştir (Üner Altuntaş, 2017).

Kişisel ilişki günleri genelde hafta sonları ve tatiller olarak seçildiğinde ya bu sürenin iki hafta gibi bir uzun süre olması ya da her hafta olaksa da bütün hafta sonunu kapsamaması, hem çocuk hem de ebeveynler bakımından daha olumlu sonuçlara yol açabilir. Özellikle de okul çağında ve akran grubunun etkili olduğu bir dönemde olan çocuğun, her hafta bir görevmiş gibi kişisel ilişki kurması; çocuğun hafta sonlarını istediği gibi geçirebileceği, okulun yarattığı psikolojik gerginlikten uzaklaşacağı bir gün gibi değil de sıkıcı ya da ödev gibi yapmak zorunda olduğu bir eylem olarak algılamasına neden olabilir.

Bu durum bayram ve yaz tatilleri için de geçerli olabileceğinden, çocuğun tüm bayram ya da yaz tatili boyunca bir ebeveyni yanında olacak şekilde yapılan düzenlemeler çocuğun menfaati bakımından uygun olmayacaktır (Şimşek, 2012).

Kişisel ilişkiyi belirleyen kararı verecek olan hâkimlerin, velayeti elinde bulundurmayan ebeveyn ile çocuğun nerede, ne zaman ve ne sıklıkla görüşeceğine her iki ebeveynin şartlarını da göz önünde bulundurarak kararlarını vermeleri gerekmektedir. Şahsi münasebet süresi belirlenirken, sürenin yeterli olması, şahsi ilişkiyi kuracak olan ebeveynin yurt dışında yaşayıp yaşamadığının dikkate alınması, sık sık çevre değişikliğinin çocukta neden olabileceği olumsuz durumlar gibi pek çok süreç göz önünde bulundurulmalıdır. Yargıtay her hafta kurulacak olan kişisel ilişkide velayeti elinde bulunduran ebeveyni sürekli eve mahkum bırakmaya yol açması nedeni ile uygun bulmamıştır. Aynı şekilde bir ay annede bir ay babada kalacak şekilde yapılan düzenlemenin de çocuğun değişik ortam ve yaşam biçimlerine karşı karşıya kalabileceği olasılığı nedeni ile uygun görmemektedir. Bu nedenle de çocuğun yüksek yararı bakımından çocuğun görüş günleri belirlenirken, belirli bir yer ile sınırlandırılmamalıdır. Ayrıca; kişisel ilişki denince akla sadece yüz yüze bir görüşme değil, çocuk ile telefon, e-posta, internet üzerinden yüz yüze görüşme gibi iletişim yöntemleri de artık kişisel ilişki alanına dahil edilmelidir (Koçoğlu, 2018).

i. Çevre değişikliği

Çocuğun gelişiminde alışkın olduğu çevresel şartlar da önemli bir rol oynamaktadır. Eğer çocuk yaşça küçükse ve çok fazla değişkenin olmadığı bir düzeni varsa, bunun ani olarak değişmesinin ya da değiştirilmesinin çocuğun kişilik özelliklerinde ve yeteneklerinde bazı gerilemelere yol açabileceği belirtilmektedir. Çocuğun konuşma becerisi gibi yeteneklerinin, yer ve zaman kavramındaki belirsizlikten etkilenebileceği, ileride de

yalancılık, evden kaçma gibi kişilik problemleri gibi büyük sorunlara temel oluşturabileceği belirtilmiştir. Bu nedenle; olası çevre değişikliğinin çocuktaki olumsuz etkileri de göz önünde bulundurularak hem velayet hem de kişisel ilişki düzenlemelerinde kapsamlı kararlar verilmelidir (Güneşlioğlu, 2009).

Hâkimlikçe belirlenen kişisel ilişkinin çocuğun yerleşim yerinde ve birinin gözetiminde ya da başka bir yerde, birebir mi olacağına karar verilmektedir. Her olay kendine özgü sorunlar barındırması nedeni ile çocuk ile şahsi münasebet kuracak olan ebeveynin çocuğun yüksek yararı doğrultusunda mümkün olduğunca doğal ortamda ve üçüncü kişilerin olmadığı şekilde çocuğu ile görüşebilmesi ideal olanıdır. Ancak; özellikle de çatışmalı ebeveynler arasında velayeti elinde bulundurmayan ebeveynin diğer ebeveynin konutunda ya da gözetiminde şahsi ilişkili kurması pek mümkün gözükmemektedir. Çocuk için önemli bir tehlike yaratmayan durumlarda çocuk ile ebeveyninin birebir ilişki kurması ve bunun için de bir yer sınırlandırmasının olmaması çocuğun fiziksel ve psikolojik gelişimi bakımından daha uygun olacaktır (Şimşek, 2012).

Çocuğun alışkın olduğu bir çevrede büyümesinin, çocuğun duygusal anlamda gelişimini desteklediği, sürekliliği olan bağlar kurmasında etkili olduğu belirtilmektedir. Ancak; küçük yaşlardaki çocuğun alışık olduğu çevrenin ve çevresel faktörlerin çocuğun istemi dışında değiştirilmesi, çocuğun duygusal ve zihinsel yaşantısında bazı olumsuz gelişmelere neden olabilir. Okul dönemi çocuklarında ise; okul dışında kendisine yol gösterici ve öğretici olan ebeveynlerinin kurallarını, yasaklarını ve davranış biçimlerini onları rol model olarak öğrenmeye çalışmaktadır. Bu nedenle çocuğun ebeveynleri ile bir arada olduğu çevrenin değişmesi, çocuğun rol model aldığı ebeveyni ile özdeşleşmesine engel olarak çocuğun toplumsallaşmasında, ileride de toplumsal rol modeli bakımından uyum sağlamasında

olumsuz sonuçlara yol açabilecektir. Aynı şekilde, boşanma sonrasında çocuğun okulunun da bir anda değiştirip başka bir okula uyum sağlamaya zorlanması da çocuğun güvenli olduğu sosyal ve arkadaş ortamından ayrılarak alışık olmadığı bir ortamda uyum problemi yaşanmasına neden olabilir. Çocuğun eğitimi ve duygusal gelişimi gibi hususlarda çocuğun alışık olduğu ortamında bir düzen oluşturulmasının çocuğun mutlu bir yaşantı kurmasında etkisi olacaktır (Çelikel, 2006).

j. *Kişisel ilişkinin kurulma şekli*

Günümüzde halen geçerli olan kişisel ilişki türü genellikle ayın belirlenen haftalarında hafta sonları bazen yatılı bazen de saatlik olarak oluşturulan görüşme ya da ziyaret etme biçimindedir. Genellikle şahsi münasebet çocuğun anne ve babasından biri ile görüşmesi ya da yanında kalması şeklinde gerçekleşse de kişisel ilişki sadece; ziyaretten ya da mecburi bir görev gibi belirlenen gün ve saati bir ebeveynin yanında geçirmekten ibaret değildir. Kişisel ilişki; ziyaret haricinde, yazışma, e-posta ya da mektuplaşma, görüntülü konuşma gibi ebeveyn ve çocuğun birbirlerinden haber alma haklarını da içermektedir. Söz konusu olaya ve ebeveynlerin yaşam koşulları, yaşadığı yer ya da çocuğun sağlık durumu gibi olası farklı süreçler göz önünde bulundurularak ziyaret etme dışında da kişisel ilişki düzenlenmesi olasıdır. Ayrıca; çocuğun yaş ve gelişim sürecine göre çocuğun kimi zaman arkadaş ve akran grubuna daha çok bağlandığı, bu nedenle de hafta sonu gibi serbest olduğu zamanları arkadaşları ile geçirmek istediği durumlar da olasıdır. Bu tip durumlarda da ebeveynlerin şahsi ilişki günlerinde birbirlerine ve çocuğun isteklerine anlayış göstererek yeni bir düzen sağlamaları çocuğun üstün yararı bakımından daha etkili olacaktır (Serdar, 2007).

Yılmaz da çalışmasında; kişisel ilişki kurulmasının genelde çocuk ile buluşup görüşme, çocuk ile belirlenen sürede birlikte kalma gibi olduğunu belirtmiştir. Ancak; günümüz değişen

şartları ve teknolojik gelişmeler ile artık şahsi münasebetin sadece; fiziki anlamda görüşme ile sınırlı kalmadığını, telefon, kısa mesaj ve görüntülü iletişim yöntemleri ile sağlanabileceğine de dikkat çekmiştir (Yılmaz, 2015).

Hem doktrinde hem de uygulamalarda görüldüğü üzere kişisel ilişki hakkını bir kurala tabi tutmak yukarıda da belirtilen pek çok faktör bakımından zor olmakta, bu nedenle çocuğun ruh sağlığı ve dengesini, eğitim hayatının ve üstün yararının etkilenmemesi için değişen koşullarda yeni düzenlemeler de yapılabilmelidir. Her ne kadar kişisel ilişki hakkına en iyi hizmet eden aracın ziyaret hakkı olduğu düşünülse de çocuğun yüksek yararı ve somut olayın özelliğine göre ziyaret hakkı dışında günümüz teknolojileri ve dijital iletişim yöntemlerinden faydalanarak da şahsi münasebet kurulabilir. Çocuğun çok küçük olması durumunda iletişim yöntemlerinin kullanılması zor olabilirken, daha büyük yaştaki çocuklar ile velayeti elinde bulundurmayan ebeveynin çocuğun durumu hakkında bilgi edilebilmesine olanak sağlayacak iletişim yöntemleri de düzenlenebilir (Şimşek, 2012).

Her ne kadar çocuğun görüşü ve yüksek yararına vurgu yapılsa da uygulamada genellikle tek düze şahsi münasebet kararları verildiği görülmektedir. Ancak; çocuğun yaş grubu ve cinsiyetine göre verdikleri tepkilerin farklı olduğu, bunlara bir de çocuğun karakterinden kaynaklanan özelliklerinin ekleneceği de düşünülerek her çocuğa özgü karar oluşturmak gerekmektedir. Ayrıca, verilecek olan kararda görüş günlerinin ve iletişim biçimlerinin tarafların tartışmalarına yer vermeyecek şekilde ayrıntılı ve açık bir şekilde belirtmek gerekmektedir. Ebeveynlerin boşanma esnasındaki gerginliklerini şahsi ilişki üzerinden de sürdürmeye çalışabilecekleri olası durumlarda kişisel ilişkinin açık bir biçimde, hangi tarihlerde, ne kadar süre ile kurulacağı belirtilmelidir. Çocuğun da şahsi münasebet

kuracağı ebeveyni ile hangi şartlar ve tarihler içerisinde görüşebileceğini, iletişim kurabileceğini bilmesi, çocuk için de belirsizliği ortadan kaldıracaktır (Karaca, 2014).

TMK #323, 326/III ve 182. madde hükümleri uyarınca şahsi münasebetin oluşturulması ile birlikte kurulacak olan şahsi münasebetin nasıl olacağının hâkimlikçe belirleneceği sonucu da ortaya çıkmaktadır. Burada yine çocuğun yüksek yararı göz önünde bulundurularak hâkimin geniş takdir yetkisini kullanması gerekmektedir. Bu nedenle hâkimlerin de değişken koşullara ve kişilerin yaşam şartlarına göre kapsamlı bir araştırma yaparak, hatta gerek duyduğunda aile mahkemesi uzmanlarından görüş de alarak farklı düzenlemeler oluşturabilmelidir (Serdar, 2007).

Belirlenen gün ve saatlerde çocuk ile kişisel ilişki kuracak olan ebeveynin hakkını kullanırken diğer ebeveynin zorluk çıkarmaması gerektiği İcra İflas Kanunu'nun ilgili maddelerinde belirtilmiştir (Üner Altuntaş, 2017). İcra İflas Kanunu 25. madde uyarınca; şahsi münasebette bulunmaya engel olunması halinde; başvuran ebeveynin talebi üzerine icra müdürü hâkimlikçe verilen kişisel ilişki kararına karşı çıkılmamasını, aksi halde hükmün zorla yerine getirileceğini velayeti elinde bulunduran ebeveyne yazılı olarak bildirir. Borçlu olan ve velayeti elinde bulunduran ebeveynin bu emri yerine getirmemesi durumunda ilam hükmü zorla yerine getirilir. Borçlu, alacaklı olan ebeveynin şikayeti üzerine İcra İflas Kanunu 341. maddeye göre cezalandırılır. Ayrıca; çocuğun psikolojik bakımdan etkilenmesinin engellenmesi için psikoloji ya da eğitim alanından bir uzmanın da icra sırasında hazır olması gerekmektedir (İcra İflas Kanunu, Madde 25).

2.2.3.Şahsi Münasebetin Belirlenmesinde Mahkeme Uzmanlarının Görüşü

Boşanma sürecinde ve sonrasında velayetin kime bırakılacağı, velayeti elinde bulundurmayan taraf ile de müşterek çocuk arasında nasıl bir şahsi münasebet kurulacağı kararı hâkim tarafından verilmektedir. Hâkim bu kararı verirken çocuğun yüksek yararı ilkesini gözetir ve bu yüzden 4787 sayılı Aile Mahkemelerinin Kuruluş, Görev ve Yargılama Usullerine Dair Kanunu madde 5 doğrultusunda; mahkeme bünyesinde bulunan uzmanlardan görüş alabilir. Aynı şekilde taraflar da Hukuk Muhakemeleri Kanunu madde 293 kapsamında; mahkemeye uzman görüşü sunabilir. Dosyanın içeriğine ve dava konusuna göre psikiyatrist, psikolog, pedagog, sosyal çalışmacı ve adli tıp uzmanı gibi farklı disiplinlerden görüş ve öneri alabilir (Polat ve Göldoğan, 2015).

Mahkemenin başvurduğu ilgili alandaki uzmanların koruyucu ya da tedavi edici görevlerinin yanında adli rapor hazırlama, bilirkişilik yapma gibi hukuki sorumlulukları da bulunmaktadır. Adli raporlar; ilgili kişi ya da çocuk ile görüşülmesi ya da muayene edilmesi sonucunda kanaat bildirmektedir (Güler ve ark., 2016). Adli makamda aile mahkemeleri içerisinde çocuk ile velayetin belirlenmesi, velayetin değiştirilmesi, şahsi münasebetin düzenlenmesi ya da kaldırılması, evlat edinme ve evlat edinme gibi kendisini doğrudan ilgilendiren konularda mahkeme uzmanlarınca görüşme, gözlem ve test uygulamaları yapılabilmektedir. Çocuğu ilgilendiren konuda çocuğun üstün yararı bakımından doğru karar verebilmek adına rapor hazırlayacak olan uzmanın geniş kapsamlı düşünmesi ve her olasılığı değerlendirerek mahkemeye durumu sunması çocuğun sağlıklı gelişimi bakımından da önemli bir rol oynamaktadır.

Greenberg, Martindale, Gould ve Gould Saltman'ın yapmış oldukları çalışmada; çocuğun velayeti ve kişisel ilişki davalarında geliştirilmekte olan pek çok modelin; çocuğun

ihtiyaçlarını desteklemek ve ebeveynler arasındaki çekişmeyi en aza indirmek üzere olduğunu belirtmişlerdir. Bu gibi konularda çalışan adli psikolog ve uzmanların diğer sağlık ve zihinsel alanlarda çalışan uzmanlarla koordineli çalışarak, verileri hâkimin, avukatların ve jüri üyelerinin anlayabilecekleri bir dilde sunmalarının önemini altını çizerek belirtmektedirler. Annesi ve babası boşanmak üzere olan ya da ayrı yaşayan çocukların bu ayrılık sürecini daha iyi anlatabilmeleri için; her iki ebeveyni ile de kaliteli zaman geçirebilmesi ve sürekli bir iletişim halinde olması, bir ya da her iki ebeveyni tarafından olumsuz söylemlere ve psikolojik bir baskıya maruz kalmaması, ebeveynlerinin çekişmelerinin arasında kalmaması ve son olarak da ilişkilerindeki sorunları direkt, aktif baş etme becerileri ile çözmesine imkân tanınması gerekmektedir (Greenberg ve ark., 2004).

Adli görüşmelerin klinik görüşmeler gibi pek çok kez tekrarlanma olasılığı yoktur. Çoğu zaman bir kez, kimi zaman ise ev incelemesi, çocuğun okulunda bilgi amaçlı yapılan ziyaretler gibi durumlarda en fazla iki ya da üç kez gerçekleştirilmektedir. Bu nedenle değerlendirmeyi yapacak olan uzman; bir önceki bölümde ele alınan hususları göz önünde bulundurmalıdır. Her iki ebeveyne de eşit ve aynı mesafeden yaklaşarak, dava konusuna göre çocuğa ve ebeveynlere gerekli gördüğü testleri uygulayarak, ev incelemesi gibi yerinde incelemeler de yaparak, değerlendirmelerini bilimsel bir temele dayalı olarak sunması gerekmektedir (ner Altuntaş, 2010). Uzman şahsi münasebet ve bu münasebetin nasıl olacağı, sıklığı gibi hususlarda da değerlendirmesini yaparken ebeveynlerin güçlü ve zayıf yönlerini, ebeveyn ve ocuk ilişkilerini, çocuğun geleişim düzeyini göz önüne bulundurmalı ve tüm bunları her iki ebeveynin kıyaslamasını yaparak hâkimin değerlendirmesine sunmalıdır (Gould & Martindale, 2009).

Öngören de yapmış olmadığı çalışmasında; boşanmanın erken çocukluk dönemindeki çocuklar üzerinde psikolojik travmalara yol açtığını, bu dönemdeki çocukların ebeveynlerinin boşanmasına yalnızlık, becerilerinde gerileme, uyku problemi, okul başarısızlığı, toplumsal uyumsuzluklar, kaygı ve saldırganlık gibi tepkiler gösterdiklerini belirtmiştir (Öngören, 2017). Hem erken çocukluk dönemindeki hem de ergenliğe kadar olan süreçteki tüm çocukların ebeveynlerinin boşanmasına belirtilen tepkiler gibi kişilik yapısına bağlı olarak farklı tepkiler verdiği durumlar bulunmaktadır. Bu nedenle mahkeme uzmanlarının velayet ve kişisel ilişki düzenlemelerinde çocuğun bulunduğu gelişim dönemine göre gerekli teknik ve uygulamalardan yararlanarak kapsamlı bir görüş sunması, hem çocuğun sağlıklı gelişimi hem de toplumun geleceği için etkili bir rol oynamaktadır.

Gould ve Stahl, çocuğun velayetinin belirlenmesi ya da münasebetin oluşturulması gibi süreçlerin bilim ve sanatın verilerinden yararlanmayı içerdiğini belirtmiştir. Velayet ve kişisel ilişki düzenlenirken, bağlı bulunulan ülkenin kuralları, yerel kurallar, örf ve adetler gibi süreçlerin de etkili olacağından psikologların ya da mahkemece atanmış uzmanların bu kurallar ve kanunlar arasındaki uyumu sağlayarak, süreci anlayıp değerlendirmesinin önemini vurgulamışlardır (Gould ve Stahl, 2000). Kültürel farklılıklar ve adaptasyon sorunları göz önünde bulundurularak mahkeme uzmanlarınca standardizasyonu sağlanan, çocuğun içinde bulunduğu adli sürece uygun test ya da resim uygulamalarının kullanılması, uzmanlarca doğru bir şekilde yorumlanması, çocuğun kültürel alt yapısını göz önünde bulundurarak bu değerlendirmelerin yapılması hâkimin de çocuğun geleceği üzerinde etkili kararlar verebilmesini sağlayacaktır.

Çocuğun velayeti ya da şahsi münasebet kurulması hususunda görev alacak olan psikologların en azından bir kez çocuk velayeti ya da kişisel ilişki davalarında bulunmaları,

gözlem yapmaları, bağlı bulunduğu ülkenin yasaları ve kendi mesleki yasasının kurallarını bilmesi, son olarak da adli psikolojideki etik kuralları ve profesyonel standartları bilmesi önemlidir. Mahkemece görevlendirilen psikoloğun örneğin; klinik psikolog ya da zihinsel sağlık uzmanları gibi ele alınan dosyadaki aile üyelerinin geçmişindeki fikir sahibi olan uzmanlarla, çocukların öğretmenleri ile görüşmesi, yerel ve ulusal kanunlar bakımından avukatlar gibi farklı disiplinlerden meslek sahipleri ile görüşmesi ve koordineli çalışması uzmanın düzgün bir değerlendirme yapması ve karar verecek olan hâkimin de sağlıklı kararlar vermesi bakımından önemli olacaktır (Greenberg ve ark., 2004).

Quinnell ve Bow da yapmış oldukları çalışmalarında psikolojik test kullanımının çocukların velayeti ve şahsi ilişkinin belirlenmesi gibi konularda kullanımının önemi ve tartışılan yönlerine dikkat çekmiştir. 1993-1997 yılları arasında daha çok zeka testlerinin çocukların velayeti konusunda bir rutin gibi kullanılarak buradan alınan verilerden karakter analizi, çocuk-ebeveyn ilişkisi, ebeveynlerin depresyon düzeyleri gibi çıkarımlarda kullanıldığı belirtilmiştir. Ancak, aynı yıllarda Ackerman & Ackerman (1996-1997), Keilin & Bloom'un (1986) ve La Fortune & Carpenter (1998)'ın yaptıkları çalışmalarda; çocuğun velayeti ve şahsi münasebet davalarında yetişkinler için en çok Minnesota Multiphasic Personality Inventory (MMPI), Rorschach ve Thematic Apperception Test (TAT) testlerinin kullanıldığını, çocuklar için de; Wechsler Intelligence Scale for Children ve Revised or Third Edition (WISC-R or WISC-III), Stanford Binet Intelligence Scale (SB), TAT or Children's Apperception Test (CAT) ve Miscellaneous Projective Drawing gibi projektif testlerden de yararlanılarak değerlendirmeler yapıldığını aktarmıştır. Psikologların çocukla yaptıkları görüşmede belirtilen testlerden ve resim uygulamalarından yararlanması, çocuk ile ilişkili olan okul öğretmenleri ve doktorlarla görüşmesi, aile dinamikleri ve ilişkilerini

gözlemleyebilmesi bakımından yaptığı ev incelemelerinin yapılacak olan velayet ve şahsi münasebet değerlendirmelerinde etkili olduğunu belirtmiştir (Quinnell & Bow, 2001).

Adli alanda çalışan değerlendiriciler; kararlarını açıklarken konu ile alakalı konsültasyon aldıkları diğer uzmanların görüşlerini de göz önünde bulundurarak adli yargılamaya etki edecek bir görüş sunmak zorundadır. Ancak; burada izlenmesi gereken zorunlu bir uygulama bulunmamakla birlikte; bildirilen görüşün daha çok etkili ve kullanışlı bir bilgi olması, objektifliğini yitirmemesi en önemli unsurdur. Uzmanlarca bildirilen görüşün etik kural ve standartlara bağlı kalması ve adli konu ile alakalı objektif bir yönlendirme yapabilmelidir. Ayrıca; sadece velayet ya da kişisel ilişki konuları değil, çocuğun ifadesine başvurulmuş kimi adli durumlarda da psikologların sağduyulu bir tavır sergileyerek, çocuğun üstü kapalı söylemlerini ve tavırlarını anlayarak çocuğun güvenini kazanıp zorunlu gibi hissettirmeden istediği gibi kendisini ifade edebilmesine olanak sağlamalıdır (Martindale, 2007).

Çocuğun kendisini ilgilendiren velayet ya da şahsi münasebet kurulması gibi durumlarda görüşüne başvurulduğu durumlarda yine sıkça rastlanılan durumlardan biri de çocuğun beyanlarının yanlış olduğu ve velayeti elinde bulunduran ebeveynin etkisi altında kaldığıdır. Bu gibi durumlarda uzmanın etkisi ve önemi daha çok anlaşılmakta ve hâkimlikçe mahkeme uzmanlarının görüş ve değerlendirilmelerine başvurulmaktadır. Alanında uzman psikolog, psikiyatrist, sosyal hizmet uzmanı ve pedagogların çocuk ile yapacakları değerlendirmelerde kullanacakları özel görüşme teknikleri ve gerekli olduğu durumlarda da oyun tekniğinden yararlanarak çocuğun gerçek iradesini ortaya çıkarabilmeleri mümkündür. Böylece; çocuğun zarar görmeden gerçek iradesini ortaya koymak da mümkün olacaktır (Polat ve GÜldoğan, 2015).

Çocuğun boşanma gibi travmatik bir süreç sırasında ya da sonrasında velayeti ya da diğer ebeveyni ile kuracağı kişisel ilişki hususunda bilgisine başvurulduğunda genellikle çocuğun stres altında doğru değerlendirmeler yapamadığı, bazı adli ve psikolojik kavramları tam anlamı ile anlayamadığı ve kimi zamanda ebeveynlerinin baskısı ve etkisi altında kalabildiği durumlarla karşılaşmaktadır. Bu gibi durumlarda yetkinliğini kazanmış uzmanca çocuğun yaş ve gelişim dönemine uygun şekilde projektif testler, resim uygulaması ya da oyun terapisinden faydalanarak çocuğun esas istek, arzu ve düşüncelerine ulaşması çok önemlidir. Çocuğun projektif testler aracılığı ile bulunduğu ruh halini, ebeveynlerinin anksiyetelerini, birbirleri hakkında kendisi üzerinden yürüttükleri çatışmalarını, geleceğe yönelik planlarını, bundan kaynaklanan stres ve kaygısını yansıtması olasıdır.

Adli süreçte görev alan psikologların da çalıştıkları ya da araştırma yaptıkları kişilere karşı etik kurallar çerçevesinde uymak zorunda oldukları durumlar bulunmaktadır. Boşanmak üzere olan çiftlerin çocukları üzerinde yapılan araştırmalarda çocukların; ebeveynlerinin üzerlerinden yaptığı çekişmelerden etkilendikleri, aile içi şiddet, akran zorbalığı, yabancılaşma gibi ailevi süreçlerin ortasında kaldıklarında bu durumlarla nasıl baş edecekleri ve ayrılık süreci ile kafalarında bulunan soruların cevaplarına yanıt aramaktadır. Profesyonellerin ve adli süreçte görevlendirilen uzmanların bu gibi durumlarda objektif bir tutum sergileyerek adli süreci ve bilgi paylaşımı hususunda bilgi vererek dengeyi kurması gerekmektedir (Greenberg ve ark., 2004). Adli alanda yapılan görüşmelerin ve elde edilen bilgilerin klinik bir görüşmedeki gibi olmadığı ve gizlilik sınırları, elde edilen bilgilerin görevli makamlara bildirileceği, bu bilgilerin sadece adli amaçlarla kullanılacağı hem ebeveynlere hem de çocuğa bildirilmeli, görüşmelerden ve incelemelerden elde edilen bilgilerin kayıtları ayrıntılı biçimde tutulup saklanmalıdır (Üner Altuntaş, 2010).

Uzmanlarca yapılan görüşmeler ve değerlendirmelerde; hangi ebeveynin çocuğun refahını sağlayabileceği gibi hususlarda objektif bir bilgi etmek için ebeveynlerin ebeveynlik kapasitesinin de değerlendirilmesi gerekmektedir. Burada uzmanın amacı; çocuğun yüksek yararı doğrultusunda karar verecek olan hâkime yardımcı olmaktır. Yapılan değerlendirmede daha çok ebeveynlerin var olan durumları, kısıtlılıkları, kişisel özellikleri ve anne- babalık becerileri ortaya konmalıdır (Kalkavan ve Büken, 2017). Ülkemizde velayetin genelde anneye bırakılması nedeni ile çocuk ile baba arasında kişisel ilişki düzenlenmekte ve daha çok “baba”nın uzak ebeveyn olduğu, kimi zaman da reddedilen ebeveyn olduğu görülmektedir. Uzak ebeveyn ile çocuk arasındaki yabancılaşma süreci, burada ebeveynlerin tutumları, babalık algısı, anne ve çocuk arasındaki ilişkinin kişisel ilişki sürecine etkisini ortaya koymak bakımından uzmanın kapsamlı değerlendirmesi ve olası sorunlar için sunacağı çözüm odaklı yaklaşımı uzmanın rolünü daha da önemli bir yere taşımaktadır (Üner Altuntaş ve Ziyalar, 2018).

Mahkemece atanan uzmanların bir diğer önemli rolü de adli sürece dahil olan çocuk ve ebeveynleri için sürecin nasıl işlediğini anlaşılır biçimde açıklamasıdır. Özellikle adli süreçle ilgili çocuğun ifadesine başvurulduğu durumlarda mahkemece görevlendirilen uzmanın hem adli jargona hâkim olması hem de sürecin işleyişini bilmesi bakımından bir terapistten daha faydalı olduğu açıktır. Çocuğun adli sürece adapte olması ve durumun yarattığı ya da yaratacağı stresle baş etmesinde hem çocuğu hem de aileyi sürece hazırlaması, çocuğun karşılaşacağı kişi, ortam ve soruları çocuğun anlayacağı bir dilde anlatıp çocuğu duruşmaya, ifade vermeye ya da görüşüne başvurulmasına hazırlanması bakımından uzmanın yetkinliğinin tam olması çocuk ve ailenin ihtiyaçlarının karşılanması bakımından da daha faydalı olduğu görülmektedir (Greenberg ve ark., 2004).

Uzmanlarca hazırlanan raporların çocuk ve ebeveynleri bakımından görüşme, ev incelemesi ve okul ziyaretleri gibi kapsamlı bir araştırmadan oluşması, yapılan görüşmeler ve uygulamaların literatür ile uyumlu olması, raporlarda kullanılan dilin raporu okuyacak olan ebeveynler, avukatlar ve hâkimler tarafından da açık ve anlaşılır olmasının verilen kararlarda etkili olduğu belirtilmektedir (Üner Altuntaş, 2017).

Mahkeme uzmanlarının ya da hâkimlikçe atanan görevli uzmanların çocuğun velayeti, şahsi münasebet kurulması gibi pek çok konuda çocuğun geleceğine yönelik hususlarda etkisi büyüktür. Ancak; özellikle de bebeklik dönemini ve anneye olan muhtaçlığını geçen çocuklar ile velayeti elinde bulundurmayan ebeveyni ile arasında şahsi münasebet düzenlenirken sadece görüşlerinin dinlenmemesi, çocuğun isteklerinin de göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Çocuğun hazır olmadığı ve kesinlikle istemediği bir ziyarete ya da şahsi ilişkiye zorlanması çocuğun psikolojisini olumsuz yönde etkileyebilecektir. Bu nedenle hâkimin, somut olay ve taraflar hakkında kapsamlı bir araştırma yaptıktan sonra özellikle; çocuğu dinleyip çocuğun esas isteğine psikolojik durumu hakkında bir uzman görüşü aldıktan sonra çocuğun üstün yararı bakımından en uygun düzenlemeyi yapmalıdır (Serdar, 2007).

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi madde 3'e göre; kamusal ya da özel sosyal yardım kuruluşları, mahkemeler, idari makamlar ya da yasama organları tarafından yapılan ve çocukları ilgilendiren bütün konularda, çocuğun yararının esas alınacağı belirtilmiş, sözleşmenin zorunlu olan bir diğer maddesi olan 9. maddenin III. fıkrasında; sözleşmeye taraf devletlerin, anne ve babasından ya da bunlardan birinden ayrılmasına karar verilen çocuğun kendi yüksek yararına aksi bir durum olmadıkça anne ve babanın her ikisi ile düzenli bir şekilde kişisel ilişki kurma ve doğrudan görüşme hakkına saygı gösterecekleri belirtilmiştir (Erlüle, 2018).

Çocuğun velayetinin kimde kalacağı ya da diğer ebeveyni ile kurulacak olan şahsi münasebetin nasıl olacağının belirlenmesi çocuğun hem bugünü hem de yarını için çok önemli bir husustur. Bu nedenle hâkimlerin karar vermeden önce uzman görüşüne başvurarak; çocuğun özelliklerine göre ihtiyaçlarını, ebeveynlerin psikolojik, davranışsal, sosyal ve ekonomik özelliklerine göre çocuğa sağlayacakları ilgi, bakım ve olanakları bakımından değerlendirmesini yapmalıdır. Bu süreçte en önemli şey çocuğun üstün yararı doğrultusunda her iki ebeveyni ile de iletişiminin bozulmadan devam etmesini sağlamaktır. Bu nedenle hem çocuğun geleceğine ilişkin doğru kararlar verebilmek hem de çocuğun istemleri doğrultusunda ebeveynleri ile arasında sağlıklı bir iletişim kurabilmek adına mutlaka bu konularda uzmanlaşmış başta psikolog olmak üzere hekim ve sosyal hizmet uzmanlarından görüş alınmalıdır. Burada esas amaç çocuk haklarının temel prensipleri olduğundan bu alanda çalışan uzmanların görüşü de çok değerli olacaktır. En doğru karara ulaşabilmek için multidisipliner bir çalışma yönteminin belirlenmesi gerekmektedir (Polat ve Göldoğan, 2015).

Adli sistem içerisinde giren her çocuk ile görüşme yapacak olan uzmanların iletişim konusunda iyi bir bilgi ve beceriye sahip olması, bu bilgi ve becerilerini hem nitelikli bir görüşme yapması hem de çocuğun adli süreçten örselenmeden atlatabilmesini sağlamakta kullanabilmelidir. Uzmanların raporlarında; çocuğun şu anda içinde bulunduğu durumuna ilişkin tespitleri ve geleceğine ilişkin öngörülerini, psiko-sosyal ve fiziksel gelişimi için önerilerden bahsetmesi gerekmektedir. Böylece; çocuğun da aktif katılımı ile en az zarar göreceği şekilde yargılama sürecine katkı sağlanacaktır. Çocuğun haklarının korunması, sağlıklı bir şekilde gelişimini tamamlaması bakımından uzmanların kapsamlı değerlendirmeleri önem kazanmaktadır. Mahkemelerde ve adli sistemde görev alan uzmanların mesleki örgütleri ya da üniversiteler ile iş birliği içerisinde yeteneklerini ve niteliklerini geliştirmesi, düzenli olarak eğitim programlarına katılımının sağlanması ve hatta

belli dönemlerde yeterliliklerinin kontrolünün sağlanmasının çocuğun yüksek yararı için bulunan uzmanın daha verimli çalışmasında etkili olacaktır (Uluslararası Katılımlı Çocuk İhtiyaçları Sempozyumu, 2012).

2.3.Dijital İletişim Yöntemleri

Milattan önce 550 yılında Pers İmparatorluğu'nun posta servisini dünyaya kazandırmasından günümüze kadar iletişim ve medya inanılmaz bir değişim geçirmiştir. Son 15 yılda ise iletişim form değiştirerek dijital ve kitlesel bir hale gelmiştir (Büyüksener, 2009). İletişim araçları geçmişten bugüne kadar mesafeleri azaltarak haberleşmenin daha kolay olmasını sağlamıştır. İletişim tarzlarımız telgraf, telefon, radyo, televizyon ve internet gibi çağa ve gelişen teknolojilere göre değişkenlik göstermektedir (Karahisar, 2013).

İçinde bulunduğumuz çağ, bir bilgi çağı olmakla birlikte; çağın en önemli getirileri küreselleşme ve dijital teknolojidir. Bu kavramlar düşünsel ve duygusal dünyamızı da etkisi altına almaktadır. Bu alanlardaki gelişmelerin anlaşılması ve takibi, yarattığı yeni kültürel değerlerin anlaşılması ve ön görülmesi bakımından önemlidir. Çağın bu getirisi kişiye istediği kadar bilgiyi, çok kısa bir sürede ve istediği zamanda, her yerde erişebilme olanağını da sağlamaktadır (Şahin, 2003).

Bilişim ve iletişim teknolojileri her geçen gün gelişmekte ve teknolojiden faydalanmak için geliştirilene araçlar da gün geçtikçe artmaktadır. Bu araçlar ve yöntemler sayesinde artık bilgiye her an ve her yerde ulaşmak kolaylaşmaktadır. Her birey dünyanın herhangi bir yerinde yaşayan, farklı kültür ve dili paylaşan kişilerle iletişim kurabilmektedir. Dijital iletişim yöntemleri ile iletişim ve haberleşme bakımından ülke sınırları kalkmakta ve küreselleşmiş bir dünya ortaya çıkmaktadır (Çubukçu ve Bayzan, 2013).

Dijital iletişim ortamları yeni medya olarak tanımlanmakta ve bu yeni medya; metin, durağan ya da hareketli görüntü ve ses gibi ortamları bir araya getiren multi-medya özelliği taşımaktadır. Bilgisayar ve telekomünikasyon ağları yapay bir iletişim ortamını meydana getirmiştir. Bu yapay ortam; bir yerden başka bir yere sürekli sesli, görüntülü ve yazılı bilgiyi iletme olanağını da sağlamaktadır. Bu nedenle bu alanda çalışan pek çok uzmanın daha çok bilginin kullanılabileceği ve daha kolay, taşınabilir aletler geliştirmeye çalışmaktadır. Yeni iletişim yöntemlerince sağlanan servisler gün geçtikçe ve hızla genişlemektedir. Faks, cep telefonu, e-posta, masaüstü bilgisayarlar ya da dizüstü bilgisayarlarda bulunan yazılımlar sürekli güncellenmekte ve bu bilgisayarlarda sağlanan sanal kişisel ağlar buna örnek oluşturmaktadır (Akıncı Vural ve Bat, 2010). Veri, ses, yazı, resim, görüntü ve video gibi farklı unsurları barındıran yeni medyada etkileşim artarak çift yönlü iletişime imkân sağlayan gün içerisinde milyonlarca insanın kullandığı bir mecra haline gelmiştir (Karahisar, 2013).

2.3.1.Var Olan İnternet ve İletişim Platformları

Taşkın, çalışmasında internetin; İngilizce “Interconnected Networks” teriminin kısaltması olduğunu ve “kendi aralarında bağlantılı ağlar” anlamına geldiğini belirtmektedir. Bu ağ sisteminin dünya genelinde ve merkezi olmayan bir sistem olarak tanımlamıştır (Taşkın, 2008). İnternet; aynı dili konuşmak zorunda olmayan ve ortak bir kanuna bağlı bulunmayan kişileri bir araya getiren bir sistem olmakla birlikte; bu kişilerin birbirleri ile iletişime ve etkileşime geçmelerine imkân sağlayan soyut bir kavramdır (Sarı, 2013). Askeri teknolojiler ve bilimin ortaklığı, ticari ve teknolojik gelişmeler, globalleşen ticaret dünyası, istihbarat teşkilatlarının sonu olmayan istekleri internetin ortaya çıkmasını en çok tetikleyen unsurlar olmuştur (İğrek, 2009).

İnternet zaman ve mekan kavramına yeni bir anlam katarak yeni bir zaman ve mekan oluşmasına olanak sağlamıştır. Oluşan bu sanal zamanla coğrafi mesafeler ortadan kalkmıştır ve bu durumun internetin gerçekliğinde var olan mekan ve zaman algısıdır. Bu gelişme ile birlikte yeni iletişim teknolojilerinin toplumsal ve kültürel boyutta etkileri de hissedilmektedir. İnternetin sunduğu bu olanaklar kullanıcılarına hem bireyselleşme hem de toplumsallaştırma imkânı da vermektedir. İnternet teknolojileri içerisinde bulunan sosyal ağ siteleri kullanıcılarının toplumsallaşması bakımından gün geçtikçe kullanımı artmakta ve genç kullanıcılar arasında da kullanımı değeri hızla yükselen sosyal medya özelliği taşımaktadır. Bireyler zaman ve mekan sınırlaması olmadan bu ağları kullanabilmektedir (Dikmen, 2014).

İnternet pek çok şeyin icat edilmesi gibi ilk olarak askeri bir proje olarak oluşmuştur. 4 Ekim 1957 tarihinde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) tarafından Sputnik 1 isimli casus uydunun uzaya gönderilmesi sonrasında Amerika’da bu konuda çalışmalarını artırmıştır. Amerika’nın bu hususta yapmış olduğu ilk çalışma; Savunma Bakanlığı bünyesinde “İleri Düzey Araştırmalar Merkezi” (ARPA) kurmaktır. 1962 yılında ARPA bünyesinde bilgisayar araştırma merkezi kurulmuştur. Merkezin başında bulunan ve bilim adamı olan John Licklider birbirlerine bağlı bilgisayarlar arasında veri alışverişi imkân olduğunu keşfetmiş, ancak; dönemin telefon hatları ve diğer alt yapıların veri iletimine imkân sağlamadığı için beklediği başarıyı elde edememiştir. Merkezin başına getirilen Leonard Roberts döneminde ise; 1968 yılında internetin ilk versiyonu olan ve ARPANET olarak adlandırılan proje tamamlanmıştır. 1969 yılında ARPANET aracılığı ile Kaliforniya Üniversitesi ile Stanford Üniversitesi arasında ilk veri gönderilmiştir. 1972 yılında ise; ARPANET kamuya açıklanmış ve yine aynı yıl içerisinde elektronik posta sistemi de icat edilmiştir. 1974 yılında da ilk kez Stanford Üniversitesi tarafından ARPANET’in halka açılan versiyonu olan TELENET kullanılmaya başlanmıştır. Amerika’da internetin ilk versiyonu

1986 yılında oluşturulmuş, 1989 yılında ise Tim Berners Lee tarafından “World Wide Web” (www) bilgi paylaşımına imkân tanıyan sistemi kurarak günümüz internetinin oluşumuna büyük bir katkı sağlamıştır. Her ne kadar internet askeri ve bilimsel faaliyetlerin geliştirilmesi, askeri birimle arasında haberleşme sağlanması sürecinde geliştirilmişse de günümüzde evlerimize kadar girmiştir (Sarı, 2013). Türkiye’ye bakacak olursak; internetin ilk uygulaması olarak adlandırılan TR-NET; ODTÜ ve TUBİTAK’ın ortak çalışması ile 1991 yılında başlamıştır. Kamu kullanımına ise 1994 yılında başlanarak günümüze kadar yüksek bir hızla gelişerek yaygınlaşmıştır (Çalıcı, 2011).

Bilgi toplumunda iletişimin en çok yaygın olduğu cihaz bilgisayarlardır. Bilgi ve İletişim Teknolojileri (BİT) aracılığı ile gerçekleşen iletişim tarzı, bilgisayar aracılığıyla kişiler arası iletişim olarak tasarlanmıştır. Günümüz internet imkânları ile cep telefonu, cep bilgisayarı, iPod ve diğer MP3 çalar, televizyon setleri, video oyun konsolları gibi cihazlarla da iletişime ve etkileşime olanak sağlanmaktadır. Bu gelişmeler teknolojinin sadece bir araç olmasından çıkarak toplumsal bir hal almasına yol açmıştır. Gelişen teknoloji ve sunduğu iletişim imkânları kullanıcılarını da etkileşime sokarak etkilemektedir (Yarar, 2018).

Bilgi paylaşımının interaktif, anlık ve büyük kitlelerin katılımına olanak tanınması Web 2.0 teknolojisinin keşfi ile oluşmuştur. Web 2.0 terimi ilk kez 2004 yılında kullanılmıştır ve internetteki içerik ve uygulamaların sadece bireyler tarafından değil tüm katılımcıların ortak katılımı ile oluşturulup, yaygınlaştırılması ve sürekli güncellenmesi anlamını içermektedir. Web 2.0 ile sosyal paylaşım ağları gelişmiştir. Sosyal ağlar, kullanıcıların birbirleri ile iletişime geçmelerine olanak sağlamak, kişisel veri paylaşımından kişisel bir ağ kurmaya kadar olanak sağlayan topluluklardır. Sosyal ağlar resim, video, içerik ve konum gibi pek çok içeriğin milyonlarca kullanıcı tarafından kullanmasına imkân tanımıştır. Günümüz gelişen

teknolojisinin bir getirisi olan tablet, akıllı telefon ve bilgisayarın kullanımının kolaylaşması ile kullanıcılar arasında sosyal ağlara olan ilgi de artmaktadır (Koyuncu, 2017).

İnternet ilk kullanımı olan elektronik postaya ilaveten haberleşme, bilgi edinme ve yayma, eğlence, medya ve sanat gibi pek çok işlevsel hizmet sağlamaktadır. Bu hizmetler oluşturulan yeni yazılım ve uygulamalarla yeni kurulan siteler ve trendlerle daha da genişlemektedir. Bu hizmetler içerisinde; çevrim içi sohbet, anlık mesajlaşma, internet üzerinden sağlanan telefon görüşmeleri, canlı yayın, görüntü ya da sesli video sunan medya siteleri, sosyal ağlar, haberleşme, farklı türde oyunlar, bilgi paylaşımı ve resmi hizmetlere erişim gibi kullanılan siteler bulunmaktadır (Ladikli, 2018).

We Are Social ve Hootsuite'nin açıkladığı 2019 yılına ait global dijital iletişim yöntemlerinin kullanım raporuna göre; internet kullanıcılarının oranı 2018 yılına göre bir milyondan daha fazla bir artış göstermiştir. 2018 Ocak ayından itibaren günde bir milyon kişinin çevrim içi olarak ilk kez internet kullanımına başladığı, internet kullanıcılarının da artarak geliştiğine dikkat çekmiştir. Dünyada bugün 5.11 milyar kişi şahsi cep telefonu kullanıcısı, 4.39 milyar kişi internet kullanıcısı, 3.48 milyar kişi sosyal medya kullanıcısı ve 3.26 milyar kişi de 2019 Ocak ayı itibari ile mobil aygıtından sosyal medyayı kullanmaktadır. Yine 2019 Ocak ayı itibari ile mobil cihazlarından internete bağlanan kişilerin geçtiğimiz yıla oranla %6,1 artarak kişilerin günlük zamanlarının %48'ni internette geçirdiği verisine ulaşılmıştır. Bu veri dünyadaki internet kullanıcılarının günlerinin 6 saat ve 42 dakikasını internette harcadıklarını göstermektedir. 2019 yılı itibari ile dünyanın en çok ziyaret edilen web sitelerinin ilk beş sırası ise; Google, YouTube, Facebook, Baidu ve Wikipedia olduğu, aktif kullanıcıların tercih ettiği sosyal platformların ilk beş sırası ise; Facebook, YouTube, WhatsApp, Facebook Messenger ve WeChat olduğu, bunların bir kısmının sosyal iş ağı için

kullanılırken bir kısmının da konuşma ve görüşme için tercih edilen sosyal ağlar olduğu belirtilmektedir. Son olarak da yine 2019 Ocak ayı itibari ile dünyadaki genel insan sayısının %67'sinin şahsi cep telefonu kullanıcısı olduğu, 8.842 milyar kişinin de cep telefonu kullanarak iletişime geçtikleri belirtilmiştir (We Are Social, 2019).

Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2018 yılı verilerine göre; bilgisayar ve internet kullanımının ülkemizde 2018 yılı içerisinde 16 yaş grubunda %59 ilken 74 yaş grubunda kullanımı ise %72,9 olduğu, bu kullanımın 16-74 yaş grubu içindeki erkeklerde sırası ile %68,6 ve %80,4 iken kadınlarda ise; %50,6 ve %65,5 olduğu belirtilmiştir. Hane halkı bilişim teknolojileri kullanım araştırmasına göre de 2018 Nisan ayında hanelerin %83,8'inin evden internete erişim imkânı olduğu belirlenmiştir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2018).

Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu'nun ve 2018 Aralık ayı verilerine göre; mobil telefon kullanıcılarının 2017 yılının üçüncü çeyreğinde 77.9 milyon iken 2018 yılı üçüncü çeyreğinde kullanıcı sayısı %3,5 artışla 80.6 milyon olmuştur. Yine 2018 yılı üçüncü çeyreği itibariyle toplam internet kullanıcısı sayısı da bir önceki yıla kıyasla %8,5 artmış ve buradaki en önemlisi etmiş sebeplerinden birinin de mobil telefonlardan internete bağlanma ve kullanılma özelliğinin artması olduğu belirtilmiştir (Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu, 2018).

Günümüzde teknolojinin her geçen gün ilerlediği ve oluşan yeni dijital dünyaya her yaş grubundan katılımcıların katıldığı yukarıda belirtilen verilerden de anlaşılmaktadır. Dijital iletişim; günlük bir ihtiyaç haline gelmiş ve çok küçük yaşlardaki çocuklardan yaşça ilerlemiş seviyede olan kişilere kadar dijital iletişim araçları rahatlıkla ulaşılabilir ve kullanılabilir bir hale gelmiştir. Konumuzu da yakından ilgilendiren ve yaşça küçük olan çocukların dahi yeni

iletişim araçlarına uyum ve kullanımlarına ilişkin Türk İstatistik Kurumu'nun 2013 yılında yapmış olduğu çalışması, çocukluk ve ergenlik dönemindeki çocukların dijital iletişim yöntemlerini kullanmalarına yönelik tutumlarını gözler önüne sermektedir. Türkiye İstatistik Kurumu'nun 2013 Ağustos ayı verilerinde; 2013 yılı Nisan ayında Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması kapsamında ilk kez 6-15 yaş grubu çocukları da içerecek şekilde genişletilmiştir. Araştırmada 6-15 yaş grubu genel olmak üzere; farklılıkları daha iyi gözlemek için 6-10 yaş ve 11-15 yaş grubu ayırımında bulunarak internet ve cep telefonu kullanımı, kullanım sıklığı ve kullanım amaçları yanında medya üzerinden kurdukları ilişkileri de incelenmiştir. Yapılan alışma sonucunda; bilgisayar kullanım yaşının 6-15 yaş grubu arasında ortalama 8, 6-10 yaş grubu arasında 6, 11-15 yaş grubu arasında ise 10 yaş olduğu belirtilmiştir. İnternet kullanımı ise; 6-15 yaş grubu arasında ortalama 9, 6-10 yaş grubu arasında 6 ve 11-15 yaş grubu arasında ise 10 olduğu belirtilmiştir. 6-15 yaş grubundaki çocukların %24'ünün kendisinin kullanımına ait bilgisayarının olduğu, %13,1'inin cep telefonunun olduğu, %2,9'nun da oyun konsoluna sahip olduğu belirtilmiştir. 6-15 yaş grubundaki çocukların bilgisayar, internet ve cep telefonu kullanım oranı sırasıyla; %60,5, %50,8 ve %24,3'tür. Bu oranlar 6-10 yaş grubunda ise %48,2, %36,9 ve %11 olduğu, son olarak da 11-15 yaş grubu arasındaki çocuklarda da %73,1, %65,1 ve %37,9 olduğu belirtilmiştir. Çalışma sonuçlarından elde edilen diğer veriler ise; çocukların %45,6'sının hemen hemen her gün internet kullandığı, ödevlerini internetten yaptıkları, cep telefonu kullanımına başlama yaşının ortalama 10 olduğu, 6-10 yaş grubu arasında ortalama başlama yaşı 7, 11-15 yaş grubu arasında ise 11 olduğu belirtilmiştir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2013).

2.3.2.Başlıca Kullanılan İnternet Uygulamaları

a. Facebook:

Dijital platformlar arasında dünya genelinde hem kullanıcı sayısı hem de en çok tercih edilenler arasında olan Facebook; Mart Zuckerberg ve Harvard Üniversitesi'nde okuyan birkaç öğrenci tarafından kurulmuştur. Başlangıçta; Harvard Üniversitesi'nde eğitim gören öğrencilerin kullanması için oluşturulan uygulama, Massachusetts Institute of Technology (MIT) ve Boston gibi başka üniversite öğrencilerinin de bu platforma katılması ile birlikte kullanılmaya başlanmasından bir yıl sonra 1 milyon kullanıcıya sahip olmuştur. 2005 yılının sonlarında “Facebook.com” sitesi Kanada ve İngiltere'deki üniversite öğrencileri tarafından da kullanılmaya başlanmıştır. Uygulama bir yıl sonunda ABD, Kanada ve İngiltere dışında İrlanda, Meksika, Avustralya ve Yeni Zelanda'da bulunan 25.000 ve üzerinde üniversite de sisteme dahil olmuştur (Toprak ve ark., 2009).

Facebook uygulamasına dahil olan kullanıcı ve üyeler bu platformda; fotoğraf, isim, cinsiyet, yaş, eğitim durumları, hobileri gibi kişisel ilgi ve özelliklerini belirterek profil oluşturabilmekte, yine bu uygulama üzerinden mesaj göndererek arkadaş gruplarına katılabilmektedirler (Toprak ve ark., 2009). Facebook gibi sosyal ağ platformları kişilerin kendilerine ait bir profil ve alan oluşturması ile birlikte, aynı dijital iletişim platformlarını kullanan kişilerin bir araya gelmesine, bu platformda paylaşabilecekleri fotoğraf, video ve haber gibi pek çok materyalle birbirleri ile etkileşim kurmalarına olanak sağlamaktadır. Facebook kullanıcıları istedikleri kişi ya da kişilere mesaj gönderip, fotoğraf paylaşabilmekte, kendi profil sayfalarında bulunan paylaşımlar üzerinde ve arkadaşı oldukları kişilerin de paylaşımlarına yorum yapabilmektedir (Golder ve ark., 2007).

We Are Social sitesinde belirtilen istatistiklere göre; 2018 Aralık ayı itibari ile Facebook uygulamasının dünya çapında 1.52 milyar günlük kullanıcısı varken bu oran 2019 Ocak ayı itibari ile 37 milyon daha artmıştır. Yine aynı istatistik verilerine göre 2.27 milyar da aylık aktif kullanıcısı bulunmaktadır (We Are Social, 2019). Facebook, kuruluş tarihinden günümüze kadar hem katılımcı sayısını artırmış hem de uygulamaya farklı boyutlar kazandırarak geniş bir sosyal ağ olmuştur. Uygulama başlangıçta her ne kadar sadece birbirleri tanıyan kişilerin birbirleri ile iletişimini sağlamak amacıyla kurulmuşsa da ilerleyen süreçte kişilerin bu platformu daha çok kendilerini ifade edebilmeleri, kendi varoluşlarını gösterdikleri web tabanlı bir sosyal platforma dönüşmüştür. Günümüzde Facebook kullanıcılarının, bu platformu çoğunlukla aile üyelerini, okul ve iş arkadaşlarını bulmak, bu kişilerin ve bu kişilerin arkadaşlarının profillerine bakmak, resim, video ve güncel durumları gibi haberleri paylaşmak, yeni insanlarla tanışmak, oyun oynamak, sosyal, siyasal ya da başka amaçla bir araya gelip örgütlemek ve ticaret yapmak gibi amaçlarla kullandıkları belirtilmektedir (Çalıcı, 2011). Facebook her ne kadar başlangıçta akademik bir çevreye hitap etmekte ve üniversite öğrencileri tarafından kullanılmaya başlansa da kullanıcı profili zamanla değişmiş, kullanılan iletişim araçları ve dijital iletişim yöntemleri de gelişmiştir. Facebook; arkadaş edinme, oyun oynama, çeşitli kültür ve sanat organizasyonlarından ticari eylemlere kadar pek çok amaç için kullanılmaktadır. Uygulamanın kullanıcıları anlık görüntü, ses, video gibi medya ekleyebilmekte, fotoğraf albümleri oluşturabilmekte, farklı pek çok gruplara katılabilmekte ve bu gruplarla iletişime geçebilmekte, okul ve iş çevresi gibi bağlantılı olduğu arkadaşları ile mesajlaşıp, sesli ve görüntülü görüşebilme imkânına erişebilmektedir. Uygulamaya sadece bilgisayar üzerinden değil, mobil cihazlarla da erişim sağlanabilmektedir (Ladikli, 2018).

b. Twitter:

Dijital platformlar arasında popüler olan bir diğer site olan Twitter, 2006 yılında Jack Dorsey, Norah Glass, Biz Stone ve Evan Williams tarafından dizayn edilmiş ve aynı yıl içerisinde kullanıma açılmıştır. Başlangıçta 140 karakter olan ancak; günümüzde 280 karakter ile sınırlandırılmış olan ve cıvıldaama anlamına gelen “tweet” mesajlarla paylaşım bulunmaya yarayan sosyal ağlardan biridir. Twitter kullanıcıları site üzerinden mesaj paylaşımları dışında diğer kullanıcıları takip edebilmek, gizli hesaba sahip olmayan kişilerin haricinde hesap sahiplerinin paylaşımlarını görebilmekte, anlık ve sık sık kısa yoldan iletişime geçebilmekte, güncel bilgiler, gündemi oluşturan haberler, eğitim, kültür, sanat, mizah ve spor gibi pek çok konuyu takip edebilmeyi ve paylaşımda bulunabilmeyi sağlamaktadır. Twitter da hem bilgisayar hem de mobil cihazlardan erişim sağlanarak kullanılabilir (Twitter, 2019).

Twitter, anlık haber ve video paylaşma, canlı yayın yapabilme özellikleri ile dijital iletişimin en önemli özelliği olan etkileşime olanak sağlaması ile de dikkat çekicidir. Twitter kullanıcıları hem içerik oluşturup bunu yapabilmekte hem de diğer içerikleri görüp yayabilen bir kitle olma özelliğine de sahiptir (Altunay, 2010). Bu özelliği bakımından Twitter bireysel olarak kullanım sağlayanlar kadar toplu mesaj ve bildirim sağlayabilme özelliği sebebi ile kurum ve kitlelerin de etkin biçimde kullanmasına olanak sağlamaktadır (Koyuncu, 2017). Tektaş’ın üniversite öğrencilerinin sosyal ağları kullanmalarına yönelik yaptığı çalışmada; Twitter’ın kullanılmaya başlandığı günden bu yana 6.7 milyar tweet gönderildiğini, Türkiye’nin sosyal ağlarda zaman geçirme açısından dünyada beşinci sırada yer alan ülke olduğunu ve bu bakımdan Avrupa ortalamasının üzerinde olduğunu, üniversite öğrencilerinin sosyal medyada en çok Facebook ve Twitter sitelerini tercih ettiğini, Türkiye’deki Twitter kullanıcı sayısının da 5 milyon civarında olduğunu belirtmiştir. Çalışmada Marmara Üniversitesi Teknik Bilimler Meslek Yüksekokulu’nda eğitim gören öğrencilerin verileri

kullanılmış, araştırma sonucunda; teknolojinin hızla gelişmesi ile yeni neslin ve genç nüfusun eskiye oranla bilgisayar ve internetle daha erken tanıştığı, interneti kullanma eğilimlerinin de daha fazla olduğu, internete çoğunlukla cep telefonlarından bağlandıkları ve internette geçirdikleri zamanlarının %76'sını sosyal paylaşım sitelerinde harcadıkları, bu nedenle de sosyal ağ ve paylaşım sitelerinin gençleri birbirine bağlayıp ilişki kurmalarını sağlayan cazip bir araç haline geldiği belirtilmiştir (Tektaş, 2014).

c. MySpace:

Myspace; 1 Ağustos 2003 yılında California, ABD'de Tom Anderson, Chris Dewolfe ve Jon Hart tarafından kurulmuştur. Uygulama; dijital platformlar üzerinde kullanıcılarının birbirleri ile iletişime geçmesine, arkadaşlık kurabilmelerine olanak sağlamakla birlikte; kişisel profillerin, blogların, grupların, resimlerin, müzik ve videoların paylaşımına olanak sağlayan sosyal iletişim sayfasıdır (Vikipedi, 2019).

Myspace; öncelikle müzik grupları tarafından henüz uygulamanın ismi duyulmadan kullanılmaya başlanan bir uygulama olmuştur. Bu uygulama ile Los Angeles'tan Hindistan'a kadar rock grupları kendi profillerini oluşturmaya başlamış, yerel girişimciler de bu uygulamayı kullanarak grupların dinleyicilerine ulaşarak VIP olarak kulüplere ve konserlere giriş imkânı sağlamıştır. Myspace bu şekilde gruplarla hayranları arasında sembolik olarak bir ilişkinin kurulmasına yol açmıştır. 2004 yılında ergenler de uygulamayı kullanmaya başlamıştır. Ergenler, Myspace uygulamasını diğer olgun kullanıcılar gibi arkadaş edinmek için değil daha çok sevdikleri müzik grupları ile iletişime geçmek için kullanmıştır. Uygulama ergenlerin arasında yayılmış ve geniş bir kitlenin kullanmasına yol açmıştır. Ancak; uygulamanın kullanıcıları ve amaçları gittikçe form değiştirmiş, bir kolejden mezun olanlar ya da sosyal bir grubun üyeleri tarafından da iletişime geçmek için kullanılmıştır. Myspace

kullanıcıları; müzisyen/artistler, ergenler ve birbirleri ile iletişim kurmak isteyen mezun ya da üyeler şeklinde üç gruba ayrılmıştır. 2005 yılı Temmuz ayında uygulama 580 milyon dolara News Corporation tarafından satın alınmıştır. Myspace, her ne kadar başlangıçta müzisyenler ve artistlerin işleri ve iletişimleri için kurulmuş olsa da ilerleyen aşamada genç ve yaşlı olmak üzere geniş bir kitlenin birbirleri ile direkt iletişim kurması için kullanılan iletişim araçlarından biri haline gelmiştir (Boyd ve Ellison, 2008).

d. Skype:

Skype uygulaması 2003 yılında PriitKasesalu, Jaan Tallinn ve AhtiHeinla tarafından oluşturulmuştur. Skype, internet üzerinden iletişim ve telefon görüşmesi yapılmasını sağlayan bir yazılım olup geliştiricileri tarafından kodlanmıştır. Amerikalılar tarafından çok ucuza konuşmalarını sağlaması nedeni ile sıklıkla tercih edilmekte ve dünya üzerinde de milyonlarca insanın konuşmasına ve iletişime geçmesine olanak sağlamaktadır. Uygulama 10.05.2011 yılında 8.5 milyar dolar karşılığında Microsoft'a satılmıştır (Vikipedi, 2019). 2019 yılı Ocak ayı verilerine göre Skype, dünya üzerinde aktif olarak sosyal platform kullanıcıları arasında 360 milyar kullanıcı ile kendisi gibi haberci yazılım programları içerisinde beşinci popüler sırada yer almaktadır (We Are Social, 2019).

Skype uygulaması mobil cihazlardan, bilgisayarlardan ya da Alexa (amazon.com tarafından yönetilen diğer web sitelerinin web trafikleri ile ilgili bilgi veren web sitesi işletmesi) üzerinden bağlantı kurularak metin paylaşımı, sesli ve görüntü konuşma gibi özellikler sunmaktadır. Uygulama ile bire bir konuşma ve grup konuşmaları yapılabilmektedir. Skype sayesinde fiziksel anlamda aynı mekânda olmadan da çalışma grupları ile toplantı yapılabilir; aile ve arkadaş grubu ile konuşma ya da paylaşımda bulunulabilir. Skype, ücretsiz kullanılarak maksimum 50 kişinin bulunduğu gruplarla ileti

gönderme yine bu gruplarla sesli ve görüntülü konuşma yapabilme olanağı sunmaktadır. Uygulama kullanıcılarına aile üyeleri, arkadaş ve iş arkadaşlarını da uygulamada eklemeleri ile çağrı atma, görüntülü ve sesli konuşma imkânı sağlayarak dünyanın pek çok yerindeki kişilerin hızlı ve ucuza iletişime geçmelerini sağlamaktadır (Skype, 2019).

e. WhatsApp:

Akıllı telefonlar için geliştirilmiş olan ve dijital iletişim sistemleri arası iletişime olanak sağlayan mesajlaşma ve arama uygulaması olan WhatsApp, eski Yahoo! çalışanları olan Brian Acton ve Jan Koum tarafından 2010 yılında Amerika Birleşik Devletleri, California eyaletinde kurulmuştur. Uygulama; Android, iPhone, Blackberry, Windows Phone ve Nokia telefonları ile uyumlu olup, 2G, 3G, 4G ve Wi-Fi internet bağlantısı aracılığı ile kullanıcıların birbirlerine fotoğraf ve video gönderme, ücretsiz arama, sesli ve yazılı mesaj iletme ile belge gönderilmesine olanak sağlamaktadır. Uygulama kısa zamanda popüler olarak 2012 yılında %500 oranında kullanıcı sayısını ve iletişim oranını artırmış, dünya genelinde de kayıtlı kullanıcı sayısındaki fazla olan siber hizmetler arasında yer almaktadır. Uygulama Facebook tarafından 4 milyar USD nakit para, 12 milyar USD hisse senedi ve 3 milyar USD sınırlandırılmış hisse senedi olmak üzere toplamda 19 milyara USD karşılığında satın alınmıştır. Mark Zuckerberg, WhatsApp uygulamasının 1 milyar kullanıcıya ulaştığını açıklamıştır (Vikipedi, 2019).

Karapanos, Teixeira ve Gouveia tarafından yapılan çalışmada; WhatsApp uygulamasının diğer mesaj ve iletişimi sağlayan uygulamalara göre daha çok kişi ile özel ve gizliliği koruyarak iletişim kurma imkânı sağladığını, sosyal, samimi ve konuşmayı esas alan iletişimi sağlaması nedeni ile de daha sık kullanıldığını belirtmişlerdir. Ayrıca; uygulama grup konuşmalarına sağladığı imkân nedeni ile grup tartışmaları ve çözümleri gibi konularda daha

fazla kişi tarafından tercih edilmektedir. Uygulamanın bir diğerk cazip yanı ise; yıllık kullanım ücretinin 1 Dolar olması ve hem ucuz hem de hızlı iletişim sağlamasıdır (Karapanos ve ark., 2016). Turkle “değışen teknoloji ile kontrol altına aldığımızı hissettiğimiz ilişkiler” isimli çalışmasında, Facebook, Twitter ve mesaj iletimine olanak sağlayan uygulamaların kontrolümüz altında olması ile sağlanan iletişime dikkat çekmiş, bu bağlamda WhatsApp uygulamasının da yeni bireysel bir iletişime olanak sağladığını belirtmiştir. Ayrıca; WhatsApp uygulamasının bireysel ve duygusal mesajlar yaratabilme imkânı sunduğunu, örneğin; bir babanın mesajını direkt olarak ve kendi sesi ile kızına iletebildiğini, bu durumun sosyal anksiyeteyi azalttığı gibi iletişim deneyimlerinin en iyi düzeyde arşivlenmesine de imkân sağladığını belirtmiştir. Uygulamanın aile üyeleri ve arkadaşlar grubundaki kişilerin doğum günleri ya da özel günlerinde kendilerini özel hissetmelerine olanak sağladığını, WhatsApp uygulamasının sadece; yazılı metinlere bağlı kalmaması nedeni ile kişilerin sevinçlerini, üzüntülerini, resimlerini ve seslerini paylaşabilmesi ile hızlı ve birebir iletişimi sağlaması bakımından da popüler olduğunu belirtmiştir (Turkle, 2012).

Church ve Oliveira 2013 yılında yayınladıkları çalışmalarında ise; WhatsApp’ın akıllı telefonlar için anlık mesaj iletme platformu olduğunu, kullanıcıların bireysel ve grup olarak anlık ve bireysel olarak uygulamayı konum bilgisi göndermek ve almak, resim, video, ses ve mesaj göndermek için kullandıklarını belirtmişlerdir. Günümüzde WhatsApp 10 milyar kullanıcıya sahiptir ve mobil telefonlardan günlük kullanım sayısı bakımından da en popüler olan uygulamadır. Kullanıcıların geleneksel mesaj servisinden farklı olarak hem ses hem de görüntü gönderebilmesi, sesli ve görüntülü görüşmeye imkân sağlaması nedeni ile gerçek bir iletişim imkânı sağlaması da popüler olmasındaki önemli faktörlerden biridir. Yapılan çalışmada; WhatsApp uygulamasının ücretsiz ve mesaj yazmak için de karakter sınırının olmaması, kullanıcıların duygu ve düşüncelerini daha çok mesajla anlatabilmesi bakımından

klasik mesajlaşma uygulamasından daha çok tercih edildiği sonucuna ulaşılmıştır. Çalışma sonuçları ayrıca; WhatsApp uygulamasının daha doğal bir iletişim kurmaya, yüz yüze iletişime imkân tanıdığını, kişiler arası plan yapmaya, sosyal organizasyonları sağlamaya, bireysel haberleri paylaşmaya olanak sağladığına dikkat çekmektedir. Kullanıcıların uygulamayı öncelikle aile ve yakın arkadaş çevrelerince kullandıklarını ve bu kişilerle iletişime geçtiklerini, sonrasında da okul grupları ve ödev grupları gibi organizasyonlar için kullanmayı tercih ettikleri sonucuna ulaşmışlardır (Church ve Oliveira, 2013). WhatsApp kullanımının öğrenciler ve öğretmenler arasında yaygınlığı bakımından yapılan bir diğer çalışmada da; özellikle lise dönemi öğrencileri ve öğretmenleri bakımından hem akademik bilgileri hem de ödevleri ile ilgili bilgileri paylaşmak bakımından uygulamanın kullanımının popüler olduğu, öğretmenlerin oluşturduğu okul WhatsApp grupları sayesinde okul ve ders dışında da bilgi paylaşımı ve haberleşme olanaklarına sahip oldukları belirtilmiştir. Uygulamanın öğrenciler tarafından kullanılması ile dersle ilgili materyallere ulaşım, öğretmenleri ile 7 gün 24 saat birebir iletişimde sorular sorup yanıt almaları, yetenek ve kapasitelerini geliştirebilmeleri bakımından da uygulamanın avantajlar sağladığı sonucuna ulaşılmıştır (Bouhnik and Deshen, 2014).

2.4.Dijital iletişim Yöntemlerinin Şahsi Münasebet Düzenlenmesinde Kullanılması

Velayet davaları ve sonrasında gündeme gelen şahsi münasebetin oluşturulması gibi konularda güncel teknolojik imkânların kullanılması sadece ülkemizde değil dünya da güncel ve gelişmekte olan konulardan biridir. Ülkemizde bazı mahkeme kararları dışında şahsi münasebetin dijital iletişim yöntemleri ile sağlanması hususunda mahkemelerce uygulanan bir karar ya da sistem olmamakla birlikte; teknolojinin hızla gelişmesi ve yaşça küçük çocukların dahi teknolojiye adapte olabilmesi bunun bir ihtiyaç haline gelebileceğini göstermektedir. Bu bölümde her ne kadar ülkemizde iletişim teknolojilerinin velayet ve şahsi münasebet

davalarında kullanılmasına ilişkin sistematik bir uygulama ve araştırma olmasa da dünyada kullanılmakta olan örneklerden bahsedilmeye çalışılacaktır.

2.4.1.Dünya Örnekleri

Ganong, Coleman, Feistman, Jameson ve Markham'ın Boşanma Sonrasında Ortak Ebeveynlik ve İletişim Teknolojileri adlı çalışmalarında; Amerika Birleşik Devletleri'nde bulunan 49 adet boşanmış kişilerin ortak ebeveynlik yaparken iletişim kurmakta teknolojiyi (cep telefonu, bilgisayar vb.) nasıl kullandıklarını araştırmışlardır. Etkili ebeveynlik yapabilen ebeveynlerin iletişim teknolojilerinden faydalanmalarının ortak çocukları hakkında planlar yapmak ya da çocukları hakkında karar vermek gibi durumlarda iletişimlerini daha kolaylaştırdığı belirtilmiştir. Ancak, bu durumun çekişmeli boşanan ebeveynler için aynı olmadığı, çekişmeli boşanan ebeveynlerin dijital iletişim yöntemlerini çatışmayı artırmak, bilgi saklamak, çocuk büyütürken ortak ebeveyn olarak bir diğer ebeveynin becerisini ya da etkisini kısıtlamak ve çocuğun davranışlarına etkide bulunmak gibi amaçlarla kullandıkları da görülmüştür. Çalışmaya katılanlardan Markham ve Coleman; boşanan ebeveynlerin ortak ebeveynlik yaparken özellikle de annelerin ebeveynlik için ilişkilerini devam ettirirken örneğin; kendi telefonlarını kullanarak birebir ilişki kurmaya yola açan iletişimi nadiren sergilerken sadece; e-mail ve mesajlaşmayı tercih ettiklerini, bu iletişim biçiminin daha iyi bir ilişki kumalarına yol açtığına dikkat çekmişlerdir (Ganong ve ark., 2012).

Christensen Danimarka'da yapmış olduğu çalışmada; ailelerin teknolojiye adaptasyonlarını incelemiş ve cep telefonu kullanımının başlangıcındaki kullanım amacının dışına çıkarak insanların günlük aktivitelerini planlamak, ebeveynlerin çocuklarının sağlığından ve güvenliğinden emin olmak, daha yakın hissetmek ve duygularını anlayabilmek gibi amaçlarla kullandıklarını belirtmiştir. Aile üyelerinin fiziksel anlamda ayrı oldukları

durumlarda dijital iletişim yöntemleri ile iletişime geçtiklerinde birbirlerini daha yakın hissettiklerini, bu şekilde örneğin; her akşam yaptıkları planları yine birlikte yapabildiklerini, günlük deneyimlerini birbirleri ile paylaşabildiklerine dikkat çekmiştir (Christensen, 2009). Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılan çalışmada ise; cep telefonu, e-mail, mesajlaşma ve görüntülü görüşmelerin daha çok aile üyeleri arasında bilgi paylaşımında bulunmak için kullanıldığı belirtilmiştir (Chen ve Katz, 2009).

Ganong, Coleman, Feistman, Jameson ve Markham çalışmalarının olumlu yönleri ve kısıtlılıklarına da değinmiştir. Çalışmada iletişim yöntemlerini etkili biçimde kullanabilen ortak ebeveynlerin çocukları hakkında plan yaparken daha kolay iletişim kurabildiklerini, e-mail ve cep telefonu kullanmalarının ayrı yaşarken de çocuklarını birlikte büyütebilmelerinde etkili olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca; iletişim yöntemlerini kullanmakta ve birbirleri ile iletişim kurmakta güçlük çekmeyen ebeveynlerin, çocuklarının yaşamları üzerinde olası plan değişikliklerinde hemen iletişime geçip haberdar oldukları ve hızlıca bilgi paylaşımında bulundukları, çocukları hakkında daha hızlı ve etkili kararlar verebildikleri anlaşılmıştır. Ancak; ortak ebeveynlerin olumsuz ilişkilerinin olduğu durumlarda; ebeveynlerden birinin diğerini gün içerisinde beş ya da daha fazla kez arayarak diğer ebeveyne rahatsızlık verebildiği, istenmeyen bir bağımlılık ve mecbur bırakılma hissiyatı doğurabildiğine de dikkat çekilmiştir. Bu gibi durumlarda eş zamanlı olmayan e-mail ya da mesaj gönderiminin, ortak ebeveynlik ilişkisini kontrol altına almakta yüz yüze iletişimden daha etkili olabileceği düşünülmektedir (Ganong ve ark., 2012).

E-mail kullanımının yüz yüze iletişimde olduğu gibi duygu aktarımına izin vermediği için kimi zaman yanlış anlaşılmaya yol açsa da daha sakin ve temkinli bir dil kullanımına yol açtığından, hislerin ve isteklerin daha resmi şekilde birbirlerine söylemelerine de neden

olduğundan çekişmeli ebeveynler için daha çok tercih edilmesi de önerilmektedir. Çalışmanın en önemli ve dikkat çekici kısmı ise; boşanan ve ortak ebeveynlik yürüten anne babaların iletişim teknolojilerini nasıl kullandıkları ve kontrol altına almaya çalıştıklarıdır. Ortak ebeveynlerin sıklıkla çocuklarının nasıl büyüdüğü, hangi sıklıkla çocuklarını görebildikleri, çocukları hakkında nasıl karar verdikleri ve bu kararlardan memnuniyet duyup duymamaları gibi konularda daha çok kontrolcü olmak istedikleri, iletişim teknolojilerini de bu kontrolü paylaşmakta kullandıkları belirtilmiştir (Ganong ve ark., 2012).

Bilgi ve iletişim teknolojisinin kullanım ve yaşama sosyal bağlanılabilirlik hakkında yapılan bir çalışmada; iletişim teknolojileri ve sosyal medya sitelerinin yaşamın pek çok alanında ve birçok endüstriyelmiş ülkelerdeki kullanım alanından bahsedilmektedir. İletişim teknolojilerinin günümüzde sayısı artarak pek çok yaş grubundan kişilerce kullanıldığını, teknolojinin geleneksel yaşam koşullarımız ve ilgilerimize kadar etki ederek aile, arkadaş ve yaşamımızdaki pek çok kişi ile olan iletişimimizi değiştirdiğine, hayatımızda önemli bir yer edindiğine dikkat çekmektedir (Chesley ve Johnson, 2014).

Araştırmacılar sosyal medya ve iletişim teknolojilerinin kullanımının yaş gruplarına kullanımı ve sosyal medyanın etkisinin genç ve yaşlı nüfusa göre farklı etkiler bıraktığına da değinmişlerdir. Zickuhr çalışmasında; genç nüfusun yaşlı nüfusa göre iletişim teknolojilerini sıklıkla ve mesaj, anlık mesajlaşma, sosyal medya siteleri gibi pek çok farklı dijital yöntemlerle kullandığını belirtirken Rosen ise genç nüfusun sosyal medyada yapmış olduğu paylaşımları yaşlı nüfusa oranla daha sık kontrol ettikleri ve gençlerin bu mecrada yapmış olduklarına bağımlı olarak sosyal medya hesaplarına bağlanamadıkları ya da hesaplarını kontrol edemediklerinde anksiyete hissettiklerini belirtmiştir (Zickuhr, 2011; Rosen, 2012).

Gündelik yaşamda bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımı ve sosyal bağlanabilirlik üzerine yapılan çalışmalarda; iletişim teknolojilerinin gündelik yaşamımıza dahil olması ile pek çok yaş grubundan ve cinsiyetten insanın birbirleri ile yakınlaşmasına yol açtığını ki bunun da daha çok aile üyeleri, arkadaşlar ve yaşamımıza etki eden kişilerle olan ilişkilerimizi ve ilgilerimizi daha yakın hissetmemize yol açtığı belirtilmiştir. Çalışmada ayrıca; iletişim teknolojilerinin kullanılması ve bu teknoloji sayesinde yapılan bilgi paylaşımının toplumsal ya da özel alan gibi sınırları kaldırdığı, bunun da özellikle iş ve aile yaşamı, ailevi ilişkiler üzerinde etkili olduğu belirtilmiştir (Chesly ve Johnson, 2014). Bununla birlikte; iletişim teknolojilerinin kullanımının aile üyelerinin ayrıldıklarında ya da ayrı yaşamak zorunda kaldıkları durumlarda birbirleri ile iletişime geçmelerine, ilişkilerinin daha sağlam ve sürekliliği olmasına, güçlü aile ilişkilerinin sağlanmasına da neden olduğuna bir kaç çalışmada dikkat çekilmiştir. (Chesley ve Fox, 2012; Bittman ve ark., 2009).

Çocukların dijital iletişim teknolojilerini kullanmaları ve tercih ettikleri uygulamalara ilişkin yapılan bir çalışmada; çocukların sosyal aktivite olarak dijital teknoloji ve sosyal ağlardan faydalandıkları, çocukların yetişkinlere oranla dijital iletişim teknolojilerini çok yönlü olarak kullandıkları, sadece geleneksel sosyal paylaşım sitelerinden olan Facebook ya da MySpace gibi uygulamaları kullanmakla kalmadıkları, aynı zamanda sanal ortamda karşılıklı oyunlar oynadıkları ve bilgi paylaşımında bulundukları belirtilmiştir (Grimes ve Fields, 2012).

Rainie ve Wellman'ın 2012 yılında yaptıkları ve dijital iletişim teknolojilerinin kullanılmasının aile üyeleri ve ilişkileri üzerindeki etkisi hakkındaki çalışmalarında; 12-17 yaş aralığındaki çocukların dijital iletişim teknolojilerini nasıl kullandıkları ve bunun aile ilişkilerindeki etkisine odaklanmışlardır. Çalışma sonucunda aileler ve çocukların sabit hatlı

ve mobil telefon kullandıkları, ayrıca; email, mesaj ve anlık ileti ile iletişim kurdukları, bunların haricinde sıklıkla sosyal medya iletişim ağlarını tercih ettikleri, genelde de telefon ve kısa mesaj kullanarak iletişim kurdukları, dijital iletişim teknolojilerinin ebeveyn ve çocuk iletişimde saygı değer bir ölçüde etkili olduğuna dikkat çekmişlerdir (Rainie ve Wellman, 2012). Saini ve arkadaşlarının yapmış olduğu çalışmada ise; ayrılmış çiftlerin ve yalnız olan ebeveynlerin çocukları ile fiziksel olarak ayrı olduklarında yüz yüze iletişim kurmak için daha sık iletişim teknolojilerinden faydalandıklarını belirtmişlerdir. Dijital iletişim teknolojilerinin boşanma ya da velayet davalarında kullanılması, bazen de mahkeme kararı ile belirtilmesi ile kullanılmasının velayeti elinde bulundurmayan ebeveynler ve çocukları arasında iletişim kurmayı kolaylaştırdığına dikkat çekmişlerdir (Saini ve ark., 2013).

Ergenlerin sanal ortamda geçirdikleri zamana ilişkin yapılan çalışmalardan birinde; Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşayan ve yaşları 13 ile 18 arasında bulunan çocukların iletişim teknolojileri kullandıkları 1 saatin en az 24 dakikasını aileleri ile iletişimde geçirdiklerini, tam zıttı bir örnek olarak da İsrail'de bulunan 13-28 yaş arası çocukların sıklıkla internet kullansalar da aileleri ile burada vakit geçirmediği sonucuna ulaşılmıştır. Ergenlerin interneti aileleri ile iletişim kurmaktan çok eğitimsel nedenler ve ödevleri hakkında araştırma yapmak için kullandıkları gözlemlenmiştir (Mesch, 2006b; Mesch, 2006a). Çocukların iletişim ve internet teknolojilerini özellikle; fiziksel olarak ailelerinden ayrı olduklarında ve aynı evi paylaşmadıkları durumlarda kullanmayı tercih ettikleri anlaşılmaktadır. Bununla birlikte; ailelerin bu tip bir ilişki içerisinde ilken dijital iletişim yöntemlerini daha çok çocuklarını kontrol etmek, onların aktivitelerinden ve alışkanlıklarından haberdar olmak için kullandıkları da belirtilmektedir (Stafford ve Hillyer, 2013).

Yukarıda belirtilen ve bu hususta yapılan pek çok çalışmadan da anlaşılabacağı üzere; geçmişe oranla dijital teknoloji ve iletişim yöntemlerinin iyisi ve kötüsüyle aile ve arkadaşların daha yakın olmasına ve anında iletişime geçmelerine yol açtığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte; bu iletişim teknolojilerinin kullanımının genel popüler olan, yaş ve gruplara göre farklı kullanımları olmaktadır. Örneğin; gençlerin, 65 yaş ve üzerine göre dijital iletişim teknolojilerini daha sık kullandıkları görülmektedir. Dijital iletişim yöntemlerinin günlük hayatta ve her yaş grubundan kişilerce kullanması akla boşanmakta olan ailelerin ve çocuklarının hem dava sürecinde hem de sonrasında nasıl kaliteli iletişim kurabilecekleri sorusunu da getirmektedir. Şahsi cep telefonu kullanımının çocuklukta ve ergenlik sürecinde nasıl bir fark yaratacağı, dijital iletişim teknolojilerinin kullanımının doğumlar, evlilikler gibi kutlamalarda ve ölüm durumlarında nasıl yeni toplumsal normlar geliştireceği, yaşa, bulunulan yer ve mekana göre nasıl bir adaptasyon süreci sağlayacağı, sosyal bağlantılarımıza nasıl biçim vereceği düşünülen konulardan birkaç tanesidir (Chesly ve Johnson, 2014).

2004 yılında ABD’de ilk kez Utah eyaletindeki yargıçlar ebeveynler ile çocukların iletişimlerini ve ilişkilerini düzenlerken ebeveynlerin planlarını ve düzenlerini baz alan bir uygulama yapmışlardır. Uygulama sonucuna göre teknolojik imkânların uygun sürelerde kullanılarak, ebeveynlerce de izin verilerek ve etki altında bırakılmadan sağlanan iletişimin gerekli olduğu anlaşılmıştır (Utah Yasaları Öneri ve Öneriler, 2004, 30-3-33 (14)).

Velayet davalarındaki artışla birlikte günümüzde velayet ve şahsi ilişki davalarında iletişim ve bilgi teknolojilerinin kullanımı da yaygınlaşmaktadır. İletişim teknolojilerinin ilerlemesi ile birlikte ebeveyn ve çocuk iletişimi kolaylaşmış, boşanma sonrasında çocuğun velayeti elinde bulundurmayan ebeveyni ile ilişkisini devam ettirmesine de yardımcı olmuştur. Yapılan tüm çalışmalardaki temel tartışılması gereken konu ise bilgi ve iletişim

teknolojilerinin hem boşanma davalarından sonra hem de boşanma olmaksızın örneğin; ordu mensubu gibi işinin gerekliliği yüzünden aile üyelerinden ayrı yaşamak zorunda kalan ebeveynler ve çocukları arasında iletişimi nasıl etkileyeceği ve yön vereceği olmalıdır. Mahkemelerde belirlenen ve bilinen şahsi münasebetlerin dışında değişen dünya ve ilerleyen teknoloji ile dijital iletişim teknolojilerinin kullanılması boşanma ya da zorunlu ayrılıklar sonrasında sağlıklı bir ebeveyn ve çocuk ilişkisini olumlu olarak desteklediği kimi çalışmalarda da kanıtlanmıştır (Saini ve ark., 2013).

Yarosh ve arkadaşlarının yapmış olduğu çalışmada da ebeveynlerin dijital iletişim teknolojilerini genellikle çocuklarından ayrı kaldıklarında, geleneksel ve yüz yüze olan iletişim biçimini sağlayamadıklarında kullanmayı tercih ettiklerini belirtmişlerdir (Yarosh ve ark., 2009). Thompson da çalışmasında Amerikan ordu mensuplarının ailelerinden ve çocuklarından kısa ya da uzun dönemli ayrılıklar yaşadıklarında e-mail ve video görüntülü görüşmeler sağlayarak iletişim kurduklarını, var olan ayrılıklarını ve mesafeleri azaltmaya çalıştıklarından bahsetmektedir (Thompson, 2005).

Teknoloji çağında dünyaya gelen çocukların çoğunun teknoloji olmadan nasıl yaşayabilecekleri hususunda pek bilgili olmadıkları aşîkardır. Günümüzde yaşça küçük çocuklar ve gençler sosyal medya sitelerini kullanabilmekte ve birbirleri ile iletişim kurabilmektedir. Hatta çocukların ve gençlerin teknoloji çağının ortalarına denk gelen yetişkinlere oranla elektronik aletleri ve teknolojiyi kullanmakta daha becerikli oldukları da gözlemlenmektedir (Kaynay ve Yelsma, 2000). Vandewater ve arkadaşlarının 2007 yılında yapmış olduğu çalışmasında; değişen ve gelişen teknolojik imkânların çok küçük yaşlardaki çocuklar arasında dahi kullanımının arttığını göstermiştir. Çalışma sonucuna göre; 0-2 yaş grubu arasındaki çocukların %4'ünün, 3-4 yaşları arasındaki çocukların %20'sinin ve 4-5

yaşları arasındaki çocukların ise; %27'sinin günlerinin bir kısmını bilgisayar başında geçirdikleri görülmüştür (Vandewater ve ark., 2007).

Modern teknoloji ile başlayan değişim iletişim yöntemlerine de yansımıştır ve insanlar birbirleri ile bireysel olarak iletişim kurabilmektedir. Artık sadece mesajlaşma değil pek çok farklı iletişim şekilleri bulunmaktadır. Çağımızda genellikle elektronik ortamda e-mail, pek çok kişi ya da arkadaşın bir araya gelerek oluşturduğu tartışma grupları, sosyal medya siteleri, direkt mesaj kullanımı ve sohbet odalarının oluşumu ile kullanılan pek çok iletişim yöntemi geniş kitlelere hitap etmektedir (Saini ve ark., 2013). Bu süreçte Facebook en popüler sosyal ağ sitesi olmuştur. Başlangıçta her ne kadar üniversite öğrencileri için oluşturulan bir uygulama olsa da kullanıcı sayısı günden güne artan ve çoğunlukla 35 yaş ve üstü kişilerin kullandığı bir site haline gelmiştir (Westermann, 2011). Facebook'un boşanma davaları sonrasında ebeveyn ve çocukları arasındaki ilişkilerinde bir sorun yoksa genellikle kullanıldığı, ebeveynlerin bu sosyal site aracılığı ile çocuklarının özel yaşamlarını takip edebildikleri ve iletişimlerini arttırmakta kullandıkları gözlemlenmiştir (Saini ve ark., 2013).

2012 yılında boşanma sonrasında ebeveynler ve çocuklar arasında iletişim ve bilgi teknolojilerinin kullanılmasına ilişkin yapılan iki farklı çalışmada dijital iletişim yöntemlerinin boşanma sonrasında kullanılması bakımından farklı sonuçlar olabileceği gözlemlenmiştir. Wolman ve Pomerance'nin yaptıkları çalışmada ebeveynlerin boşanma ve ayrılık sonrasında çocukları ile tatmin edici bir iletişim kurmak için dijital iletişim yöntemleri kullandıklarını, bunlardan da özellikle Skype ve FaceTime uygulamalarını tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Araştırmacılar boşanma sonrasında dijital iletişim yöntemlerini kullanan 30 yetişkin ve 40 çocuk ile yaptıkları klinik görüşmelerde; ebeveyn ve çocukların birbirleri ile iletişim kurmakta dijital iletişim yöntemleri deneyimlerinin iletişim kurmalarını

kolaylaştırdığını belirttiklerini ortaya koymuştur. Araştırma sonuçlarına göre hem ebeveynlerin hem de çocukların fiziksel anlamda ayrı oldukları zamanlarda birliktelik hissiyatlarını Skype ve FaceTime kullanarak gidermeye çalıştıklarını, bu uygulamalar arasında da Skype'ın telefon ve benzeri iletişim araçlarına oranla daha eğlenceli ve daha yakın hissiyatı doğurduğunu belirtmişlerdir (Wolman ve Pomerance, 2012).

Yukarıdaki çalışmanın aksine Gollop ve Taylor'un yapmış olduğu çalışmada ise; boşanmış olan ve sadece; mahkeme kararları ile belirlenen kişisel ilişki günlerine sahip olan 100 ebeveyn ve çocuk ile görüşme yapılmış, araştırma sonucuna göre; çocukların ebeveynlerini fiziksel olarak ziyaret edemedikleri zamanlarda Skype, email, mesaj, telefon ve MSN gibi iletişim teknolojilerini kullanarak iletişim kurabildikleri, ancak; ebeveynlerin dijital iletişim teknolojileri ile kurulması planlanan iletişim ve ilişkinin engelleyici ve yüzeysel olduğunu değerlendirdikleri sonucuna ulaşılmıştır (Gollop ve Taylor, 2012).

Her iki çalışma sonucunda her ne kadar ebeveynlerin durumu farklı algılayıp değerlendirmeleri olsa da iletişim ve bilgi teknolojilerinin gelişiminin ebeveyn ve çocukların ayrı olduklarında birbirleri ile daha rahat iletişime geçebildiklerini göstermektedir. Araştırmalarda da görüldüğü üzere özellikle Skype uygulamasının çocukların ebeveynleri ile birlikte karşılıklı konuşup görüşmelerinde ve bir sonraki görüşmeleri hakkında birlikte plan yapmalarına olanak sağlaması bakımının da çok tercih edildiği anlaşılmaktadır (Saini ve ark., 2013).

Bazı mahkemeler ebeveyn ve çocuk arasındaki iletişimin teknolojik imkânlarla kolaylaştırılması hususuna olumlu bakmaktadır. Özellikle de fiziksel anlamda yan yana olmalarına imkân olmayan ebeveynler ve çocukları arasındaki iletişimin daha kolayca

sağlanabilmesi bakımından internet üzerinden görüntülü görüşme ve sesli iletişimin hâkimlerce de kararlarda kullanıldığı örneklerle rastlanmaktadır (Ben-Tzvi, 2006). Meijers ve Hasse ise yaşları 5 ile 6 arasında değişen çocuklarla yaptıkları çalışmalarında; hâkimlerin bu yaş grubu çocuklar için yakın ve fiziksel duygusal iletişimin daha önemli olabileceğinden internet üzerinden görüntülü görüşmenin ya da Skype gibi uygulamaların bu fiziksel bağın kurmasında etkili olamayacağını düşündüklerini ortaya koyarak dijital iletişim yöntemlerinin velayet ve kişisel ilişki davalarında kullanılmasındaki olası sınırlılığına dikkat çekmişlerdir (Meijers ve Hasse, 2007).

Saini ve arkadaşları yaptıkları araştırmada; en çok tercih edilen sanal teknoloji uygulamasının internet üzerinden sağlanan görüntülü görüşme ağlarının olduğunu, bunların da içerisinde en popüler olanının ise; Skype olduğunu belirtmişlerdir. Elektronik posta uygulamasının fiziksel anlamda bir ziyaret ya da telefon konuşması kadar etkili olmadığını, bu nedenle günümüzde daha çok birebir mesaj, MSN, Facebook ve kısa mesajlaşma gibi uygulamaların daha çok tercih edildiğini, özellikle de ebeveynlerin çocuklarından fiziksel anlamda ayrı oldukları anlarda, çocuklarının nerede oldukları ve ne yaptıkları hakkında bilgi almak için bu uygulamaları tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Ancak, mahkemelerin vermiş oldukları dijital iletişim teknolojileri ile sağlanan görüşmelerin sıklıkları da çocukların yaşlarına göre değişmekte, genellikle de en az haftada ya da günde belirli bir zaman aralığında görüşmelerin olması gerektiğine dikkat çekilmektedir. Ergenlik öncesi dönemdeki çocukların günde ya da haftanın belirli günlerinde daha çok görüntülü görüşme ya da Skype üzerinden iletişim kurmayı tercih ettikleri, ergenlerin ise; mahkeme kararı dışında da yaşça daha küçük çocuklara oranla istedikleri zamanlarda dijital iletişim yöntemlerini kullanarak istediklerinde ebeveynleri ile iletişim kurabildikleri, hâkimlerin ise karar verirken her Skype görüşmesi ya

da telefon ile kurulan iletişim için 15 ile 45 dakika arasında bir süreyi uygun gördükleri anlaşılmıştır (Saini ve ark., 2013).

2.4.2.Ebeveyn Çocuk İletişimine Çevrimiçi (Bağlantılı) Olarak Olanak Sağlayan Çoklu Aktiviteler

Günümüzde çocuklar ve ebeveynleri arasında çevrimiçi olarak iletişime olanak sağlayan Our Family Wizard (ourfamilywizard.com) gibi pek çok internet sitesi bulunmaktadır. Bu gibi siteler ve sundukları imkânlar çocukların ebeveynlerinden ayrı oldukları zamanlarda, gün içerisinde iletişim kurmalarına ve birlikte vakit geçirmelerine yardımcı olabilmektedir. Bunun gibi çevrimiçi aktivitelerin, ebeveynlere ve çocuklarına sanal ağ bağlantısı üzerinden oyun oynamak gibi aktivitelerden ziyade birlikte iletişim kurmaları gibi çeşitli imkânları ortaya koyduğunu kanıtlayabilmiştir. Sanal ortamlar ebeveynlere; ev ödevlerine yardımcı olmak, elektronik kart oyunları ve masa üstü oyunları oynamak, aynı televizyon programlarını izlemek, birlikte enstrüman çalmak ve şarkı söylemek, birlikte gidilebilecek seyahatleri ayarlamak, bilgisayarda gezinilen web sitelerini ekranda gezinirken birbirine gösterebilmek, video konferans kullanarak akşam yemeğini paylaşmak ya da gece yatmadan önce aralarında oluşan rutinlerini yerine getirmeye devam etmek, uykudan önce masal okumak gibi pek çok paylaşıma olanak sağlamaktadır (Saini ve ark, 2013).

Ebeveyn ve çocuklar arasında çevrimiçi olarak iletişimde kullanılan teknolojik imkânların kullanışlı kısımları olduğu kadar özellikle çocuklar bakımından teknolojiye aşırı bağımlılık geliştirme, internette ve sanal ortamda hem bilgisayarlardan hem de cep telefonu gibi kolay ulaşabildikleri aletlerde çok fazla zamanlarını harcamaları gibi olumsuz yanlarının olması da ebeveyn çocuk iletişimindeki dijital iletişim yöntemlerinin sınırlılıklarının başında gelmektedir (Castelain-Meunier, 1997).

Boşanma ve velayet davaları sürecinde ya da sonrasında, ya da ayrı yaşamak zorunda kalan ebeveyn ve çocukları arasında dijital iletişim yöntemleri ile kurulan iletişimde olası olumsuzluklardan biri de çocuğun yanında yaşadığı ebeveynin diğer ebeveyn ile olan çevrimiçi iletişimine çeşitli yöntemler ile müdahale etmesidir. Bu olumsuz etkilerden bazıları; yapılan iletişimi ya da web kamera ile yapılan görüşmeyi gözetleme, çocuğun bilgisayarı kullanmasını kısıtlaması ve bu kısıtlamaları görüşme saatlerine denk getirmesi, çocuğun ebeveyni ile iletişim kurduğunda özel alan tanımayarak ses ve gürültü yapması, velayeti elinde bulunduran ebeveynin çocuğun diğer ebeveyni ile iletişimini sağlayacağı gerekli ve güncel olan teknolojik ekipman ve sistemleri hazır etmeyi reddetmesidir (Saini ve ark., 2013).

Ebeveynlerin çocukların dijital iletişim yöntemleri kullanarak ilişkilerini oluşturmak için planlamalarda bulunurken göz önünde bulundurmaları gereken bazı önemli hususlar bulunmaktadır. Bunlardan ilki; çocuğun ebeveyni ile iletişiminin ebeveynler arasında olası çekişmeye imkân vermeyecek şekilde yapılmasıdır. İkincisi; ebeveynlerin müşterek çocukla yapacakları planlarını birbirlerinin plan ve programlarına çakışmayacak şekilde oluşturmaları, bir diğeri; ebeveyn ve çocuk arasında kurulacak olacak dijital iletişimin tutarlı ve sürekliliği olan bir iletişim olması, son olarak da; çocuk ve ebeveyn arasında kurulacak olan iletişimin beklentileri açık olarak karşılaması gerekmektedir. Bu tip dijital iletişim yöntemleri ile kurulan ilişkilerin genellikle velayet davalarından sonra etkili bir şekilde kullanılması en önemli güncel konulardan biridir. Dijital iletişim yöntemleri ile kurulan ilişkinin ebeveynler bakımından en önemli katkısı ise; ebeveynlerin çocukları ile yapacakları planlamalarında aralarında olası çakışmaya ve çekişmeye engel olmasıdır (Saini ve ark, 2013).

Ebeveynler planlamalarını yaparken şu hususları muhakkak göz önünde bulundurmalıdır:

1. Çocuğun yaşı ve olgunluk düzeyi
2. Finansal düzenlemeler
3. Dijital İletişim yöntemi ile sağlanacak olan ziyaretlerin ya da görüşmelerin programlanması
4. Sanal ortamda gerçekleşecek olan aktivitelerin türlerinin belirlenmesi
5. Dijital iletişim yöntemi ile sağlanacak olan iletişimi kolaylaştırmak için kullanılacak olan teknolojik imkânların türlerinin belirlenmesi
6. Dijital iletişimin sağlanacağı yerin ya da mekanın belirlenmesi
7. Planlanan sanal ortamdaki iletişimin süresi ve buna katkı sağlayacak üyelerin rollerinin belirtilmesi
8. Gözetim süresi ve çocuğun yaşına bağlı olarak iletişim esnasında çocuğa rehberlik etmeye gerek olup olmadığının belirlenmesi
9. Mahremiyetin sağlanması
10. Ebeveynlerin davranışlarını kontrol etmesi ve çocuğu etki altında bırakmaması
11. Planlanan Dijital İletişime uymama durumunda hesap verme zorunluluğu ve sorumluluğunun olması (Saini ve ark, 2013).

Saini ve arkadaşları, gelecekte dijital iletişim yöntemleri ile sosyal iletişimin modern ve yeni bir dünya yaratacağını belirtmişlerdir. Özellikle bu yeni sosyal iletişimin boşanma ve velayet davalarında etkili biçimde ebeveyn ve çocuk iletişiminde kullanılacağını, çocukların yaş ve gelişimleri bakımından becerilerine göre de bu iletişimin sınırlarının çizilebileceğine dikkat çekmişlerdir. Aşağıdaki tabloda yaş ve olgunluk düzeyine göre çocukların sanal ortamda kurabilecekleri iletişim türlerine göre yapabilecekleri belirtilmiştir (Tablo 1). Bu tabloya göre karar verici kimselerin (hâkim, avukat ya da velayet hususunda görev alan sosyal çalışmacıların) çocuk ile ebeveyni arasında nasıl bir iletişim kurabileceğini anlaması ve dijital

teknolojiyi çocukların nasıl kavradıkları hususunda empati kurarak var olan şahsi ilişki kurallarının da değişime uğrayarak dijital iletişim yöntemleri ile şahsi münasebetin belirlenmesinde önemli bir rol oynayacağını belirtmişlerdir (Saini ve ark., 2013).

Tablo 1. Ebeveyn Çocuk İletişiminde Gelişimsel ve Yetisel Evrelere Göre Sanal Ağların Kullanımı

Gelişim Evreleri	Değerlendirme Yetisi	Ebeveynler Bakımından Gerekli Olan Destek	Sanal Ortamda Kurulan Ebeveyn-Çocuk İlişkisindeki İlgilik
Emekleyen Çocuklar (18 Ay- 3 Yaş)	Birinin desteği ile hem eğitim amaçlı hem de eğitim amaçlı olmayan oyunlar için bilgisayar kullanımının başlanması	Emekleyen çocuklar için sanal ortamda iletişim kurulacaksa; ebeveynlerin yüksek oranda destek olması gerekir.	Bilişsel, duygusal, dil, fiziksel ve ahlak gelişimini başlangıcı, sanal iletişim ve görüşmelerde emekleyen çocuk kendisi ve ailesi arasında kelimeler kullanmaya ve cümleler oluşturmaya başlayabilir.
Okul Öncesi Çocuklar (3-5 Yaş)	Eğitim amaçlı ve eğitim amaçlı olmayan oyunlar için bilgisayar kullanımının başlanması	Basit teknolojileri tek başına kullanabilir ancak; halen ebeveyn desteğine ihtiyaç duymaktadır.	-Minimal düzeyde video konferans tipi görüşmelerde uyum sağlar. -Teknolojiyi kullanarak oluşturulan görüşme ve ziyaretlerde etkileşime girmek, bağlanmak, katılım sağlamakta daha iyi bir beceri göstermektedir.
Okul Çocuğu (6-8 Yaş)	-Evde bilgisayar kullanmaya başlanması (ev ödevleri ve video oyunlar) -Okul müfredatı için bilgisayar kullanımında artış	-Gerekli ölçüde aile desteğinin sağlanması -Ebeveynler halen çocuğun sanal ağ ile kuracağı iletişimde gerekli ayarlamaları yapar.	-Direk mesajlaşma ve e-mail kullanımının artması, çocuğun okuması ve yazmasına olanak sağlar. -Sanal ortamda sağlanan iletişimde daha çok duygusal paylaşımların gözlemlenmesi.

Gelişim Evreleri	Değerlendirme Yetisi	Ebeveynler Bakımından Gerekli Olan Destek	Sanal Ortamda Kurulan Ebeveyn-Çocuk İlişkisindeki İlgilik
Ergenlik Öncesi Dönem (9-12 Yaş)	-Televizyon, DVD ve video oyunlarını kullanmakta ustalaşma -Ev ödevi ve video oyunlar için bilgisayar kullanımında adapte olmuştur -Facebook gibi sosyal ağları kullanmakta ve iletişim kurmakta artış	- Çocuk, sanal ortamda yapacağı görüşmelerin saatlerini planlamada daha çok katılım sağlar -Bu yaş çocuklar, mesajlaşma, e-mail, Facebook, Skype ve bağımsız şahsi cep telefonlarından görüşme ve mesajlaşmaya başlarlar.	-Sanal ortamlarda yapılan görüşmelerde çocuklar interneti kolaylıkla kullanabilir ve bu kullanıma ilişkin kapsamlı bilgileri vardır. -Sanal ortamlar üzerinden ayrıntılı tartışmalara olanak sağlar, bu durumda çocuğun aile ve arkadaşlıklarındaki bağlılığında duygularını derinlemesine geliştirmesinde yardımcı olabilir (eğer ebeveynleri boşanmış ya da ayrılmışsa)
Ergenlik (13-18 Yaş)	-Pek çok görevli teknolojik türe uyum sağlama -Sosyal medya ağlarının kullanımında artış, sosyal medya kullanımı ile akran grubu ile iletişim kurmakta artış.	-Sanal iletişimlerinde yok denecek kadar az ebeveyn desteğine ihtiyaç duyma -Ergenlerin genelde kendi programlarını yaptıklarının gözlemlenmesi -Sanal ortamda kurdukları ilişkilerinde programlarını oluşturmada ya da teknolojik imkânları seçmekte az denecek derece ebeveyn yardımı istemelerinin gözlemlenmesi.	-Yanında bulunmadığı ebeveyni ile sanal ortamda ilişki kurarken diğer ebeveynin olumsuz tavırlarının çocuk-ebeveyn ilişkisinin kesilmesine ya da olumsuz sonuçlara yol açtığı -Çocuğun yanında bulunduğu ebeveyni sanal ortamda sağlanan ilişkinin amacını ve yararını anladığında, sanal ortamda kurulan ilişkinin çocuğun diğer ebeveyni ile olan bağındaki önemini farklı açılardan anlamasını sağlar.

*Saini ve arkadaşlarının Parenting Online: An Exploration of Virtual Parenting Time in the Context of Separation and Divorce çalışmasında oluşturulmuş beceri tablosu (Saini ve ark, 2013).

3. GEREÇ VE YÖNTEM

3.1.Örneklem

Araştırmaya İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Adli Tıp Enstitüsü Müdürlüğü Yönetim Kurulu'nun 16/08/2018 tarih ve 44908 sayılı kararınca üniversitenin Klinik Araştırmalar Etik Kurulunca onay alındıktan sonra başlanmıştır. Ayrıca çalışmanın yürütüleceği ilgili mahkemelerin hâkimlerinden de çalışma kapsamında belirtilen sayıda dosya incelemesi ve boşanmak üzere başvuran aileler ile araştırmaya yönelik konular hususunda anket uygulaması yapmak için izin alınmıştır. Çalışmanın başında T.C. Adalet Bakanlığı Büyükçekmece Adliyesi Aile Mahkemeleri'nden 1. Aile Mahkemesi, 3. Aile Mahkemesi, 4. Aile Mahkemesi ve 5. Aile Mahkemesi'nde 2016-2019 yıllarında boşanmak için başvuran ve dava sonucunda müşterek çocukların velayetlerinin de karara bağlandığı 600 adet kararlı dava dosya incelemesi yapılması planlanmıştır. Dosya incelemesi haricinde boşanmak üzere başvuran 30 adet aile ile görüşülerek anket uygulaması yapılacağı belirtilmiştir. Ancak istenilen sayılara ulaşamayarak 300 adet dosya incelemesi ve 15 adet aileye ile çalışma tamamlanmıştır. Anket çalışması kapsamında toplamda gönüllü 15 ebeveyn ve 21 çocuk çalışmaya katılmıştır.

Büyükçekmece Aile Mahkemeleri'ne boşanma ya da velayet davaları hususunda gelen ve gönüllü olarak çalışmanın içerisinde bulunmak isteyen katılımcılarla gerekli ön görüşme yapılmıştır. Katılımcılara çalışmanın amacı ve çalışma sürecinde kendilerinden beklenenler hakkında bilgi verilmiştir (Ek 1). Gönüllü olarak araştırmaya katılan hem ebeveynlerin hem de müşterek çocuklarının çalışmaya katılmalarına izin verdiklerini belirten onam formları da imzalatılarak gerekli izin ve onay alındıktan sonra araştırma için gerekli çalışmalara başlanmış; araştırma için gerekli örneklem grubu bu şartlar altında oluşturulmuştur.

Araştırmaya katılan ebeveynlere ve müşterek çocuklara araştırmada merak edilen, bu amaçla sorulan soruların içeriğine ilişkin bilgiler de onam formu verilmeden önce kısaca tarafımda belirtilmiş, araştırmaya katılmayı istemedikleri takdirde istedikleri her an çalışmadan geri çekilme hakları olduğu da belirtilmiştir. Ayrıca araştırma kapsamında verilen ankette sorulan sorulara ilişkin anlaşılmayan bir şey olduğunda da tarafıma bu hususta soru sorabilecekleri belirtilmiştir. Sonuçların daha sağlıklı olabilmesi, müşterek çocukların baskı altında hissetmemesi ve objektif yanıtlar verebilmeleri adına yarı yapılandırılmış sorulardan oluşan anket formları ebeveynler ve müşterek çocuklara ayrı ayrı olarak verilerek, bireysel bir ortamda anketi tamamlamaları sağlanmıştır.

3.2.Araç ve Gereçler

Etik kurulu onayı ve yukarıda belirtilen ilgili mahkemelerin hâkimlerinden de onay alındıktan sonra, her aile mahkemesinde 2016-2019 yılları arasında karara bağlanmış olan, velayet kararlarını içeren 75'er adet boşanma davası, toplamda 300 adet dava dosyası incelenmiş; dosyalardan elde edilen; evlilik süresi, boşanma şekli, müşterek çocukların yaş ve cinsiyetlerine göre dağılımları, velayetin kimde olduğu, oluşturulan şahsi münasebetin şekli ve süresi, bu dosyalar içerisinde dijital iletişim yöntemleri ile herhangi bir düzenleme yapıp yapılmadığına ilişkin bilgiler SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) 21.0 istatistiksel yöntemlerden parametrik olmayan Mann-Whitney U, Kruskal-Wallis ve Ki-Kare Bağımsızlık testleri ile analiz edilmiştir.

Çalışmanın ikinci aşamasında ise davası devam eden psikososyal inceleme ve değerlendirme aşamasında olan 15 aileye ulaşılarak velayete konu olan müşterek çocuklara dijital ortamda şahsi münasebet düzenlenmesi hakkında yarı yapılandırılmış sorular yöneltilmiştir. Çalışmaya katılan örneklem grubuna isim, soy isim, yaş, cinsiyet gibi

demografik bilgiler, velayetin kimde olduğu, ebeveynlere müşterek çocuklarla, çocuklara da velayeti elinde bulundurmayan ebeveyni ile görüşme imkânının olup olmadığı, görüşme şeklinin nasıl olduğu ve bu görüşme şeklinden, sıklığından memnun olup olmadıklarını içeren açık uçlu cevaplardan oluşan bireysel bilgi formu (Ek-2) ve 12 sorudan oluşan internet kullanım durumları, internete hangi araç ya da araçlarla erişim sağladıkları, müşterek çocukların kendilerine ya da ortak kullanıma ait cep telefonu ya da tablet gibi internete erişimlerini sağlayan bir aletlerini olup olmadığı, sanal ortamda ne kadar vakit geçirdikleri, dijital platformlarda en çok tercih ettikleri uygulamalar, var olan dava sürecinde ve sonrasında şahsi ilişki kurulurken dijital iletişim yöntemlerinin kullanılmasına ilişkin düşünceleri, velayetin kendilerinde olması ya da olmaması durumunda müşterek çocukla iletişim kurulması amaçlı dijital iletişim yöntemlerinin kullanılmasının olumlu ya da olası olumsuz yönlerinin neler olabileceğine ilişkin görüşlerini içeren form (Ek-3) uygulanmıştır.

4. BULGULAR

Araştırmada örneklem dahilinde incelenen 300 adet dosya “boşanmanın türü, evlilik süresi, çocuk sayısı, kız çocuklarının yaşı, kız çocuklarının velayeti, erkek çocuklarının yaşı, erkek çocuklarının velayeti, şahsi ilişkinin türü, şahsi ilişkinin süresi, kız çocuğunda dijital yöntemlerle iletişim, erkek çocuğunda dijital yöntemlerle iletişim” olmak üzere toplam 11 değişken aracılığıyla analiz edilmiştir.

Verilerin analizinde frekans ve yüzdeler gibi betimsel istatistik öğelerinin tablolar halinde dökümü yapılmıştır. Çıkarımsal istatistik testlerinde ise öncelikle veri setinin normal dağılım gösterip göstermediğine bakılmış, Kolmogorov-Smirnov testi ile normallik sınıandığında verilerin normal dağılıma uygun olmadığı görülmüştür. Bu sebeple değişkenler arasındaki ilişkilerin analizi için parametrik olmayan testlerden Mann-Whitney U, Kruskal-Wallis ve Ki-Kare Bağımsızlık testleri kullanılmıştır.

Dosyaların boşanmanın türüne göre dağılımları incelendiğinde, anlaşmalı boşanmaların oranı %62,7 iken, çekişmeli boşanmaların oranının ise %37,3 olduğu görülmektedir (Tablo 2).

Tablo 2. Boşanmanın Türüne Göre Dosyaların Dağılımları

Boşanma Türü	Sayı	Yüzde
Anlaşmalı	188	62,7
Çekişmeli	112	37,3
Toplam	300	100

Evlilik sürelerine bakıldığında, dosyaların %20,7’si 1 ile 5 yıl arası, %28’i 6 ile 10 yıl arası, %23,3’ü 11 ile 15 yıl arası, %14’ü 16-20 yıl arası ve yine %14’ü 21 yıl ve üzeri evliliklerden oluşmaktadır (Tablo 3).

Tablo 3. Dosyaların Evlilik Süresine Göre Dağılımları

Evlilik Süresi	Sayı	Yüzde
1-5 yıl	62	20,7
6-10 yıl	84	28
11-15 yıl	70	23,3
16-20 yıl	42	14
21 yıl ve üzeri	42	14
Toplam	300	100

Toplam 300 dosya içerisinde 149 sayı (%49,7) ile en çok tek çocuk yer almaktadır. Ardından 105 sayı ile (%35) 2 çocuk, 36 sayı ile de (%12) 3 çocuk gelmektedir (Tablo 4).

Tablo 4. Tarafların Müşterek Çocuk Sayısına Göre Dağılımları

Çocuk Sayısı	Sayı	Yüzde
1	149	49,7
2	105	35
3	36	12
4	8	2,7
5	1	0,3
6	1	0,3
Toplam	300	100

Kız ve erkek çocuklarının yaş aralıklarının dağılımları incelendiğinde, kız çocuklarında 13 yaş ve üzeri oran %39 iken erkek çocuklarında %31,8'dir. 8 ile 12 yaş arası oranlar ise kız çocuklarında %24,1 iken erkek çocuklarında bu oran %29,9'dur (Tablo 5).

Tablo 5.Kız ve Erkek Çocuklarının Yaş Aralıklarının Dağılımları

Yaş Aralığı	Kız Çocuklarının Yaş Dağılımı		Erkek Çocuklarının Yaş Dağılımı	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
0-1 yaş	12	4,8	6	2,3
2-4 yaş	38	15,3	46	17,6
5-7 yaş	42	16,9	48	18,4
8-12 yaş	60	24,1	78	29,9
13 yaş ve üzeri	97	39,0	83	31,8
Toplam	249	100	261	100

Kız çocuklarının %62,2'sinin velayeti annede iken %19,7'sinin babadadır. %2,8'inin ortak velayettedir. %15,3'ünün ise velayeti bulunmamaktadır. Erkek çocuklarının %60,9'unun velayeti annede iken %24,5'inin babadadır. %3,1'inin ortak velayettedir. %11,5'inin ise velayeti bulunmamaktadır (Tablo 6).

Tablo 6. Kız ve Erkek Çocuklarının Velayet Durumlarının Dağılımı

Velayet Durumu	Kız Çocukları		Erkek Çocukları	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Yok	38	15,3	30	11,5
Annede	155	62,2	159	60,9
Babada	49	19,7	64	24,5
Ortak velayet	7	2,8	8	3,1
Toplam	249	100	261	100

Şahsi ilişkinin türü açısından toplam 300 dosyanın 248 tanesinde (%82,7) Cumartesi-Pazar yatılı olma durumu söz konusudur. 30 tanesinde (%10) ise yatısız-saatli şahsi ilişki kurulmaktadır (Tablo 7).

Tablo 7. Dosyaların Şahsi İlişkinin Türüne Göre Dağılımları

Şahsi İlişkinin Türü	Sayı	Yüzde
Cumartesi-Pazar yatılı	248	82,7
Yatısız-saatli	30	10
Cuma'dan Pazar'a	13	4,3
Pazar'dan Perşembe'ye	1	0,3
Yatısız (velayet sahibi nezaretinde)	1	0,3
Pazar'dan Pazartesi'ye	1	0,3
Cumartesi'den Pazartesi'ye	1	0,3
Sadece yaz tatilleri	1	0,3
Şahsi ilişki yok	4	1,3
Toplam	300	100

Şahsi ilişkinin süresine göre dağılımlara bakıldığında, toplam 300 dosyanın 272 tanesinde (%90,7) şahsi ilişki 15 günde bir kurulmaktadır (Tablo 8).

Tablo 8. Dosyaların Şahsi İlişkinin Süresine Göre Dağılımları

Şahsi İlişkinin Süresi	Sayı	Yüzde
15 günde bir	272	90,7
Haftada bir	20	6,7
Ayda bir	3	1
Her gün	1	0,3
1 ay boyunca	1	0,3
Bilgi yok	3	1
Toplam	300	100

İncelenen dosyalar içerisinde hem erkek çocuklarıyla hem de kız çocuklarıyla dijital yöntemlerle ilişkinin yok denecek kadar az olduğu görülmektedir (Tablo 9).

Tablo 9. Erkek ve Kız Çocuklarıyla Dijital Yöntemlerle Kurulan İlişkinin Dağılımları

	Erkek Çocukları		Kız Çocukları	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Dijital yöntemlerle iletişim yok	258	98,9	248	99,6
Her Pazar 2 saat tel/net üzerinden görüntülü iletişim	1	0,4	1	0,4
Her hafta Pazartesi-Çarşamba-Cuma belli saatlerde 30 dk. tel/net iletişim	1	0,4	-	-
Her gün en az yarım saat görüntülü ya da sesli iletişim	1	0,4	-	-

0-1 yaş arasındaki kız çocuklarının velayetinin %83,3 oranında, 2-4 yaş arasındakilerde %71,1 oranında, 5-7 yaş arasındakilerde %76,2 oranında ve 8-12 yaş arasındakilerde %70 oranında annede olduğu görülmektedir. 13 yaş üzerinde ise hem annenin hem de babanın oranı azalırken %39,2'sinde ise velayet durumu bulunmamaktadır (Tablo 10).

Tablo 10. Kız Çocuklarının Yaşlarına Göre Velayet Durumlarının Dağılımları

Kız Çocuklarının Velayet Durumu						
Yaş		Velayet yok	Annede	Babada	Ortak velayet	Toplam
0-1 yaş	Sayı	0	10	2	0	12
	Yüzde	0,0%	83,3%	16,7%	0,0%	
2-4 yaş	Sayı	0	27	11	0	38
	Yüzde	0,0%	71,1%	28,9%	0,0%	
5-7 yaş	Sayı	0	32	9	1	42
	Yüzde	0,0%	76,2%	21,4%	2,4%	
8-12 yaş	Sayı	0	42	16	2	60
	Yüzde	0,0%	70,0%	26,7%	3,3%	
13 ve üzeri	Sayı	38	44	11	4	97
	Yüzde	39,2%	45,4%	11,3%	4,1%	
Toplam	Sayı	38	155	49	7	249
	Yüzde	15,3%	62,2%	19,7%	2,8%	100,0%

Erkek çocuklarında da kız çocuklarına benzer şekilde 0-1 yaş aralığında annede yoğunlaşan velayet oranı 13 yaşa doğru azalmaktadır. Öte yandan kız çocuklarının aksine erkek çocuklarında yaş aralığı artışına paralel babaya verilen velayetin oranı azalmamaktadır (Tablo 11).

Tablo 11. Erkek Çocuklarının Yaşlarına Göre Velayet Durumlarının Dağılımları

Erkek Çocuklarının Velayet Durumu						
Yaş		Velayet yok	Annede	Babada	Ortak velayet	Toplam
0-1 yaş	Sayı	0	5	0	1	6
	Yüzde	0,0%	83,3%	0,0%	16,7%	
2-4 yaş	Sayı	0	37	9	0	46
	Yüzde	0,0%	80,4%	19,6%	0,0%	
5-7 yaş	Sayı	0	34	13	1	48
	Yüzde	0,0%	70,8%	27,1%	2,1%	
8-12 yaş	Sayı	1	53	19	5	78
	Yüzde	1,3%	67,9%	24,4%	6,4%	
13 ve üzeri	Sayı	29	30	23	1	83
	Yüzde	34,9%	36,1%	27,7%	1,2%	
Toplam	Sayı	30	159	64	8	261
	Yüzde	11,5%	60,9%	24,5%	3,1%	100,0%

Kız çocuklarının yaş aralıkları ile velayet durumları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($p<001$). Benzer şekilde erkek çocuklarının yaş aralıkları ile velayet durumları arasında da istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmaktadır ($p<01$).

Tablo 12. Çocukların Cinsiyetine Göre Yaş Aralıkları ile Velayet Durumları Arasındaki İlişkiye Dair Kruskal-Wallis Test Sonuçları

	n	χ^2	p
Kız Çocuklarının Yaş Aralığı-Velayet Durumu	249	37,263	0,000
Erkek Çocuklarının Yaş Aralığı-Velayet Durumu	261	14,205	0,007

Erkek Çocuklarında 0-1 yaş aralığında Cumartesi-Pazar yatılı kalma oranı %80'dir. 13 yaş ve üzerinde bu oran %90,8'e çıkmaktadır (Tablo 13).

Tablo 13. Erkek Çocukların Yaş Aralığına Göre Şahsi İlişkinin Türünün Dağılımı

		Şahsi İlişkinin Türü								
Erkek Çocuklarının Yaşı		Cumartesi-Pazar yatılı	Yatısız-saatli	Cuma'dan Pazar'a	Yatısız (velayet sahibi nezaretinde)	Pazar'dan Pazartesi'ye	Cumartesi'den Pazartesi'ye	Sadece yaz tatilleri	Şahsi ilişki yok	Toplam
0-1 yaş	n	4	0	1	0	0	0	0	0	5
	%	80,0%	0,0%	20,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	
2-4 yaş	n	29	5	1	0	1	0	0	1	37
	%	78,4%	13,5%	2,7%	0,0%	2,7%	0,0%	0,0%	2,7%	
5-7 yaş	n	25	2	5	1	0	1	0	0	34
	%	73,5%	5,9%	14,7%	2,9%	0,0%	2,9%	0,0%	0,0%	
8-12 yaş	n	49	5	2	0	0	0	1	2	59
	%	83,1%	8,5%	3,4%	0,0%	0,0%	0,0%	1,7%	3,4%	
13 ve üzeri	n	59	5	1	0	0	0	0	0	65
	%	90,8%	7,7%	1,5%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	
Toplam	n	166	17	10	1	1	1	1	3	200
	%	83,0%	8,5%	5,0%	0,5%	0,5%	0,5%	0,5%	1,5%	100,0%

Kız Çocuklarında 0-1 yaş aralığında saatli-yatısız kalma oranı %66,7'dir. Bu açıdan 0-1 yaş aralığındaki erkek çocuklarından oransal açısından farklılık göze çarpmaktadır (Tablo 14).

Tablo 14. Kız Çocukların Yaş Aralığına Göre Şahsi İlişkinin Türünün Dağılımı

		Şahsi İlişkinin Türü							
Kız Çocuklarının Yaşı		Cumartesi-Pazar yattı	Yatısız-saatli	Cuma'dan Pazar'a	Pazar'dan Pazartesi'ye	Cumartesi'de n Pazartesi'ye	Sadece yaz tatilleri	Şahsi ilişki yok	Toplam
0-1 yaş	n	2	6	1	0	0	0	0	9
	%	22,2%	66,7%	11,1%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	
2-4 yaş	n	25	2	0	0	1	0	1	29
	%	86,2%	6,9%	0,0%	0,0%	3,4%	0,0%	3,4%	
5-7 yaş	n	24	2	2	1	0	1	0	30
	%	80,0%	6,7%	6,7%	3,3%	0,0%	3,3%	0,0%	
8-12 yaş	n	40	4	1	0	0	0	1	46
	%	87,0%	8,7%	2,2%	0,0%	0,0%	0,0%	2,2%	
13 ve üzeri	n	64	8	2	0	0	0	1	75
	%	85,3%	10,7%	2,7%	0,0%	0,0%	0,0%	1,3%	
Toplam	n	155	22	6	1	1	1	3	189
	%	82,0%	11,6%	3,2%	0,5%	0,5%	0,5%	1,6%	100,0%

Çocukların cinsiyetine göre şahsi ilişkinin türü arasındaki ilişkiye dair Mann-Whitney U testi ile analiz edildiğinde, istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki bulunamamıştır ($p>0,05$).

Tablo 15. Çocukların Cinsiyetine Göre Şahsi İlişkinin Türü Arasındaki İlişkiye Dair Mann-Whitney U Testi Sonuçları

	U	Z	p
Cinsiyet-Şahsi İlişkinin Türü	10484	-0,012	0,991

Kız çocuklarında 0-1 yaş aralığında şahsi ilişkinin süresi %66,7 ile 15 günde bir şeklinde gerçekleşmektedir. 2-4 yaş aralığında %89,7 oranında, 5-7 yaş aralığında %83,3 oranında, 8-12 yaş aralığında %91,3 oranında, 13 yaş ve üzerinde ise %94,7 oranında 15 günde bir şeklinde ilişki süresi ortaya çıkmaktadır (Tablo 16).

Tablo 16. Kız Çocukların Yaş Aralığına Göre Şahsi İlişkinin Süresinin Dağılımı

Şahsi İlişkinin Süresi							
Yaş		15 günde bir	Haftada bir	Ayda bir	1 ay boyunca	Yok	Toplam
0-1 yaş	Sayı	6	3	0	0	0	9
	Yüzde	66,7%	33,3%	0,0%	0,0%	0,0%	
2-4 yaş	Sayı	26	2	0	0	1	29
	Yüzde	89,7%	6,9%	0,0%	0,0%	3,4%	
5-7 yaş	Sayı	25	4	0	1	0	30
	Yüzde	83,3%	13,3%	0,0%	3,3%	0,0%	
8-12 yaş	Sayı	42	2	1	0	1	46
	Yüzde	91,3%	4,3%	2,2%	0,0%	2,2%	
13 yaş ve üzeri	Sayı	71	3	0	0	1	75
	Yüzde	94,7%	4,0%	0,0%	0,0%	1,3%	
Toplam	Sayı	170	14	1	1	3	189
	Yüzde	89,9%	7,4%	0,5%	0,5%	1,6%	100,0%

Erkek çocuklarında 0-1 yaş aralığının tamamında şahsi ilişkinin süresi 15 günde bir şeklinde gerçekleşmektedir. 2-4 yaş aralığında %86,5 oranında, 5-7 yaş aralığında %85,3 oranında, 8-12 yaş aralığında %89,8 oranında, 13 yaş ve üzerinde ise %95,4 oranında 15 günde bir şeklinde ilişki süresi ile karşılaşılmaktadır (Tablo 17).

Tablo 17. Erkek Çocukların Yaş Aralığına Göre Şahsi İlişkinin Süresinin Dağılımı

Şahsi İlişkinin Süresi							
Yaş		15 günde bir	Haftada bir	Ayda bir	1 ay boyunca	Yok	Toplam
0-1 yaş	Sayı	5	0	0	0	0	5
	Yüzde	100,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	
2-4 yaş	Sayı	32	3	2	0	0	37
	Yüzde	86,5%	8,1%	5,4%	0,0%	0,0%	
5-7 yaş	Sayı	29	5	0	0	0	34
	Yüzde	85,3%	14,7%	0,0%	0,0%	0,0%	
8-12 yaş	Sayı	53	2	0	1	2	59
	Yüzde	89,8%	3,4%	0,0%	1,7%	3,4%	
13 yaş ve üzeri	Sayı	62	2	1	0	0	65
	Yüzde	95,4%	3,1%	1,5%	0,0%	0,0%	
Toplam	Sayı	181	12	3	1	2	200
	Yüzde	90,5%	6,0%	1,5%	0,5%	1,0%	100,0%

Boşanmanın türüne göre şahsi ilişkinin türü arasındaki ilişki Mann-Whitney U Testi ile analiz edildiğinde, değişkenler arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($p<0,01$).

Tablo 20.Boşanmanın Türüne Göre Şahsi İlişkinin Türü Arasındaki İlişkiye Dair Mann-Whitney U Testi Sonuçları

	U	Z	p
Boşanmanın Türü-Şahsi İlişkinin Türü	9158	-2,862	0,004

İncelenen dosyalar içerisinde anlaşmalı boşanmalarda şahsi ilişkinin süresi en çok %90,4 ile 15 günde bir şeklinde gerçekleşmektedir. Çekişmeli boşanmalarda ise bu oran %91,1'dir (Tablo 21).

Tablo 21. Boşanmanın Türüne Göre Şahsi İlişkinin Süresinin Dağılımı

		Şahsi İlişkinin Süresi						
Boşanmanın Türü		15 günde bir	Haftada bir	Ayda bir	Her gün	1 ay boyunca	Şahsi ilişki yok	Toplam
Anlaşmalı	n	170	14	2	1	1	0	188
	%	90,4%	7,4%	1,1%	0,5%	0,5%	0,0%	
Çekişmeli	n	102	6	1	0	0	3	112
	%	91,1%	5,4%	0,9%	0,0%	0,0%	2,7%	
Toplam	n	272	20	3	1	1	3	300
	%	90,7%	6,7%	1,0%	0,3%	0,3%	1,0%	100,0%

Boşanmanın türüne göre şahsi ilişkinin türü arasındaki ilişki Mann-Whitney U Testi ile analiz edildiğinde, değişkenler arasında istatistiki açıdan anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Tablo 22. Boşanmanın Türüne Göre Şahsi İlişkinin Türü Arasındaki İlişkiye Dair Mann-Whitney U Testi Sonuçları

	U	Z	p
Boşanmanın Türü-Şahsi İlişkinin Türü	9917	-1,667	0,096

Velayeti annede olan kız çocuklarının en çok kurduğu şahsi ilişki türü %82,8 ile Cumartesi-Pazar yatılı şeklinde gerçekleşmektedir. Velayeti babada olanlar da bu oran benzer şekilde %82,1'dir. Ortak velayet durumunun tamamı ise Cumartesi-Pazar yatılı şeklinde şahsi ilişki kurmaktadır (Tablo 23).

Tablo 23. Kız Çocuklarının Velayet Durumuna Göre Şahsi İlişkinin Türünün Dağılımı

		Şahsi İlişkinin Türü								
Kız Çocuk Velayet Durumu		Cumartesi-Pazar yatılı	Yatısız-saatli	Cuma'dan Pazar'a	Pazar'dan Perşembe'ye	Pazar'dan Pazartesi'ye	Cumartesi'den Pazartesi'ye	Sadece yaz tatilleri	Yok	Toplam
Annede	n	96	14	3	1	1	1	0	0	116
	%	82,8%	12,1%	2,6%	0,9%	0,9%	0,9%	0,0%	0,0%	
Babada	n	32	1	3	0	0	0	1	2	39
	%	82,1%	2,6%	7,7%	0,0%	0,0%	0,0%	2,6%	5,1%	
Ortak velayet	n	4	0	0	0	0	0	0	0	4
	%	100,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	
Toplam	n	132	15	6	1	1	1	1	2	159
	%	83,0%	9,4%	3,8%	0,6%	0,6%	0,6%	0,6%	1,3%	100,0%

Velayeti annede olan erkek çocuklarının en çok kurduğu şahsi ilişki türü %82,5 ile kız çocuklarına benzer şekilde Cumartesi-Pazar yatılı şeklinde gerçekleşmektedir. Velayeti

babada olanlar da bu oran benzer şekilde %83,7'dir. Ortak velayet durumunun tamamı ise Cumartesi-Pazar yatılı şeklinde şahsi ilişki kurmaktadır (Tablo 24).

Tablo 24. Erkek Çocuklarının Velayet Durumuna Göre Şahsi İlişkinin Türünün Dağılımı

		Şahsi İlişkinin Türü								
Erkek Çocuk Velayet Durumu		Cumartesi-Pazar yatılı	Yatısız-saatli	Cuma'dan Pazar'a	Yatısız (velayet sahibi nezaretinde)	Pazar'dan Pazartesi'ye	Cumartesi'den Pazartesi'ye	Sadece yaz tatilleri	Yok	Toplam
Annede	n	99	12	4	1	1	1	0	2	120
	%	82,5%	10,0%	3,3%	0,8%	0,8%	0,8%	0,0%	1,7%	
Babada	n	41	1	5	0	0	0	1	1	49
	%	83,7%	2,0%	10,2%	0,0%	0,0%	0,0%	2,0%	2,0%	
Ortak velayet	n	6	0	0	0	0	0	0	0	6
	%	100,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	
Toplam	n	146	13	9	1	1	1	1	3	175
	%	83,4%	7,4%	5,1%	0,6%	0,6%	0,6%	0,6%	1,7%	100,0%

Kız çocuklarının velayet durumları ile şahsi ilişkinin türü arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$). Benzer şekilde erkek çocuklarının yaş aralıkları ile velayet durumları arasında da istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır ($p>0,05$).

Tablo 25. Çocukların Cinsiyetine Göre Velayet Durumları ile Şahsi İlişkinin Türü Arasındaki İlişkiye Dair Kruskal-Wallis Test Sonuçları

	n	χ^2	p
Kız Çocuklarının Velayet Durumu-Şahsi İlişkinin Türü	296	10,42	0,166
Erkek Çocuklarının Velayet Durumu-Şahsi İlişkinin Türü	296	5,528	0,596

15 günde bir periyodundaki görüşmelerin %89,7'si Cumartesi-Pazar yatılı şeklinde şahsi ilişki kurmaktadır. Haftada bir görüşenlerin %35'i yatsız-saatli, yine %35'i de Cuma'dan Pazar'a görüşmektedir (Tablo 26).

Tablo 26. Şahsi İlişkinin Süresine Göre Şahsi İlişkinin Türünün Dağılımı

		Şahsi İlişkinin Türü									
Şahsi İlişkinin Süresi		Cmt-Pazar yatılı	Yatısız-saatli	Cuma'dan Pazar'a	Pazar'dan Perşembe'ye	Yatısız (velayet sahibi nezaretinde)	Pazar'dan Pazartesi'ye	Cumartesi'den Pazartesi'ye	Sadece yaz tatilleri	Yok	Toplam
15 günde bir	n	244	21	5	0	0	1	0	0	1	72
	%	89,7%	7,7%	1,8%	0,0%	0,0%	0,4%	0,0%	0,0%	0,4%	
Haftada bir	n	3	7	7	1	1	0	1	0	0	20
	%	15,0%	35,0%	35,0%	5,0%	5,0%	0,0%	5,0%	0,0%	0,0%	
Ayda bir	n	1	2	0	0	0	0	0	0	0	3
	%	33,3%	66,7%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	
Her gün	n	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1
	%	0,0%	0,0%	100,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	
1 ay boyunca	n	0	0	0	0	0	0	0	1	0	1
	%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	100,0%	0,0%	
Toplam	n	248	30	13	1	1	1	1	1	4	297
	%	82,7%	10,0%	4,3%	0,3%	0,3%	0,3%	0,3%	0,3%	1,3%	100,0%

Şahsi ilişkinin süresi ile şahsi ilişkinin türü arasındaki Kruskal-Wallis Testi sonuçlarına göre, değişkenler arasında istatistiki açıdan anlamlı bir farklılık ($p<0,001$) bulunmaktadır (Tablo 27).

Tablo 27. Şahsi İlişkinin Süresine Göre Şahsi İlişkinin Türü Arasındaki İlişkiye Dair Kruskal-Wallis Test Sonuçları

	n	χ^2	p
Şahsi İlişkinin Süresi-Şahsi İlişkinin Türü	296	123,481	0,000

Çocuk sayısı, yaş, velayet durumu ve şahsi ilişkinin süresi gibi değişkenler ile hem kız hem de erkek çocukları için dijital yöntemlerle iletişim kurma arasında Ki-Kare Bağımsızlık Testi (χ^2 = Pearson Chi-Square) uygulanmış olup, Tablo 28’de belirtilen değişkenlerin tamamı arasında bir bağıntı bulunamamıştır ($p>0,05$).

Tablo 28. Çocuklara Ait Çeşitli Değişkenler ile Dijital Yöntemlerle İletişim Arasındaki İlişkiye Dair Ki-Kare Bağımsızlık Testi Sonuçları

	n	χ^2	p
Çocuk Sayısı * Kız Çocuğunda Dijital Yöntemlerle İletişim	249	5,575	0,233
Kız Çocuklarının Yaşı * Kız Çocuğunda Dijital Yöntemlerle İletişim	249	1,573	0,814
Kız Çocuk Velayet * Kız Çocuğunda Dijital Yöntemlerle İletişim	249	0,609	0,894
Şahsi İlişkinin Süresi * Kız Çocuğunda Dijital Yöntemlerle İletişim	249	0,112	0,998
Çocuk Sayısı * Erkek Çocuğunda Dijital Yöntemlerle İletişim	261	13,971	0,303
Erkek Çocuklarının Yaşı * Erkek Çocuğunda Dijital Yöntemlerle İletişim	261	11,479	0,488
Erkek Çocuk Velayet * Erkek Çocuğunda Dijital Yöntemlerle İletişim	261	6,832	0,655
Şahsi İlişkinin Süresi * Erkek Çocuğunda Dijital Yöntemlerle İletişim	261	15,938	0,386

Velayete ilişkin şahsi münasebet kurulması davalarında dijital iletişim yöntemlerinin kullanılmasına ilişkin yapılan çalışmada, anne, baba ve çocuklara uygulanan anket sonuçları aşağıdaki gibidir:

Çalışmaya toplamda 15'i kadın, 15'i erkek olmak üzere 30 ebeveyn ile birlikte 21 çocuk katılmıştır. Yaş gruplarının dağılımına baktığımızda çalışmaya katılan annelerin % 20'si (3 kişi) 31 yaşında, babaların ise %20'si (3 kişi) 40 yaşında olduğu görülmektedir. Çalışmaya katılan 21 çocuğun %42,9'u (9 kişi) kız, %57,1'i (12 kişi) erkek olmakla birlikte, kız çocuklarının %22,2'si (2'şer kişi) 9 ve 14 yaşlarında; erkek çocuklarının %25'i (3 kişi) 6 yaşındadır. Çalışmada velayeti elinde bulunduran annelerin oranı % 66,6 (10 kişi) iken babaların oranı ise % 33,4'tü (5 kişi). Velayetin babada olduğu durumlarda diğer ebeveynin müşterek çocuk ile görüşme sıklığı en yüksek %20 (2 kişi) oranla "15 günde bir" olacak şekilde ve görüşme şeklinin de %60 (3 kişi) oranla "yüz yüze yatılı" şahsi ilişki olduğu; velayetin annede olduğu durumda ise diğer ebeveynin müşterek çocuk ile görüşme sıklığı %25 (5 kişi) oranla "haftada bir gün" olacak şekilde ve görüşme şeklinin de en fazla %70 (7 kişi) oranla "yüz yüze yatılı" şahsi ilişki olduğu görülmektedir. Ebeveynlerin bu görüşme şekli ve sıklığından memnuniyetlerine bakıldığında, velayetin annede olduğu durumlarda babaların %80'inin kurulan şahsi ilişkiden memnun olmadıkları, velayetin babalarda olduğu durumlarda ise annelerin %100'ünün kurulan şahsi ilişkiden memnun olmadıkları; çocukların ise %52,4'ünün (11 kişi) memnun olduğu, % 47,6'sının (10 kişi) ise memnun olmadığı anlaşılmaktadır.

Ebeveynlere verilen anket formuna göre ebeveynlerin her iki grubunda da %100'ünün internet kullanımının olduğu; yine her iki ebeveyn grubunun da %100'ünün evde internet bağlantısının olduğu; ebeveynlerin %63,3'ünün (19 kişi) internete telefondan bağlandığı, %20'sinin (6 kişi) ise hem telefon hem bilgisayardan internete bağlandığı; % 100'ünün kendisine ait ya da ortak kullanıma ait bir cep telefonu varken, % 60'ının (18 kişi) kendisine ait ya da ortak kullanıma ait tabletinin olduğu anlaşılmıştır. Ebeveynlerin % 43,3'ünün (13

kişi) 1-2 saat aralığında internet kullandığı, % 3,3'ünün (1 kişi) “5 dakika ve altı” ile “6 saat ve üstü” internet kullanımları olduğu görülmüştür.

Ebeveynlere uygulanan anket sonuçlarına göre dijital platformda en fazla kullandıkları uygulamanın WhatsApp (%40,7) olduğu; onu %22,2'lik oran ile Facebook'un takip ettiği görülmektedir (Tablo 29).

Tablo 29. Ebeveynlerin dijital platformda kullandıkları uygulamaların oranları

Uygulamalar	Frekans	Yüzde
WhatsApp	22	40,7
Instsagram	11	20,4
Facebook	12	22,2
Messenger	1	1,9
Tik-Tok	2	3,7
Youtube	3	5,6
Google	1	1,9
Eğitim Uygulamaları	1	1,9
İnternet Bankacılığı	1	1,9

Velayeti elinde bulunduran ebeveynlerden annelerin %93,4'ü (14 kişi) dava süreci ve sonrasında dijital yöntemler kullanarak sağlanacak görüntülü iletişimi avantajlı görürken; velayeti elinde bulunduran ebeveynlerden babaların %60'ı (3 kişi) görüntülü iletişimi avantajlı görmektedir. Dijital iletişim yöntemleri ile sağlanacak görüntülü iletişimi avantajlı olarak gören ebeveynlerin sağlanacak görüntülü iletişimin sıklığının ne kadar olması gerektiğine ilişkin düşünceleri ise Tablo 30'de gösterilmiştir. Buna göre en yüksek oranla ebeveynlerin %50'si (15 kişi) “her gün” görüşme sağladığını belirtirken, istenilen zamanda görüşme sağlayanların oranı ise %13,3'tür (4 kişi).

Tablo 30. Ebeveynlerin görüntülü iletişimin sıklığının ne kadar olması gerektiğine ilişkin görüşlerinin analizi

Görüntülü İletişimin Sıklığı	Frekans	Yüzde
Haftada 1	1	3,3
Her gün	15	50,0
Hiçbir zaman	2	6,7
Haftada 2 gün	3	10,0
Gerekli durumlarda	3	10,0
Haftada 1 saat	1	3,3
Az olmalı	1	3,3
İstenilen zamanda	4	13,3

Ebeveynlere dijital iletişim yöntemleri ile sağlanacak olan görüntülü iletişimin bir kuralının olup olmaması, olması durumunda da nasıl olmasına ilişkin görüşleri sorulduğunda, %30'u (9 kişi) bir kuralı olması gerektiğini ifade ederken, %20'si "kural olmamalı" demiştir (Tablo 31).

Tablo 31. Ebeveynlerin dijital iletişim yöntemleri ile sağlanacak görüntülü iletişimin kuralı olup olmamasına dair görüşlerin analizi

	Frekans	Yüzde
Kural olmamalı	6	20,0
Okul saati dışında belirli saatlerde	4	13,3
Çocuğun müsait olduğu zamanlarda	3	10,0
Bir kuralı olmalı	9	30,0
Sabah erken, akşam geç saatler dışında	2	6,7
Çocuğun istediği zamanlarda	2	6,7
Sınırlı olmalı	1	3,3
Bireysel özgürlükler kısıtlanmamalı	1	3,3
Çocuk ve velayet Sahibi ebeveyn müsait olduğunda	1	3,3
Çocuğun baskı altında olmadığı ortamlarda	1	3,3

Ebeveynlere velayete ilişkin süren dava sonucunda çocuğun velayetinin kendilerinde kalması durumunda kullanılacak olan dijital iletişim yöntemlerinin olumsuz bir yönü olup olmadığına ilişkin görüşleri sorulduğunda %53,3'ü (16 kişi) olumsuz yönü olmadığını ifade

ederken, %13,3'ü (4 kişi) hiç yüz yüze görüşme sağlanmaması gibi bir olumsuz yönü olabileceğini ifade etmişlerdir (Tablo 32).

Tablo 32. Ebeveynlerin, velayeti elinde olması halinde kullanılacak dijital iletişim yöntemlerinin olumsuz yönü olup olmadığına ilişkin görüşlerinin analizi

	Frekans	Yüzde
Olumsuz yönü yok	16	53,3
Kontrol etme amaçlı	1	3,3
Hiç yüz yüze görüşme sağlanmaması	4	13,3
Olabilir	1	3,3
Diğer ebeveyni kötüleme, çocuğun psikolojisini kötü etkileme	2	6,7
Dijital bağımlılık yaratabilir	1	3,3
Uygunsuz geç saatlerde	2	6,7
Kararsızım	2	6,7
Uzmanlarca görüşme yöntemleri belirlenmeli	1	3,3

Yine aynı ebeveynlere velayete ilişkin süren dava sonucunda çocuğun velayetinin kendilerine bırakılmaması durumunda kullanılacak olan dijital iletişim yöntemlerinin olumsuz bir yönü olup olmadığı sorulduğunda %63,3'ü (19 kişi) “hayır” demiş; %23,3'ü (7 kişi) ise “evet” demiştir (Tablo 33).

Tablo 33. Ebeveynlerin velayetin kendilerinde olması halinde dijital iletişim yöntemlerinin olumsuz yönü olup olmayacağına ilişkin görüşlerinin analizi

	Frekans	Yüzde
Evet	7	23,3
Hayır	19	63,3
Kararsızım	2	6,7
Uzmanlarca görüşme yöntemleri belirlenmeli	1	3,3
Uygunsuz zamanlarda olmamalı	1	3,3

Çocuklara verilen anket formuna göre çocukların %90,5'inin (19 kişi) velayeti elinde bulundurmayan ebeveyni ile görüşürken, %9,5'inin (2 kişi) görüşmediği; çocukların velayeti elinde bulundurmayan ebeveyni ile görüşebilenlerin %38,1 oranla (8 kişi) “haftada bir gün” ve %52,4 oranla (11 kişi) “yüz yüze ve yatılı” şekilde görüştüğü; bu görüşme tipi ve

sıklığından da %52,4'ünün (11 kişi) memnun iken %47,6'sının (10 kişi) memnun olmadığı görülmektedir.

Çocukların; %95,2'sinin (20 kişi) internet kullanımının olduğu, %42,9'unun (9 kişi) evde internet bağlantısının olduğu; çocukların %42,9'unun (9 kişi) internete telefondan bağlandığı; %47,6'sının (10 kişi) kendisine ait bir cep telefonu varken, %95,2'sinin (20 kişi) de ortak kullanıma ait tabletinin olduğu anlaşılmıştır. Çocukların %61,9'u (13 kişi) 1-2 saat internet kullandığı, % 28,6'sının (6 kişi) 3-5 saat internet kullanımı olduğu görülmüştür.

Çocuklara uygulanan anket sonuçlarına göre dijital platformda en çok kullandıkları uygulamaların Youtube (%28,6), WhatsApp (%24,5) ve Instagram (%16,3) olduğu görülmektedir (Tablo 34).

Tablo 34. Çocukların dijital platformda kullandıkları uygulamaların oranları

Uygulamalar	Frekans	Yüzde
WhatsApp	12	24,5
Instsagram	8	16,3
Facebook	2	4,1
Messenger	1	2,0
Tik-Tok	2	4,1
Youtube	14	28,6
Google	1	2,0
Eğitim Uygulamaları	2	4,1
İnternet Bankacılığı	0	0,0

Çocukların %90,5'i (19 kişi) velayetlerini elinde bulundurmayan ebeveynleri ile dava süreci ve sonrasında dijital yöntemler kullanarak sağlanacak görüntülü iletişimi avantajlı görürken; %9,5'i (2 kişi) görüntülü iletişimi dezavantajlı görmektedir. Dijital iletişim yöntemleri ile sağlanacak görüntülü iletişimi avantajlı olarak gören çocukların sağlanacak görüntülü iletişimin her gün olması gerektiğini düşünenlerin oranı %47,6 (10 kişi), haftada 1

ve haftada 3 kez olması gerektiğini düşünenlerin oranı ise %14,3 (3 kişi) olarak belirlenmiştir (Tablo 35).

Tablo 35. Çocukların görüntülü iletişimin sıklığının ne kadar olması gerektiğine ilişkin görüşlerinin analizi

Görüntülü İletişimin Sıklığı	Frekans	Yüzde
Haftada 1	3	14,3
Her gün	10	47,6
Hiçbir zaman	2	9,5
Haftada 2 gün	2	9,5
Haftada 3 kez	3	14,3
Az olmalı	1	4,8

Çocuklara dijital iletişim yöntemleri ile sağlanacak olan görüntülü iletişimin bir kuralının olup olmaması, olması durumunda da nasıl olmasına ilişkin görüşlerine bakıldığında, %66,7'si (14 kişi) olmaması gerektiğini, %9,5'i (2 kişi) ise çocuğun istediği zamanda olması gerektiğini ifade etmiştir (Tablo 36).

Tablo 36. Çocukların dijital iletişim yöntemleri ile sağlanacak görüntülü iletişimin kuralı olup olmamasına dair görüşlerin analizi

	Frekans	Yüzde
Olmamalı	14	66,7
Okul saati dışında belirli saatlerde	1	4,8
Çocuğun müsait olduğu zamanlarda	1	4,8
Bir kuralı olmalı	1	4,8
Çocuğun istediği zamanlarda	2	9,5
Bilmiyorum	2	9,5

Çocuklara velayete ilişkin süren dava sırasında velayetlerinin bırakıldığı ebeveyninin yine velayetlerine sahip olması durumunda diğer ebeveynleri ile görüşmesinde kullanılacak olan dijital iletişim yöntemlerinin olumsuz bir yönü olup olmadığına ilişkin görüşleri sorulduğunda, %9,5'i (2 kişi) dava sürecine ilişkin olumsuz söylemlerin olabileceğini belirtmiştir (Tablo 37).

Tablo 37. Çocukların ebeveynleri ile görüşmesinde kullanılacak dijital iletişim yöntemlerinin olumsuz yönü olup olmadığına ilişkin analiz

	Frekans	Yüzde
Velayet elinde olanlar	15	71,4
Kontrol etme amaçlı	1	4,8
Dava sürecine ilişkin olumsuz söylemler	2	9,5
Diğer ebeveynin kötülenmesinin çocuğun psikolojisini kötü etkilemesi	1	4,8
Bilmiyorum	1	4,8
Derslerim gerileyebilir	1	4,8

Çocuklara velayete ilişkin süren davada şu anda velayetlerinin bırakıldığı ebeveyninin değil de diğer ebeveynin velayetlerine sahip olması durumunda diğer ebeveynleri ile görüşmesinde kullanılacak olan dijital iletişim yöntemlerinin olumsuz bir yönü olup olmadığına ilişkin görüşleri sorulduğunda %81'i (17 kişi) olumsuz yönü olmadığını belirtmiştir (Tablo 38).

Tablo 38. Velayeti elinde olan ebeveynin velayetinin elinde olmaması halinde, diğer ebeveynin dijital iletişim yöntemleriyle iletişime geçmesinin olumsuz yönü olup olmadığına ilişkin analiz

	Frekans	Yüzde
Boş bırakanlar	1	4,8
Evet	1	4,8
Hayır	17	81,0
Bilmiyorum	1	4,8
Uygunsuz zamanlarda olmamalı	1	4,8

5. TARTIŞMA VE SONUÇ

Boşanma ve boşanma sonucunda çocuğun velayetinin belirlenmesi, çocuğun velayetini elinde bulundurmeyen ebeveyni ile şahsi ilişki kurması gibi güçlükler güncelliğini korumaktadır. TÜİK'in 2016 yılına ait olan evlenme ve boşanma istatistiklerine bakıldığında, boşanan çiftlerin sayısının 126 bin 164 kişi olduğu, boşanmaların %39,1'inin de evliliğin ilk beş yıl içerisinde gerçekleştiği belirtilmiştir (TÜİK, 2016). Araştırma kapsamında Büyükçekmece Adliyesi Aile Mahkemeleri'nde 2016-2019 yılları arasında boşanmış olan çiftlerin dosya incelemesine bakıldığında; boşanmak üzere başvuranların üçte birinden fazlasının çekişmeli boşanmak üzere dava açtığı görülmüştür. Annelerin çoğunluğunun 31 yaşında, babaların ise 40 yaşında oldukları görülmüştür. Çalışmaya katılan çocukların yarıya yakınının kız çocukları iken yarıdan fazlasının ise erkek çocukları olduğu, kız çocuklarının üçte birinin 9 ve 14 yaşlarında iken erkeklerin 6 yaşında oldukları anlaşılmaktadır. Üner Altuntaş 2010 yılında yapmış olduğu çalışmasında velayet kararı verilen 194 boşanma davası sonuçlarına bakmış, buradaki birinci çocukların yaş ortalamalarının çoğunlukla 9-10 yaşları arasında olduğunu, üçüncü ve dördüncü çocukların yaş ortalamalarının ise 8-6 yaş arasında olduğunu belirtmiştir (Üner Altuntaş, 2010). Davalar sonucunda çocukların velayetlerinin hangi ebeveyne bırakıldığında bakıldığında; kız çocuklarının %62'sinin, erkek çocukların da %60'ının velayetlerinin annede olduğu görülmüştür. Üner Altuntaş da çalışmasındaki 194 dosyanın 160'ında (%82,5) ilk çocukların velayetlerinin anneye verildiğini, ikinci çocuğun velayetinin de %77,2 oranla anneye bırakıldığını belirtmiştir (Üner Altuntaş, 2010). Aydos çalışmasında, kişisel ilişki kararlarında en yaygın olarak çocukların anneleri ile kaldığına ve babaları ile de sınırlı bir temas sağlandığına dikkat çekmiştir. Çocuğun yüksek menfaati göz önünde bulundurarak kişisel ilişkinin süresinin çocuğun eğitime zarar vermeyecek ve farklı ortamlara adapte olmasını zorlaştırmayacak şekilde olması gerektiğini vurgulamıştır. Bu nedenle de şahsi ilişki süresinin 15 günde bir ya da ayda bir şeklinde düzenli bir görüşme

şeklinde olmasının uygun olduğunu ileri sürmektedir (Aydos, 2017). Çalışma kapsamında yapılan dosya taramasında da şahsi ilişki kararlarının %82'sinin 15 günde bir Cumartesi gününden Pazar gününe kadar yatılı olacak şekilde oluşturulduğu görülmüştür. Yapılan anket çalışmasında ise velayetin babada olduğu durumlarda şahsi ilişki süresinin %20 oranında 15 günde bir olduğu ve görüşme şeklinin de %60 oranla yüz yüze yatılı şeklinde olduğu; velayetin annede olduğunda ise diğer ebeveynin çocuk ile görüşme sıklığının %25 oranla haftada bir olduğu ve görüşme şeklinin de %70 oranla yüz yüze yatılı olduğu görülmüştür. Ebeveynlerin bu görüşme şekli ve sıklığından memnuniyetlerine bakıldığında, babaların %80'inin, annelerin ise %100'ünün kurulmuş olan şahsi ilişkiden memnun olmadıkları, çocukların da %52,4'ünün memnun iken %47,6'sının memnun olmadığı görülmüştür.

Çocuğun ebeveynleri ile oluşturacağı ilişki ve bu ilişkinin türü, sıklığı mahkeme kararı ile belirlenmektedir. Bu nedenle mahkemece kişisel ilişkiye yönelik bir düzenleme yapılana kadar geçen süreçte velayet hakkına sahip olan kişinin rızası dışında şahsi ilişki kurulamamaktadır (TMK 326/III). Bu kapsamda İsviçre Federal Mahkemesi çocukların velayetleri ile ilgili davalarda çocuğun görüşünü alıp dinlenmesi gerektiğini Çocuk Hakları Sözleşmesinin 12. maddesine göre kabul etmiştir. Bizim yasalarımızda da Çocuk Koruma Kanunu haricinde çocuğun dinlenmesi ve düşüncelerinin dikkate alınmasına ilişkin bir hüküm bulunmamaktadır (Erlüle, 2018).

Gençcan'a göre; kişisel ilişki kurulurken bu hakkı kullanacak olan ebeveynin çalışma günleri ve saatleri gibi koşulları, yıllık izni, yerleşim yeri, yaşadığı ortam, hükümlü olması gibi durumlar göz önünde bulundurulmalıdır (Gençcan, 2017). Karaca'ya göre de genellikle en uygun zaman hafta sonu olduğu için kişisel ilişki tesisi bu günlerde sağlanmaktadır. Ancak kurulan şahsi ilişkinin her hafta sonu olmasının da olumsuz sonuçları olabilmektedir.

Çocuğun hafta içi günlerinde yanında yaşadığı ebeveyni ile birlikte olması ve bu süreçlerde ödevini yapması gibi sorumlulukları bulunurken, diğer ebeveyni ile hafta sonları görüşmesi, psikolojik anlamda da rahat olması nedeniyle velayeti elinde bulunduran ebeveynin, çocuğun eğitim ve terbiyesini sağlamakta zorlanmasına neden olabilmektedir. Ayrıca velayete sahip olan ebeveynin çocuğu ile hafta sonları birlikte vakit geçirememelerine de yol açmaktadır. Aynı şehirlerde yaşayan ebeveynler için on beş günde bir sağlanacak olan kişisel ilişki, her iki tarafın ebeveynlik görevlerini sağlamaları bakımından yararlı ve uygulanabilir olacaktır. Ancak farklı şehirlerde ya da ülkelerde yaşayan ebeveynler için her ne kadar fiziken görüşme imkânları olmasa da birlikte kaliteli vakit geçirmelerini sağlayacak düzenlemeler yapılmalıdır (Karaca, 2014). Yapılan çalışmada da şahsi ilişki kurulmasının çoğunluklu olarak (%82,7) Cumartesi-Pazar yatılı olacak şekilde düzenlendiği görülürken, bu duruma ilişkin yapılan anket çalışmasında çocukların %52,4'ünün bu görüşme tipi ve sıklığından memnun olduğu; %47,6'sının memnun olmadığı görülmüştür.

Boşanma ve sonrasındaki süreçte velayeti elinde bulundurmeyen ebeveynin, çocuğu ile görüşmemesi ve olası olumsuz söylemlere ya da durumlara maruz kaldığını düşünerek kendisine yabancılaşması endişesi de oluşmaktadır. Günümüz teknolojik imkânların ilerlemesi ve görüntülü iletişimin kolaylıkla herkes ve neredeyse her yaştan kişi tarafından kullanılabilmesi boşanma davalarında verilen şahsi ilişki kararlarında da olası yeni ve güncel uygulamalar düşüncesini beraberinde getirmektedir. Araştırma kapsamında yapılan anket çalışmasında çocukların şahsi ilişkinin türü ve sıklığından memnun olup olmama durumlarının birbirine yakın sonuçlar vermesi ile birlikte, yine aynı anket sonuçlarına göre çocukların tamamına yakınının (%90,5) ebeveynleri ile dava süreci ve sonrasında dijital yöntemler kullanılarak sağlanacak görüntülü iletişimi avantajlı görmektedir. Çalışma kapsamında yapılan dosya incelemesinde şahsi ilişki süresinin çoğunlukla (%90,7) 15 günde

bir olduğu görülürken, dijital yöntemlerle iletişim kararının neredeyse yok denecek kadar az olduğu görülmüştür. Bu hususta anketlerde ebeveynlerin %50'si dijital iletişimin “her gün” olmasını belirtirken çocukların da %47,6'sının da aynı düşüncede olduğu görülmüştür. Yargıtayca güncel iletişim yöntemleri ve teknolojidenden bahsedilse de uygulamada da dijital iletişim yöntemlerinin tıpkı “ziyaret etme” biçiminde oluşturulan kişisel ilişki gibi kesin bir biçimde kararlarda belirtilmediği için velayeti elinde bulundurmeyen ebeveynin çocuğu ile görüşmesi diğer ebeveynin inisiyatifine terk edilmektedir.

Kelly ve Lamb,  ocukların doğumundan erişkin oldukları dönemler arasındaki gelişim dönemleri hakkında yaptıkları çalışmada; boşanmadan sonra çocuğun ve yanında yaşamadığı ebeveyni ile görüşmelerinin bir rutinde olmasını, ebeveynlerin çocuğun gelişimi, alışkanlıkları gibi hususlarda iletişim halinde olmalarını, yaşanılan yerlerin uzaklıkları ve görüşme günlerinin aralıklarının uzun olması durumunda sıklıkla telefon görüşmeleri yapılmasını, odalarında ayrı kaldıkları ebeveynin resminin olmasını önererek çocuğun yanında yaşamadığı ebeveyni ile ilişkisini güçlendirme bakımından önemli olacağını belirtmişlerdir (Kelly ve Lamb, 2000).

Araştırma kapsamında yapılan dosya incelemelerinde özellikle küçük yaştaki çocukların velayeti elinde bulundurmeyen ebeveynleri ile saatli ve yatsız olarak (%30) g r şebildikleri anlaşılırken, anket çalışmasına katılan çocukların küçük yaşlarda dahi dijital platformlarda uygulamalardan bir kısmını kullanabildikleri görülmüştür. Anket  alışması sonuçlarına göre velayeti elinde bulunduran annelerin %93,4'  (14 kişi) dava süresi ve sonrasında dijital yöntemler kullanılarak sağlanacak görüntülü iletişimi avantajlı görürken; velayeti elinde bulunduran babaların %60'ı (3 kişi) görüntülü iletişimi avantajlı gördüğünü belirtmiştir. Dijital iletişim yöntemleri ile sağlanacak görüntülü iletişimin sıklığının ne kadar olması

gerektiği sorulduğunda ise ebeveynlerin %50'si (15 kişi) “her gün” olması gerektiğini belirttiği sonucuna ulaşılmıştır.

Medeni Kanunu'nun 4. maddesinde hâkime tanınan haklar doğrultusunda, karar vericinin takdir yetkisine dayanarak, somut olan dava ve konusuna bakılarak, uygun ve sürdürülebilir bir kişisel ilişki oluşturulması, şahsi ilişkinin nasıl ve hangi aralıklarla olacağı gibi düzenlemeler yapılabilmektedir. Ayrıca; hâkim çocuğun yaşı, yaşam koşulları ya da eğitimine bağlı zamanları göz önünde bulundurarak değişen koşullara göre şahsi ilişkiyi uyarlama imkânına sahiptir (Erlüle, 2018). Bahsedilen madde uyarınca günümüz iletişim olanakları göz önünde bulundurulduğunda, dijital iletişim yöntemleri ile şahsi ilişki oluşturulması fikri oldukça yerinde bir adım olacaktır.

Çocukların yanında yaşamadıkları ebeveynleri ile iletişim ve şahsi ilişki kurmakta zorlanmalarının en acılı sonuçlarından biri de halen güncelliğini koruyan “Çocuk Teslimi” konusudur. Çocuğun icra yolu ile diğer ebeveyniyle görüşmesinin sağlanması sırasında ebeveynlerin çocukları üzerinde duygusal bir yük oluşturarak psikolojik şiddet uyguladıkları alanda çalışanlarca deneyimlenmektedir. Boşanma sonrasında yanında yaşamadığı ebeveyni ile uzunca süre iletişime geçemeyen, görülemeyen çocuğun, mahkeme kararı gereği belirlenen günlerin birinde aniden karşısında icra memuru, polis ve psikolog, pedagog ya da sosyal hizmet uzmanı gibi birileri ile karşılaşması çocuk için de şaşırtıcı bir etki yaratmaktadır. Çocuğun yabancılaştığı ve çoğu zaman korktuğu ebeveyni ile ilişkiye geçmesi, bunun da zorla yapılması başından beri savunduğumuz çocuğun üstün yararına aksi bir duruş sağlamaktadır. Bu nedenle tarafların boşandıktan sonra görüş ve ziyaret günlerinde sorun yaşadıkları durumlarda öncelikle çocuk için uygun bir ortam yaratmaları, başlangıçta telefon ile belirli günlerde yanında yaşamadığı ebeveyni ile iletişim kurmasının sağlanması gibi ortak bir

planlama yapılmalıdır. Çocuğun oluşan olumlu sürece göre görüntülü iletişime geçmesi ve güven ortamının sağlanması ile yanında yaşamadığı ebeveyni ile görüşmesi, hatta yatılı olarak kalmasının sağlanması daha sağlıklı olacaktır. Bu kapsamda günümüz teknoloji imkânlarının şahsi münasebet kurulmasında kullanılması, bunun için mahkeme uzmanlarınca kapsamlı bir görüşme ve araştırma yapılarak çocuğun bu husustaki görüşleri alınarak güncel ve yeni şahsi ilişki türlerinin oluşturulması hakkında hâkimlere bilgi verilmesi çok önemli bir girişim olacaktır.

Yukarıda da açıklanmaya çalışıldığı gibi ülkemizde görülen velayete ilişkin davalarda genellikle belirli aralıklarda ve günlerde şahsi ilişki belirlenirken, çocuğun bu hususta düşüncesi, çocuğun ve ebeveynlerin yaşam koşulları, birbirlerine olan uzaklıkları göz ardı edilebilmektedir. Yaptığımız çalışmada, gelişen teknoloji ile bu tip davalarda görüntülü iletişim yöntemleri kullanılmasının taraflarca nasıl karşılanacağı, olası olumlu ve olumsuz yanlarının neler olabileceği anlaşılmaya çalışılmıştır. Araştırmada yapılan anket çalışmasında ebeveynlere dava sonunda velayetin kendilerine bırakılması durumunda kullanılacak olan dijital iletişim yöntemlerinin olumsuz bir yönü olup olmayacağına ilişkin görüşleri sorulduğunda %53,3'ü (16 kişi) olumsuz bir yönü olmayacağını ifade ederken, %13,3'ü (4 kişi) hiç yüz yüze görüşme sağlanmaması gibi olası olumsuz bir yöne dikkat çekmiştir. Çocukların oldukça büyük bir kısmı %90,5'i (19 kişi) velayeti elinde bulundurmayan ebeveynleri ile dava süreci ve sonrasında dijital yöntemler kullanılarak sağlanacak görüntülü iletişimi avantajlı görmüştür. Bu iletişimin sıklığının ise %47,6 (10 kişi) oranla her gün olması gerektiği belirtilmiş, bu durumu %14,3 (3 kişi) haftada bir ve üç kez olması oranları takip etmiştir. Çocuklara bu iletişimin bir kuralının olup olmaması, olması durumunda ise nasıl olması gerektiğine ilişkin görüşleri sorulduğunda ise yarıdan fazlasının (%66,7) kural olmaması gerektiğini belirtirken, %9,5'inin kendilerinin istedikleri zamanlarda olması

gerektiğini belirtmiştir. Çocuklara son olarak da bu iletişim olası olumsuz bir yönü olup olmadığı sorulduğunda ise %9,5'i (2 kişi) velayeti elinde bulundurmeyen ebeveyninin dava sürecine ilişkin olumsuz söylemlerine maruz kalabileceğine dikkat çekmiştir.

Yapılan araştırmada dosya incelemeleri ve anket uygulaması birlikte değerlendirildiğinde, boşanma ve velayet davalarında uygulanmakta olan şahsi ilişki türünün genellikle 15 günde bir yatılı olacak şekilde olduğu, bu durumun çocuğun yaşına göre haftada bir gün yatısız şekilde olabildiği görülmüştür. Kişisel ilişkinin bu koşullarda sağlanması velayeti elinde bulundurmeyen ebeveynlerin çocukları ile yüz yüze, istedikleri kadar görüşmemeleri nedeni ile iletişimlerinde olası kopukluklardan endişe duymalarına yol açmaktadır. Yapılan anket uygulamasında hem ebeveynlerin hem de çocukların dijital iletişim yöntemleri ile sağlanacak görüntülü iletişim fikrine olumlu baktıkları görülmüştür. Görüntülü iletişimin mekan ve zaman sınırlaması olmamasının da bu durumda etkili olduğu anlaşılmıştır. Görüntülü iletişim ile sağlanacak olan şahsi ilişkinin ortak kaygısı ise çocuğun okul ve ders saatlerine engel olmasıdır. Bu hususun ebeveynler tarafından en önemli ve kaygı uyandıran yönünün ise velayeti elinde bulunduran ebeveynin diğer ebeveyn tarafından hayatını kontrol etmeye ve müdahale etmeye çalışması olarak değerlendirildiği gözlemlenmiştir.

Çetiner çalışmasında; velayet kavramının önceden bir sahiplik ve mutlak hak gibi görülürken modern çağ ile birlikte çocuğun üstün yararı açısından bir görev ve sorumluluk olduğuna dikkat çekmiştir. Uluslararası düzenlemelerin yerel mevzuatlarda da yer alması ile çocuğun da ebeveynlerinden talep ve isteklerinin olabileceği, çocuğun görüşünün alınması ilkesine vurgu yapmıştır. ABD'nin Florida eyaletinde bu durum bir adım daha ileriye taşınarak yasalarında “velayet” kavramından bahsedilmeyerek çocuğun nerede ve kimle

kalacağı, çocuğun geleceğine ilişkin planlamaların ve rol dağılımının nasıl olacağı gibi düzenlemelerin yapıldığını belirtmiştir. Teknolojideki gelişmelerin sosyolojik değişmelere yol açması nedeni ile de velayet kavramının yapısının da değişeceğine dikkat çekmiştir (Çetiner, 2017).

Günümüzde bu tip davalarda her ne kadar alışlagelmiş kararlar verilse de çağın getirdiği yenilikler, teknolojinin istenilen zamanda anlık ve karşılıklı iletişime olanak sağlaması göz önünde bulundurulmalıdır. Sağlanmak istenen görüntülü iletişim, özellikle farklı illerde ve ülkelerde yaşayan ebeveyn ve çocukları için birbirleri ile kesintisiz biçimde iletişime geçmeleri, duygu ve düşüncelerini paylaşarak sanki birbirlerinin yanındaymış hissi ile paylaşımlarda bulunmalarını sağlayacaktır. Çalışma esnasında da çok küçük yaşlardan itibaren çocukların teknolojiye uyum sağlayabildikleri ve dijital platformda en az bir uygulamayı tek başlarına ya da büyükleri yardımı ile kullanabildikleri anlaşılmıştır. Dijital iletişim yöntemlerinin velayet ve şahsi ilişki davalarında kullanılmaya başlanması, çocuğun bu süreçlerde her iki ebeveyni ile iletişim halinde kalarak olası yabancılaştırmaya ya da yabancılaşmaya maruz kalmadan, diğer ebeveyni ile yatılı olarak kurulan şahsi ilişki günlerinde de stres ve kaygı yaşamamasına yardımcı olacaktır.

Mahkeme uzmanları, çocuğun geleceği planlanırken kilit noktalarda görev almaktadır. Bu yüzden kendisini geliştirerek güncel konulara adaptasyonunu sağlaması gerekmektedir. Değişen teknoloji ve gereksinimlerle bebeklikten ergenliğe kadar uzanan süreçteki tüm çocukların ihtiyaçları da farklılaşmaktadır. Bu nedenle çocukların da ebeveynlerinden ve akran grubundan beklentileri, serbest zamanlarını geçirme şekilleri ve iletişim kurma biçimleri de değişiklik göstermektedir. Çocukların çağın getirdikleri teknolojik yeniliklerle elde ettikleri edinimlerini küçümsemeden ve ihtiyaç haline gelen bu imkânlarının olası dava

sürecindeki olumlu ve olumsuz yönlerini, sınırlarını anlamaya çalışarak, sonrasında da gerekli ön görüleri oluşturarak düzenlemeler yapmak daha faydalı olacaktır. Bu nedenle şahsi münasebet sağlanırken de sadece; ev ziyaretleri ya da birebir iletişim şekillerini değil, güncel ve teknolojinin sağladığı dijital iletişim yöntemlerinden yararlanarak sağlanacak olası iletişim imkânlarını da göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Uzmanların da gelişen teknolojik imkânların ve iletişim yöntemlerinin getirilerinden haberdar olması, bu yöntemlerin; çocuk ve ebeveynleri arasında en önemli unsurlardan olan aile bağının örselenmeden devam edebilmesine olanak sağlamasına uygun zemin hazırlamasında aktif rol alması ve karar verecek olan hâkimleri de bu sürecin işleyişi, olası olumlu ve olumsuz yanları hakkında bilgilendirmesi gerekmektedir. Böylece; güncel imkânlardan sağlanarak boşanmış ya da ayrılmak üzere olan ebeveynler arasında olası ya da daha önceden var olan şahsi münasebet, ebeveyne yabancılaştırma gibi sıkıntılı süreçlerin aşılmasında önemli adımların atılması da sağlanabilecektir.

Araştırma kapsamında yapılan dosya taramasında şahsi ilişki düzenlemelerinde dijital iletişim yöntemlerinin kullanılarak oluşturulan herhangi bir karar olup olmadığına bakıldığında; %99,9’unda dijital iletişim yöntemleri ile şahsi münasebet sağlanmadığı görülmüştür. Ancak bu tez çalışması yapılırken, çalışmanın amacı ve beklenenler ilgili mahkeme hâkimlerine izah edildikten sonraki süreçte örnek kararların verilerek uygulamada da yer almaya başladığı görülmüştür. Büyükçekmece 1. Aile Mahkemesi’nin 07/12/2017 tarihli ve 2017/1246 numaralı ara kararında; “Davacı vekilinin talebinin kabul edilerek, 2002 ve 2008 tarihi doğumlu müşterek çocukların anne yanında ve yurt dışında olmaları gözetilerek, her Pazar günü Türkiye saati ile 11:00 ile 13:00 arasında babayla telefon veya internet üzerinden görüntülü görüşme yapılmak üzere anne tarafından hazır edilmesine....” şeklinde karar verildiği görülmüştür. Büyükçekmece 3. Aile Mahkemesi’nin 15/05/2018

tarıhli ve 2016/997 numaralı ara kararında da; “davalı-karşı davacının talebinin kabulü ile 2014 tarihi doğumlu müşterek çocuk ile annesi arasında tarafların uygun oldukları her gün en az yarım saat görüntülü veya sesli elektronik iletişim araçlarıyla görüştürölmek suretiyle kişisel ilişki tesisine...” şeklinde karar verildiğı görölmüşür. Büyükçekmece Adliyesi 4. Aile Mahkemesi’nin 10/12/2019 tarihli ve 2019/1134 numaralı kararında; “Davacı anne ve müşterek çocuklar arasında her ayın 1. ve 3. haftaları Pazar günü saat 10:00-18:00 saatleri arasında ve hafta içi her hafta Çarşamba ve Cuma günleri saat 16:00-18:00 saatleri arasında 5 dakikadan az olmamak kaydıyla bir kez telefon, bilgisayar vb. vasıtalar ile görüntülü olarak görüştürölmek suretiyle kişisel ilişki kurulmasına...” şeklinde karar verildiğı görölmüşür.

Yukarıda da belirtilen birkaç örnekte olduğı gibi çağın getirileri ve teknolojinin hayatımızın her alanında bizi etkisi altına almış olduğı yadsınamaz bir gerçek haline gelmiştir. Geçmişte belirlenen ve halen kullanılmakta olan şahsi ilişki tesisinde yeni uygulamaların başlaması ve dijital iletişim yöntemlerinin bu kapsamda boşanma ve velayet davaları kararlarında yer alması çocuğun yüksek yararı bakımından bu alanda çalışan karar vericilerden sosyal çalışma görevlilerine kadar herkesin görev sorumluluğı bilincinde uygulanabilir bir hale getirilmelidir.

KAYNAKÇA

Akdemir, D., Gökler, B. Bipolar Duygu Durum Bozukluğu Olan Anne ve Babaların Çocuklarındaki Psikopatoloji, *Türk Psikiyatri Dergisi*, 2008;19(2):133-140.

Akıncı Vural, Z.B., Bat, M.Yeni Bir İletişim Ortamı Olarak Sosyal Medya: Ege Üniversitesi İletişim Fakültesine Yönelik Bir Araştırma, *Yaşar Üniversitesi Dergisi*, 2010; Cilt: 20, Sayı: 5, 3348-3382.

Aksakal, S. Boşanmadan Sonra Çocuğun Velayeti, *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2003(1):167-190

Almanca Türkçe İnternet Sözlüğü, [Erişim Tarihi: 14.11.2018]
(<https://www.almancasozluk.net/index.php?q=Sorgerecht>)

Altunay, M.C. (2010) “Gündelik Yaşam ve Sosyal Paylaşım Ağları: Twitter ya da “PıtPıt Net”, *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, Sayı:12, 31-56.

Altuntaş Üner, G.E. (2017) Velayet ve Kişisel İlişkide Baba Figürü, İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü Sosyal Bilimler Anabilim Dalı.

Altuntaş Üner, G.E.,Ebeveyne Yabancılaşma Olgusu-Reddedilen Ebeveyn Olarak Baba, *Adli Tıp Bülteni*, 2018;23(1): 25-36.

Altuntaş Üner, G.E.,İstanbul Fatih Adliyesi 1. Aile Mahkemesi'nde 2005-2007 Yılları Arasında Verilen Velayet Kararlarında Yer Alan Uzman Raporlarının Değerlendirilmesi, İstanbul Üniversitesi Adli Tıp enstitüsü, 2010.

American Psychiatric Association. (1994). *Diagnostic and statistical manual of mental disorders* (Ed: 4th) Washington, DC.

Arabacı Pişken, G. (2008) Boşanmanın Çocuklar Bakımından Sonuçları, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı

Avrupa Konseyi Çocuklarla Kişisel İlişki Kurulmasına Dair Avrupa Sözleşmesi, 1996

Aydos, S. (2017) Boşanma Nedeni ile Parçalanmış Ailelerde Çocukların Velayetine Karar Verme Sürecinin Velayet Raporları ve Uzman Görüşlerine Dayalı Olarak İncelenmesi, Ankara.

Baumrind, D. (1966) Effects of Authoritative Parental Control On Child Behavior, University of California, Berkeley.

Ben-Tzvi v. Ben-Tzvi O. J. No. 2986 (S.C.J.) (2006).

Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (2018). İletişim Hizmetleri İstatistikleri. [Erişim Tarihi: 30.03. 2019] (<https://www.btk.gov.tr/iletisim-hizmetleri-istatistikleri>)

Billick, S. B. And Ciric, S. J. (2003). *Role Of Psychiatric Evaluator In Child Custody*

Billick, S.B.; Ciric, S.J. (2003). Principles and Practice of Forensic Psychiatry. Ed. Richard, R. *Role of the Psychiatric Evaluator in Child Custody Disputes* (331-348). 2nd Edition, Hodder Arnold, New York

Birinci Uzun, Türk Medeni Kanununa Göre velayetin kullanılması ve Çocuğun Yüksek (Üstün) Yararı İlkesi Doğrultusunda Boşanmada ve Evlilik Dışı İlişkide Birlikte Velayet Modeli, *Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2016.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi, 1989.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (2008) Çocuğun Yüksek Yararının Belirlenmesine Dair BMMYK Kılavuz İlkeleri, Geneva, Switzerland.

Bittman, M., Brown, J. E. ve Wajcman, J. (2009) The Mobile Phone, Perpetual Contact And Time Pressure. *Work, Employment and Society*, 23(4):673-691.

Bouhnik, D., Deshen, M. (2014). WhatsApp Goes to School: Mobile Instant Messaging Between Teachers and Students. *Journal of Information Technology Education: Research*, Sayı: 13, 217-231.

- Bow, J.N., Quinnell, A.F., *Psychologists' Current Practices and Procedures in Child Custody Evaluations: Five Years After American Psychological Association Guidelines*, Professional Psychology: Research and Practice. 2001; 32 (3):261-268.
- Boyd, M.D.,Ellison, B.N. (2008) Social Network Sites: Definition, History and Scholarship. *Journal of Computer-Mediated Communication*, Sayı:13, 210-230.
- Boylu Aydın, A., Öztok, H.Tek Ebeveynli Ailelerin Sorunları ve Çözüm Önerileri, *Sosyoekonomi Dergisi*, 2013; 19(9):207-220.
- Budd K.S. Assessing parenting capacity in a child welfare context. *Decision Making in Child Welfare*, Children and Youth Services Review. 2005;27(4):429-444.
- Büyüksen, E., (2009) *Türkiye’de Sosyal Ağların Yeri ve Sosyal Medyaya Bakış*. 14. Türkiye’de İnternet Konferansı’nda sunulan bildiri, İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul.
- Castelain Meunier, C. (1997) The Paternal Cord: Telephone Relationships Between “Non Costodian” Fathers and Their Children. *The French Journal of Communication*, 5(2), 161-176.
- Chen, Y.F.,Katz, J.E. (2009) Extending Family to School Life: College Students Use Of The Mobile Phone. *International Journal of Human-Computer Studies*, 67, 179-191.
- Chesley, N., Johnson, B.E. (2014) Information and Communication Technology Use and Social Connectedness Over The Life Course. *Sociology Compass* 8/6, 589-602.
- Chesley, N.,Fox, B. (2012). “Email Use And Its Perceived Effect On Family Relationship Quality: Variationby Gender And Race/Ethnicity”,*Sociological Focus*, 45(1):63-84.
- Christensen, T.H. (2009) “Connected Presence” in Distributed Family Life. *New Media Society*, 11, 433-451.
- Church, K.; Oliveira, R. (2013). What’sup with WhatsApp? Comparing Mobile Instant Messaging Behaviors with Traditional SMS. *Mobile HCI-,Collaboration and Communication*, 352-361.

Clark, B.K. (1995) Acting in the Best Interest of the Child: Essential Components of a Child Custody Evaluation. *FamilyLawQuarterly*, 29(1), 19-38.

Condie, O.L. (2002) *Parenting Evaluations for the Court: Care and Prodection Matters*, Yayın Evi: Kluwer Academic Publishers. New York.

Çalıcı, C., (2011) *Sosyal Ağlarda Suç Farkındalığı: Facebook Örneği*, İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü Sosyal Bilimler Anabilim Dalı.

Çelikel, S. (2006) *Boşanmanın Çocuklara İlişkin Hukuki Sonuçları*, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı.

Çetiner, S., Velayet Müessesinin tarihi Gelişimi ve Hukuki Niteliği, D. E. Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi, C.19, Özel Sayı-2017, s.25-46

Çetinkaya, V. (2009) İnsan Hakları Hukuku Açısından Velayet Hakkı, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Hukuk Anabilim Dalı, Kamu Hukuku Bilim Dalı.

Çoklar, I. Amerikan Psikoloji Birliği (APA) Tarafından Hazırlanmış Olan Çocuk Velayeti Değerlendirme İlkeleri, Türk Psikoloji Bülteni, 2006; 12(39):52-56.

Çubukçu, A.; Bayzan, Ş. Türkiye’de Dijital Vatandaşlık Algısı ve Bu Algıyı İnternetin Bilinçli, Güvenli ve Etkin Kullanımı İle Artırma Yöntemleri, *Middle Eastern & African Journal of Educational Research*, 2013; Sayı:5, 148-174.

Demirci, G. (2010) Türk Medeni Kanununda Çocuğun Korunması, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı.

Dikmen, S. M., (2014) Sosyal Ağlar Bağlamında Kişilerarası İletişim Sürecinde Kendini Açma,Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Halkla İlişkiler Anabilim Dalı- Kişilerarası İletişim Bilim Dalı.

Elçin Grassinger, G. (2009) *Küçüğün Kişi Varlığının Korunması İçin Alınacak Tedbirler*, İstanbul.

Emery, R. E. (2012) *Renegotiating Family Relationships*, Second Edition, The Guilford Press, New York.

Erlüle, F. *Çocuk İle Kişisel İlişki Kurulması*, MÜHF-HAD, C.16, S.3-4, 2010; 217-248.

Erlüle, F. *Yargıtay Kararları Çerçevesinde Velayetin Kullanılması Kendisine Bırakılmayan Tarafın Çocuğu Ziyaret Hakkı*, İnönü Üniversitesi Hukuk Fa(<https://www.almancasozluk.net/index.php?q=Sorgerecht>)kültesi Dergisi, Cilt:9, Sayı:2, 2018;259-284.

Erlüle, F., *Çocuk ile Kişise İlişki Kurulması* (2010) MÜHF-HAD C.16, S.1-2.

Ganong, L.H.; Coleman, M.; Feistman, R.; Jamison, T.; Markham, M.S. (2012) Communication Technology and Postdivorce Coparenting. *Family Relations*, 61(3), 397-409.

Gençcan, Ö. U. (2017) *Boşanma Tazminat ve Nafaka Hukuku* (7. Baskı). Ankara: Yetkin Yayınevi.

Golder, S.A.; Wilkinson, D.; Huberman, B.A. (2007) Rhythms Of Social Interaction: Messaging Within A Massive Online Network. Ed. C. Steinfield, B. Pentland, M. Ackerman, and N. Contractor. *Proceedings of Third International Conference on Communitiesand Technologies* (ss. 41-66). London: Springer.

Gollop, M., Taylor, N. (2012) New Zealand Children And Young People's Perspectives On Relocation Following Parental Separation. In: M. Freeman, Editör, *Law and Childhood Studies: Current Legal Issues*, (14), 219-242. Oxford, England: Oxford University Press.

Gould, J.W.,Martindale, D.A (2009) *The Art and Science of Child Custody Evaluations*. The Guilford Press. New York.

Gould, J.W.; Stahl, P.M. (2000) The Art and Science of Child Custody Evaluations: Integrating Clinical and Forensic Mental Health Model. *Family and Conciliation Courts Review*, 38(3), 392-414.

Greenberg, L.R.; Martindale, D.A.; Gould, J.W.; Gould Saltman, D.J. (2004) Ethical Issues in Child Custody and Dependency, *Journal of Child Custody*, 1:1, 7-30.

Grimes, S.M.; Fields, D.A. (2012) Kids Online: A New Research Agenda For Understanding Social Networking Forums. The Joan Ganz Cooney Center at Sesame Workshop With Support From Cisco Systems and The Mac Arthur-UCHRI Digital Media and Learning Research Hub At The University of California. [Erişim Tarihi: 3 Eylül 2019] (<https://joanganzcooneycenter.org/>)

Güler, G., Yıldırım, V., Kütük, M.Ö., Toros, F. Adli Psikiyatrik Değerlendirme ve Çocuk ile İletişim, *Adli Tıp Bülteni*, 2016; 21(2): 98-106.

Güneşlioğlu, F. (2009) Boşanma ve Boşanmanın Hukuki Sonuçları, Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı Hukuk Genel Kurulu, 1991.

Hynan, J.D. (2014) *Child Custody Evaluations: New Theoretical Applications and Research*, Charles C. Tomas Publications. U.S.A.

İcra ve İflas Kanunu. (1932). *T.C. Resmi Gazete*, 2128, 9 Haziran 1932.

İğrek, A.Ş. (2009) Yeni Bir Sosyal Ağ Oluşumu: İnternetin İnsan İlişkileri Üzerindeki Etkileri, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı.

Johnston, J., R., (1994) The Future Of Children - High Conflict Divorce, Vol.4, No:1, ss. 165-182.

Kahraman, S. (2018) Türk Milletlerarası Aile Hukukunda Müşterek Velayet, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı.

Kalkavan, İ.; Büken, E. Boşanma Davalarında Çocuğun Velayet Hakkı İçin Uygun Ebeveynin Belirlenmesi, *Adli Tıp Bülteni*, 2017; 22 (1):54-63.

Karaca, H. (2014) Türk Hukukunda Velayetin Kapsamı ve Hükümleri, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Hukuk Ana Bilim Dalı.

Karahisar, T. (2013) Dijital Nesil, Dijital İletişim ve Dijitalleşen Türkçe, *Online Academic Journal of Information Technology*, Cilt:4, Sayı:12, 71-83.

Karapanos, E.; Teixeira, P.; Gouveia, R. (2016) Need Fulfillment and Experiences On Social Media: A Case On Facebook and WhatsApp. *Computer in Human Behavior*, Sayı: 55, 888-897.

Kaynay, J.M.; Yelsma, P. (2000) Displacement Effect Of Online Media In The Socio-Technical Context Of Households. *Journal of Broadcasting and Electronic Media*,44:2, 215-229.

Kelebek, M. (1996) *İslam Aile Hukukunda Velayet*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,

Kelly, J.B., ve Lamb, M.E. (200). Using Child Development Research to Make Appropriate Custody and Access Decisions for Young Children. *Family and Conciliation Courts Review*, 38(3), 297-311.

Kiremitçi, M. (2014) Boşanma Sürecinde Müşterek Velayet ve Toplumsal Bakış Açısı, İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü Sosyal Bilimler Anabilim Dalı.

Koçoğlu, S. (2018) *Boşanmanın Çocuklar Açısından Sonuçları*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı.

Korkut, Y .(2003) Bir Geçiş Krizi Olarak Boşanma, İstanbul Üniversitesi, *Psikoloji Çalışma Dergisi*, 23(1), 99-112.

Koyuncu, E., Televizyon Yayıncılığı Alanındaki Dijital Televizyon Platformları Sosyal Paylaşım Ağlarını Neden Kullanırlar?, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2017; Cilt:19, Sayı:1, 315-335.

Ladikli, N., (2018) Üniversite Öğrencilerinin Risk Alma Eğilimlerinin İnternet Kullanımı Üzerindeki Etkileri, İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü Sosyal Bilimler Anabilim Dalı.

Lamb, M.E.; Kelly, J.B. (2009) *Improving the Quality of Parent-Child Contact in Spearating Families With Infants and Young Children: Empirical Research Foundations in The Scientific Basis of Child Custody Decisions*, 2nd Edition (187-214). Ed. Galatzer-Levy, R.M., Kraus, L. ve Galatzer-Levy, J. New Jersey, John Wiley & Sons.

Martindale, D. A. (2007) Setting Standards for Custody Evaluators, *The Journal of Psychiatry and Law*, 35; 173-188.

Meijers V.; Hasse O.J. (2007) No. 2506 (S.C.J.), para. 121

Mesch, G. S. 2006a. Family Characteristics and Intergenerational Conflicts Over The Internet. *Information, Communication & Society* 9(4): 473-495.

Mesch, G. S. 2006b. Family Relations and The Internet: Exploring a Family Boundaries Approach. *The Journal of Family Communication* 6(2): 119-138.

Modellenmesi Projesi Sosyal Çalışma Görevlileri El Kitabı. Ankara.

Nişanyan İnternet Sözlüğü (<https://www.nisanyansozluk.com/?k=velayet>)

Oktay Özdemir, S. (2009) *Boşanma Davalarında Çocuklara İlişkin Kararlar Bakımından Çocuğun Dinlenme Hakkı*, Prof. Dr. Hüseyin Hatemi'ye Armağanı, C.II, İstanbul.

Öngören, S. (2017) Boşanma ve Boşanmanın Erken Çocukluk Üzerindeki Etkileri, *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, 4(13), 73-87.

Polat, O.; Göldoğan, E. Uzman Görüşünün Boşanma Davalarında Velayetin Saptanmasındaki Önemi, *TBB Dergisi*, 2015; 243-254.

Powell, M.B.; Lancaster, S. Guidelines for Interviewing Children During Child Custody Evaluations, *Australian Psychologist*, 2003; 38(1):46-54.

Quinnell, F.A.; Bow, J.N. (2001) Psychological Tests Used in Child Custody Evaluations, *Behavioral Sciences and the Law*, 19:491-501.

Rainie, L., Wellman, B. (2012) *Networked: The New Social Operating System*. Cambridge, MA: MIT Press.

Rosen, L.D.; Cheever N.A., Carrier, L.M. (2012) *Idisorder: Understanding Our Obsession With Technology And Overcoming Its Hold On Us*. New York, Palgra ve Macmillan.

Saini, M.; Mishna, F.; Barnes, J.; Polak, S. (2013) Parenting Online: An Exploration of Virtual Parenting Time in The Context of Separation and Divorce. *Journal of Child Custody*, 10:120-140.

Sarı, O., (2013) Uluslararası Hukuk Ve Türk Ceza Hukuku Bağlamında Siber Güvenlik Ve Bilişim Sistemine Yönelik Suçlar, T.C. Harp Akademileri Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Harp/Harekât Hukuku Ana Bilim Dalı.

Serdar, İ. Kişisel İlişki Kurma Hakkı, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt:9, Özel Sayı, 2007;739-781.

Serozan, R., Çocuk Hukuku, Vedat Kitapçılık, 2. Basım, İstanbul, 2005.

Skype. (2019) *Skype*. [Erişim Tarihi: 22.04.2019] <https://tr.wikipedia.org/wiki/Skype>

Solak, E. Ö. (2014). Boşanmanın Çocuklar Bakımından Hukuki Sonuçları, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı.

Sözen, D., Cicereli K.L., Ziyalar, N. Velayet Değerlendirmelerinde Uzmanın Rolü, *Güncel Hukuk*, Cilt: 12, ss. 52-54, 2006.

Stafford, L., Hillyer, J.D. (2012) Information and Communication Technologies in Personal Relationships. *The Review of Communication* 12(4):290-312.

Staheli, K.; Averett, S.E. “Utah Marriage and Divorce Laws” (2019) *BYU Law Library Publication*. 1. (<https://digitalcommons.law.byu.edu/miscellonea/1>)

Stahl, P.M. (2012). *Conducting child Custody Evaluations: From Basic to Complex Issues*, (Türk Psikologlar Derneği, Çev. 2014) Sage Publications.

Şahin, İ., Küreselleşme, Dijital Teknoloji ve Eğitim’de Yeni Yaklaşımlar, *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2003; Cilt:1, Sayı:4, 1-10.

Şimşek, C. (2012). Türk Hukuku ve Uluslararası Sözleşmeler Çerçevesinde Boşanmanın Çocuklar Yönünden Hukuki Sonuçları, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı Özel Hukuk Programı

Şimşek, M. (2007) *Aile Mahkemelerinin Görevine Giren Davalar Ve Yargılama Usulü* Ankara: Adalet Yayın Evi.

T.C. Adalet Bakanlığı (2013). *Ulusal Çocuk Mevzuatı*. Ankara

T.C. Adalet Bakanlığı, (2014). *Sosyal Çalışma Görevlisinin El Kitabı*[Taslak, 10.10.2014].

Taşkın, Ş.C., Bilişim Suçları. Beta Yayın, İstanbul, 2008.

TC. Adalet Bakanlığı & UNICEF, (2009). *Çocuk Koruma Mekanizmalarının İl Düzeyinde Modellenmesi Projesi Sosyal Çalışma Görevlileri El Kitabı*. Ankara.

Tektaş, N., (2014). Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Ağları Kullanımlarına Yönelik Bir Araştırma, *Tarih Okulu Dergisi*, Sayı:17, 851-870.

Thompson, B. (2005) Life Support: A System Of Care For Military Families. *Zero to Three*, 25(6), 49-55.

Toprak, A., Yıldırım A., Aygül E., Binark M., Börekçi S.,Çomu, T. (2009) Toplumsal Paylaşım Ağı Facebook: “Görülüyorum Öyleyse Varım!”, Kalkedon Yayınları, İstanbul.

Tureng İngilizce Türkçe İnternet Sözlüğü (<https://tureng.com/tr/turkce-ingilizce/custody>)

Turkle, S. (2012) Alone Together: Why We Expect More From Technology and Less From Each Other. *Basic Books*.

Türk Dil Kurumu İnternet Sözlüğü (<https://sozluk.gov.tr/?kelime=velâyet>)

Türkiye İstatistik Kurumu, (2016). Evlenme ve Boşanma İstatistikleri, 2016. [Erişim Tarihi: 14 Aralık 2019] <http://www.tuik.gov.tr/HbPrint.do?id=24642>

Türkiye İstatistik Kurumu, (2016). Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması. [Erişim Tarihi: 30.03.019] (<http://tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21779>)

Türkiye İstatistik Kurumu, (2018). Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması. [Erişim Tarihi: 21.05.019] (<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27819>)

Türkiye İstatistik Kurumu. (2013) 06-15 Yaş Grubu Çocuklarda Bilişim Teknolojileri Kullanımı ve Medya. [Erişim Tarihi: 30.03.2019] (<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=27819>)

Twitter. (2019) [Erişim Tarihi:22.04.2019] <https://www.twitter.com/>

Uluslararası Katılımlı Çocuk İhtiyaçları Sempozyumu Bildiri Kitabı, (2012) Ed. Şenol, D., Yıldız, S., Kıymaz, T., Kala, H. Ankara.

Utah Yasaları Öneri ve Öneriler, 2004.

Üner Altuntaş, G.E., Ziyalar, N., Ebeveyn Yabancılaşma Olgusu- Reddedilen Ebeveyn Olarak Baba, *Adli Tıp Bülteni* 2018; 23(1): 25-36. doi: 10.17986/blm.2018136901

Vandewater, A.; Rideout, V.; Wartella, E.; Huang, X.; Lee, J.; Shim, M. (2007) Digital Childhood: Electronic Media and Technology Use Among Infants, Toddlers and Preschoolers. *Pediatrics*, 119 (5), 1006-1015. [Erişim Tarihi: 03.09.2019] (<https://pediatrics.aappublications.org>)

Vikipedi. (2019). [Erişim Tarihi:22.04.2019] <https://www.vikipedi.com/>

Wallerstein, J.S. ve Kelly, J.B. (1980) *Surviving the Break-up: How Children and Parents Cope with Divorce*. Grant Mc Intyre, London.

WeAreSocial, (2019) Digital 2019: Global Internet Use Accelerates. [Erişim Tarihi: 30.03.2019] (<https://wearesocial.com/blog/2019/01/digital-2019-global-internet-use-accelerates>)

Westermann, D. A. (2011) *Mom, Dad, Let's Be (Facebook) Friends: Exploring Parent/Child Facebook Interaction From A Communication Privacy Management Perspective*, College of Communication and Information of Kent StateUniversity.

Wolman, R.; Pomerance, R. (2012) Telepresence Technology in Divorce And Seperation. *Open Access Journal of ForensicPsychology*, 4, 51-68.

Yarar, N. F. (2018) *Sosyal Ağlar Ve Dijital Etnografi: Bir Araştırma Sentezleme Çalışması*,İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo Televizyon Sinema Anabilim Dalı.

Yarosh, S.; Davis, H.; Modlitba, P.; Skov, M.; Vetere, F. Mobile Technologies For Parent/Child Relationships. Ed. Allison Durin. *Mobile Technologies for Children*, Boston, MA: Morgan Kaufman, 2009, 285-306.

Yılmaz, C. Yargıtay Kararları Işığında Çocukla Kişisel İlişki Kurulması(2015) MHB. Cilt:35, Sayı:1, 103-141

Yücel, Y. (2018) Türk Medeni Hukukunda Boşanma Halinde Velayet, Çocukla Kişisel İlişki Kurulması ve Çocuğun Soyadı, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Anabilim Dalı

Zickuhr, Kathryn. (2011) “Generations and Their Gadgets.” Washington, D. C.:Pew Internet and American Life Poreject. [Erişim Tarihi: 03.09.2019] www.pewinternet.org adresinden erişildi.

EK 1: ÇOCUKLAR İÇİN BİLGİLENDİRİLMİŞ GÖNÜLLÜ OLUR FORMU

“Velayete İlişkin Şahsi Münasebet Kurulması Davalarında Dijital İletişim Yöntemlerin Kullanılması” konulu çalışma İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Adli Tıp Enstitüsü Sosyal Bilimler Anabilim Dalı yüksek lisans programına bağlı olarak Doç. Dr. Neylan ZİYALAR danışmanlığında öğrenci Fatma DURMUŞ tarafından yürütülen, yüksek lisans tez çalışmasıdır.

Araştırmada dijital iletişim yöntemlerinin velayete ilişkin davalarda kullanılarak velayeti elinde bulundurmeyen ebeveyn ve müşterek çocuk ya da çocuklar arasında sürekliliği sağlanabilecek iletişimin sağlanması, ebeveynler ve çocuklar arasındaki ilişkinin yıpranmadan, çocuğun bedensel ve ruhsal bütünlüğüne zarar vermeden şahsi ilişkiyi sağlamak amaçlanmaktadır. Elde edilecek bilgiler, bu çalışmadan başka hiçbir yerde kullanılmayacaktır. Dolduracağınız formlarda bulunan kimlik bilgileriniz ve kayıtlarınız gizli kalacaktır. Çalışma sadece bilimsel araştırma amacıyla yapıldığından cevaplarınız tamamen gizli tutulacaktır.

Araştırma; Büyükçekmece 1., 4. ve 5. Aile Mahkemeleri'ne boşanmak için müracaat eden yaklaşık 30 aile ve müşterek çocukları üzerinde yapılacaktır. Araştırmaya katılmak gönüllülük esasına dayalıdır. Gönüllü istediği zaman görüşmeyi reddedebilir. Yapılan çalışmada doldurulmasını istediğimiz kişisel bilgi formu ve konu ile alakalı görüşlerinizi içeren sorular bulunmaktadır. Soruların tamamlanması için yapılacak olan görüşme yaklaşık 20 dakika sürecektir. Formun eksiksiz doldurulması tez çalışmamızın sonuçlarının sağlıklı olması açısından yarar sağlayacaktır.

Çalışmaya katkı sağlamak istiyorsanız bilgilendirilmiş gönüllü olur formunu okuyup, araştırmaya katılmayı kabul ediyorum yazısının altını imzalayın.

Teşekkürler.

☐ Bilgilendirilmiş gönüllü olur formunu okudum ve anladım, araştırmaya katılmayı kabul ediyorum ve istediğim zaman ayrılacağımı biliyorum.

Araştırmacı;

Fatma Durmuş

Tarih:

İmza:

Kanuni Temsilcilerinin;

Annenin;

Ad-Soyad:

Tarih :

İmza :

Müşterek Çocuğun;

Ad-Soyad:

Tarih :

İmza :

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Neylan ZİYALAR

Babanın;

Ad-Soyad :

Tarih :

İmza :

EK 2: Çocuklar İçin Bireysel Bilgi Formu

Ad:

Soyad:

Cinsiyet:

Yaş:

Eğitim Düzeyi:

Kaçıncı Çocuk Olduğu:

Kardeşleri var ise;

Kaç Kardeş Oldukları ve kardeşleri ile olan ilişkisi:

Okula Devam Durumu:

Kaçıncı Sınıf Öğrencisi Olduğu:

Okul İhtiyaçlarının kim/ kimler tarafından sağlandığı:

Okula Devam Etmiyorsa;

Açık öğretimden eğitimine devam edip etmediği:

Herhangi bir yerde çalışıp çalışmadığı:

Çalıştıysa nerede çalıştığı:

Herhangi bir fiziksel rahatsızlığının olup olmadığı:

Var ise ne tip bir rahatsızlığının olduğu:

Tedavisinin kim / kimler tarafından sağlandığı:

Velayeti elinde olmayan diğer ebeveyni ile ayrı evde oturup/ oturmadığı?

Yanında yaşamadığı ebeveyni ile görüşüp görüşmediği:

Görüşme şekilleri ve sıklığı:

Var olan görüşme tipi ve sıklığından memnun olup olmadığı:

EK 3: Velayete İlişkin Şahsi Münasebet Kurulması Davalarında Dijital İletişim**Yöntemlerin Kullanılmasına İlişkin Çocuk Görüş Formu**

1-) İnternet kullanıyor musunuz?

2-) Evde internet bağlantısı var mı?

3-) Genellikle internete hangi aletten bağlanıyorsunuz?

4-) Kendinize ait ya da evde ortak kullanıma ait cep telefonunuz var mı?

5-) Kendinize ait ya da evde ortak kullanıma ait tabletiniz var mı?

6-)İnternet ortamında hangi uygulamaları kullanıyorsunuz?

7-) Günde yaklaşık kaç saat internet kullanıyorsunuz?

8-) Var olan dava süreci ve sonrasında interneti kullanılarak yanında yaşamadığınız ebeveyninizle görüntülü olarak görüşmek ister misiniz?

9-) İnterneti kullanılarak sağlanacak görüntülü görüşmeyi istiyorsanız bu görüşmelerin sıklığının ne kadar olmalıdır?

10-) Sizce internetle sağlanacak görüntülü görüşmenin bir kuralı olmalı mı? Olmalı ise; nasıl olmalıdır?

11-) İnternet kullanarak sağlanacak görüntülü görüşmenin olumsuz yönleri olabilir mi?

Olabilirse bunlar nelerdir?

EK 4: BİLGİLENDİRİLMİŞ GÖNÜLLÜ OLUR FORMU

“Velayete İlişkin Şahsi Münasebet Kurulması Davalarında Dijital İletişim Yöntemlerin Kullanılması” konulu çalışma İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Adli Tıp Enstitüsü Sosyal Bilimler Anabilim Dalı yüksek lisans programına bağlı olarak Doç. Dr. Neylan ZİYALAR danışmanlığında öğrenci Fatma DURMUŞ tarafından yürütülen, yüksek lisans tez çalışmasıdır.

Araştırmada dijital iletişim yöntemlerinin velayete ilişkin davalarda kullanılarak velayeti elinde bulundurmeyen ebeveyn ve müşterek çocuk ya da çocuklar arasında sürekliliği sağlanabilecek iletişimin sağlanması, ebeveynler ve çocuklar arasındaki ilişkinin yıpranmadan, çocuğun bedensel ve ruhsal bütünlüğüne zarar vermeden şahsi ilişkiyi sağlamak amaçlanmaktadır. Elde edilecek bilgiler, bu çalışmadan başka hiçbir yerde kullanılmayacaktır. Dolduracağınız formlarda bulunan kimlik bilgileriniz ve kayıtlarınız gizli kalacaktır. Çalışma sadece bilimsel araştırma amacıyla yapıldığından cevaplarınız tamamen gizli tutulacaktır.

Araştırma; Büyükçekmece 1., 4. ve 5. Aile Mahkemeleri'ne boşanmak için müracaat eden yaklaşık 30 aile ve müşterek çocukları üzerinde yapılacaktır. Araştırmaya katılmak gönüllülük esasına dayalıdır. Gönüllü istediği zaman görüşmeyi reddedebilir. Yapılacak olan araştırma kapsamında müşterek çocuk ya da çocuklarınıza bu araştırma hakkında anlayabileceği şekilde açıklama yapılacak ve araştırmaya katılabilmesi için rızası alınacaktır. Yapılan çalışmada doldurulmasını istediğimiz kişisel bilgi formu ve konu ile alakalı görüşlerinizi içeren sorular bulunmaktadır. Soruların tamamlanması için yapılacak olan görüşme yaklaşık 20 dakika sürecektir. Formun eksiksiz doldurulması tez çalışmamızın sonuçlarının sağlıklı olması açısından yarar sağlayacaktır.

Çalışmaya katkı sağlamak istiyorsanız bilgilendirilmiş gönüllü olur formunu okuyup, araştırmaya katılmayı kabul ediyorum yazısının altını imzalayın. Ayrıca; velayetine ilişkin görüşme yapılacak olan müşterek çocuk ya da çocuklarınız için hazırlanan onam formundaki kendinize ait olarak oluşturulan kısmı da imzalayın.

Teşekkürler.

- ☐ Bilgilendirilmiş gönüllü olur formunu okudum ve anladım, araştırmaya katılmayı kabul ediyorum.

Araştırmacı;

Fatma Durmuş

Tarih:

İmza:

Katılımcının;

Ad-Soyad:

Tarih :

İmza:

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Neylan ZİYALAR

EK 5: Ebeveynler İçin Bireysel Bilgi Formu

Ad:

Soyad:

Cinsiyet:

Yaş:

Eğitim Düzeyi:

Meslek:

Kaç Kez Evlendiği:

Daha Önce Bir Evlilik Yaşanmışsa;

Önceki Evlilik Süresi:

Önceki Evliliğinden Var Olan Çocuk Sayısı:

Müşterek çocukları var ise bu çocuk / çocuklar ile de görüşme imkânının olup olmadığı:

Görüşme Sıklığı:

Görüşme Tipinin Nasıl Olduğu:

Var Olan Görüşme Şekli ve Sıklığından Memnun Olup Olmadığı:

Bitmek Üzere Olan Evliliğindeki;

Evlilik Süresi:

Çocuk Sayısı:

Müşterek çocuk /çocuklar ile görüşme imkânının olup olmadığı:

Görüşme Sıklığı:

Görüşme Tipinin Nasıl Olduğu:

Var Olan Görüşme Şekli ve Sıklığından Memnun Olup Olmadığı:

EK 6: Velayete İlişkin Şahsi Münasebet Kurulması Davalarında Dijital İletişim**Yöntemlerin Kullanılmasına İlişkin Ebeveyn Görüş Formu**

1-) İnternet kullanıyor musunuz?

2-) Evde internet bağlantısı var mı?

3-) Genellikle internete hangi aletten bağlanıyorsunuz?

4-) Kendinize ait ya da evde ortak kullanıma ait cep telefonunuz var mı?

5-) Kendinize ait ya da evde ortak kullanıma ait tabletiniz var mı?

6-) Dijital platformda hangi uygulamaları kullanıyorsunuz?

7-) Günde yaklaşık kaç saat internet kullanıyorsunuz?

8-) Var olan dava süreci ve sonrasında dijital yöntemler kullanılarak sağlanacak olan görüntülü iletişimi avantaj olarak görüyor musunuz?

9-) Dijital yöntemler kullanılarak sağlanacak görüntülü iletişimi avantaj olarak görüyorsanız bu görüşmelerin sıklığının ne kadar olması gerektiğini düşünüyorsunuz?

10-) Dijital Yöntemlerle sağlanacak görüntülü iletişimin bir kuralı olmalı mı? Olmalı ise; nasıl olmalıdır?

11-)Dava sonucunda velayetin kendinizde olması durumunda kullanılacak olan dijital yöntemlerin olumsuz yönleri olabilir mi? Olabilir ise bunlar nelerdir?

12-)Dava sonucunda velayetin kendinize bırakılmaması durumunda kullanılacak olan dijital yöntemlerin olumsuz yönleri olabilir mi? Olabilir ise bunlar nelerdir?

Kişisel Bilgiler:

Uyruğu

Doğum Yeri

Doğum Tarihi

Medeni Hali

Eğitim Bilgileri:

2017-...

: Yüksek Lisans

İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü

Sosyal Bilimler Anabilim Dalı

2008-2013

: Lisans

Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi

Psikoloji Bölümü

2005-2001

: Lise

Tokat Atatürk Lisesi (Y.D.A.)

2001-1998

: Ortaokul

İbn-i Sina Ortaokulu/Tokat

1998-1994

: İlkokul

Gazi Osman Paşa İlkokulu/Tokat

Çalışma ve Staj Geçmişi:

Şubat 2014 : Adalet Bakanlığı, Büyükçekmece Adliyesi 1. Aile Mahkemesi

Eylül 2012-Haziran 2013 : Kum Saati Rehabilitasyon Merkezi (Gönüllü Staj)

Haziran 2012- Temmuz 2012: Manisa Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi (Staj)

Eğitim ve Seminerler:

2019 : Mültecilerle Çalışma ve Uluslar Arası Koruma Eğitimi
Adalet Bakanlığı & BM Mülteciler Yüksek Komiserliği

2017 : Hizmet İçi Eğitim Programı
Adalet Bakanlığı

2016 : Aile İçi Şiddetle Mücadele Projesi
Adalet Bakanlığı & Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı

2015 : Tematik Algı ve Çocuklar İçin Algı Testi (TAT & CAT)
İstanbul Psikoloji Enstitüsü

2014 : Çocuk Adalet Sistemi Çalışanları Eğitim Programı
Adalet Bakanlığı

2014 : Çocuk Koruma Hizmetlerine Bütüncül Yaklaşım Yüz Yüze
Eğitim Programı
ÇOKMED

2014 : Çocuk Değerlendirme Testleri
Azade Eğitim & Danışmanlık

2013 : Wechsler Çocuklar İçin Zeka Ölçeği (WISC-R)
Türk Psikologlar Derneği

Bilgisayar Becerileri:

MS Office Programları, SPSS

Yabancı Diller:

İngilizce: İyi seviyede

Hobiler ve İlgi Alanları:

Seyahat, sinema, tiyatro ve edebiyat

